

TOLIŞƏ ZIVON

DƏRSKİTOB

4

HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBOYCON XƏLĞİ UMUMMİLLİYƏ LİDER

Rasim Heydərov, Aqil Cəfərov, Elvin Səmədov

Bo umumt hsil  məktəbon 4-n  sinifiro tolif  zivon fənni

Tolif  zivon

D RSKİTOB

  Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi

**Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International (CC BY-NC-SA 4.0)**

Bu nəşr Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International lisenziyası (CC BY-NC-SA 4.0) ilə www.trims.edu.az saytında yerl şdirilmifdir. Bu n şrd n istifadə edərkən lisenziyanın Ő rtl ri qəbul edilmiŐ sayılır:

İstinad zamanı nəşrin müəllif(lər)inin adı göstərilməlidir.

N şrd n kommersiya məqsədilə istifadə qadağandır.

Törəmə nəşrlər orijinal nəşrin lisenziya Ő rtl ri ilə yayılmalıdır.

Bu n şrl  baėlı irad və təkliflərinizi chashioglu@gmail.com v  derslik@edu.gov.az elektron ünvanlarına g nd rm yiniz xahiŐ olunur.  m kdaŐlıėınız  c n əvvəlcədən t Ő kk r edirik!

KİTOBƏDƏ BİƏYON

1 MƏKTƏB İYƏN ƏMƏ

səy. 6-20

dərs 1• MƏKTƏB	6
dərs 2• LIĞMON İYƏN ÇƏY ŞOQİRD	8
dərs 3• LƏYOĞƏT	14
dərs 4• ÇE PENC HOVƏ BOƏ	16
dərs 5• DI BƏŞ BİƏ LONƏ	18
dərs 6• MORƏ İYƏN MUŞ	20

2 ÇOÇİNƏ DİNYO

səy. 21-37

dərs 1• DİNYO	21
dərs 2• ELM İYƏN HELM	23
dərs 3• İMİNƏ BUMƏLARZƏ	26
dərs 4• QƏDƏ VİŞƏ	28
dərs 5• DI QİLƏ OSONƏ POƏ	30
dərs 6• ÇE BOBO NƏĞİLON	32
dərs 7• ƏN YOLƏ SƏRVƏT	34
dərs 8• Kİ ÇİÇ BƏKA, BƏŞTƏ BƏKA	36

3 ERJON

səy. 38-55

dərs 1• MO MƏKƏNƏN... (<i>nəsihət</i>)	38
dərs 2• FOYDƏNİNƏ MƏSLƏHƏT	40
dərs 3• MOƏ-BALƏ MƏHƏBBƏT.....	44
dərs 4• HAFT QİLƏ ƏNOƏ VEZ.....	46
dərs 5• “HA”, YA “BƏLE”	48
dərs 6• İŞTƏ NƏNƏ COYLI ONIBƏQƏTEM	50
dərs 7• ÇİÇ HOSONE?	53
dərs 8• KUMƏYJƏ	55

4 ÇƏMƏ VƏTƏN – AZƏRBOYCON

səy. 57-72

dərs 1• AZƏRBOYCON	57
dərs 2• HEYDƏR BOBO	59
dərs 3• QAMOV	61
dərs 4• İNSONİ ANDOMİ UZVON	63
dərs 5• VƏTƏN ÇİÇƏ?	65
dərs 6• ÇE AZƏRBOYCONİ ĞƏLON	67
dərs 7• ÇƏMƏ MƏHOLİ TƏBİYƏT	69
dərs 8• LANKONİ XAN SARAY	71

5 SİRRİNƏ DİNYO

səy. 73-90

dərs 1• ÇƏMƏ BANDON	73
dərs 2• HAFTRANQƏ	75
dərs 3• BƏÇƏMƏ MƏHOL ƏVƏSOR OMEDƏ	77
dərs 4• PƏLƏNQƏ NEÇİ	79
dərs 5• NATƏ SİĞON	81
dərs 6• ÇE BƏHLULİ MEHMON	84
dərs 7• KƏRPİCBİRƏ PİRONİ HEKOYƏ	86
dərs 8• SƏDAQƏTİNƏ DUSTON HƏXƏDƏ	89

6 NƏĞİLON ALƏMƏDƏ

səy. 91-103

dərs 1• HƏLMƏ İYƏN SƏLMƏ NƏĞİL	91
dərs 2• PİRON İYƏN ÇƏY ZOON	93
dərs 3• İ MAVLƏ OV	95
dərs 4• Sİ QİLƏ ODƏM	97
dərs 5• İ İSKAN ŞIT	99
dərs 6• KAFTE İYƏN MUJNƏ	101
dərs 7• ÇE HƏMƏDONİ HAKİM	103

MƏKTƏB

Sentyabrə manq ome,
 İjən dərsi vaxt dame.
 Dəftər, ğələm co bıkən,
 Bə məktəbon ro bıkən.
 Bə dast bıqətən vılon;
 Bə dərş bışən, əğılon!
 Mahne şımə qəvondə,
 Çəmə şınə zıvondə!
 Zoon, kinon de xori,
 Bıhandən bənəy şori:
 “Ha məktəb, xosə məktəb!

Omeydəm ısa, məktəb.
 İştə kəybon o bıkə,
 Çəmə dılı şo bıkə!
 Qətəmon botı pəşi;
 Boy bıqət çəmə kəşi!”
 Bə elmon həmrəğ bıbən,
 Dərsədə ğıvrəğ bıbən.
 Sə ğeyməton penc bıbo,
 Çəmə diyən qenc nıbo.
 Muəllim bıbo rozi,
 Bıkə deşmə əv nozi.

Bəxtiyar Ruşin

Luğət

dame – rəse, ome

həmrəğ – həvəsin, marağın

DƏSPARDƏYON:

1. Sıə ranqədə doə bıə misro izoh bıə. İştı zınəy, “dərsi vaxt dame” voteədə şair bə çiçi işorə kardədə?
2. “Tovıstoni tətıl”ım çıkonəy dəvuniye – movzuədə esse bınıvışt.
3. Şeirədə bənə qafiyə istifodə kardə bıə feilon bınıvıjn, əvoni ıətne zəmonədə bınıvışt.
4. Jintono riyə bıə sıxani ibeyon izoh bıə? İştı zınəy, ın sıxanon yəndıku co kardeədə boçi çəvon məno qin bedə? İştə fikri izoh bıə.
5. İştı zınəy, şeir çeki zıvonədə votə bedə iyən bə ki ovarde bedə? Şeiri bənə hikoyə bəştə dəftər bınıvışt.

Yodədə oqət:

Tolış zıvonədə kali sıxanonədə sədoon bəyəndı peqınıyedən. Məsələn, “kilo” nıvıştədəmon [kolo] handedəmon.

6. Sıxanon tələffuzi rost bınıvışt iyən bə cədvəl purkə.

Məsələn: *tolış* [toloş]

tolış, rost, diroz, nozık

Sıxan	Sıxanədə bıə hərfor aşmard	Sıxanədə bıə sədoon aşmard

LİĞMON İYƏN ÇƏY ŞOQIRD

(nəğil)

I pəə

Qıləy hestbe, qıləy nıbe. Qıləy Liğmon hestbe. Çe Liğmoniyən qıləy şoqirdiş hestbe. Rujon i ruji Liğmon deştə şoqirdi səyohət karde-karde bə qıləy şəhər ome beşe. Əvon qıləy kəşon qəte ıştə vırəşon rohət karde. Tikəy bə peşt Liğmoni ıştə şoqirdiş bə vıjor vıgənde ki, nun, ruən iyən cır bısəno. Şoqird bə vıjor şe, ruəni ğeymətiş xəbə se.

Bəyşon vote:

- Mən bə sa dinar.
- Nun bə çənde?
- Çəyən mən bə sa dinar.
- Bəs cırı bə çənd doedəş?
- Mən bə sa dinar.

Şoqirdi vıjorədə çiçi ğeymətiş xəbə se, “sa dinar” – votışone.

Əv şoybəse ome ıştə ustodi tono – votışe:

– Bə çı ğəşənqə şəhər oməmon. Sa dinarisən bohəə ğeymət ni.

Liğmoni de dığğəti bəştə şoqirdiş quş doe – votışe:

– Bəvədə iyo mande əbını, rəyrə çe iyo şəninimon.

Şoqirdi votışe:

– Boçi?

Liğmoni votışe:

– Qıləy vırədə ki, ruəni de cırı arədə fərg noedəninbu, əyo jiye məsləhət ni.

Şoqirdi bəştə ustodiş etiroz karde. Liğmon ıştə sıxani kutisə mande, əncəx bəştə şoqirdi dərs doero hələ ki bın şəhərədə mande rozi be.

DƏSPARDƏYON:

1. Bə şoqirdi hərəkəti ıştə mınosibəti bıvot. ıştı zınəy, Lıǵmoni bın şəhərədəş boçi mande nıpiye?
2. Şoqird boçi anədə şo bedəbe?
3. Mətni dəvom bıkə.
4. Tı çe şoqirdi vırədə bıbış çiç əkeş? Bə şəhərədə əmandış, ya əşiş?
5. Lıǵmoni həxədə çe ımonədə komi vote əbını?
A) Diyərovinde.   B) Aǵılmande.   C) Xəymande.

Yodədə oqət:

Sıxani fonetikə təhlil kardeədə əsos çəy tələffuz hisob bedə.
Məsələn: dast [das] sıxanədə se qılə sədo heste: dı qılə samit, i qılə sait.

6. Bə nımunə diyəkə, sıxanon fonetikə təhlil bıkə.
pust, dust, kitob, kılə, dıroz, nozık, dızd

Nımunə: *pust [pus] sıxanədə ço qılə hərəf, se qılə sədo heste.
p – besədoə samite, u – nozıkə saite, s – besədoə samite.*

II pəə

Çand ruj bədiqə məseşone ki car kəşedən. Məlum be ki, ımruj i kəsi de podşo əmri ebəhaşten. Lıǵmon deştə şoqirdi bə darə doy səxtə məydon ome. Peş odəmon qırdə bey podşo deştə vəziron ome qıləy tərəfədə nışte, dimiş qəte bə mıǵəssiri, votışe:

– Bın saat ıştə taxsiyon qılə-qılə bıvot, jiyə deştə dasti dənə bəştə qi, tını ehaşton. Mıǵəssiri votışe:

– Podşo səğ bıbu, az boǵəvonim. Ruji boǵədə ko kardeədə bə dızdi rast omim. Şim əy qətey piyeədə vite petıriye bə divo peşe, ıştəni bə kuçə şodoeədə eqıniye lınqış arşıye. Qətışone mı, votışone: “Qıno ıştıkue ki, boǵi hisor bılınd kardə.

Divo nızım bıəbe, dızd ıřtəni şodoədə nəqını, lınqıř narşı, əve bəti cəzo doe lozime”.

Podşo:

– Roste, – votıře iyən cəzo rost beyıř təsdıř karde.

– Podşo səğ bıbo, divo mı dutəm ni ki?

– Bə ki dutəře?

– Bəno.

Podşo votıře:

– Əqər jıqoesə boğəvoni ozod bıkən, bəno biyən.

Boğəvonşon vadoe, bənoşon pəydo karde, vardıřone bə darə doy bın.

Cəllod jiyə hozı kardeədə bəno votıře:

– Podşo səğ bıbo, qıno çemıku ni.

– Bəs çekikue?

– Çemı şoqirdıku. Qırəm əy bəmı kərpıcıř vey doə nəbəy, az divo bə barzi rost karde nəzınım.

Podşo əmrıř karde, bəno şoqirdşon pəydo karde – vardıřone bə podşo huzur.

Şoqirdı votıře:

– Kərpıcı vey doeyədə çemı taxsir ni.

– Bəs taxsirkor kiye?

– Podşo səğ bıbo, mı bəřtə usto kərpıcı doeədə royku qıləy zənən dəvardədəbe.

Çəy dastədə vey çoçinə dastinə hestbe. Çe dastinə ğəşənqətiku səm qın karde.

İ kərən bəřtə omim vindıme ki, usto divoř dutəře - oroxniyəře.

Podşo əmrıř karde:

– Bın saat ə zənəni pəydo bıkən bə darə doy bın biyən.

Məmuron nəvin pəydoşon karde ə zənən, vardıřone bə meydon. Podşo çəykuř xəbə se:

– Çe ın şoqirdı ağılı sədə becardə ıřtı dastinə bıə?

– Bəle.

DƏSPARDƏYON: _____

1. İstı zınəy, mığəssir ın zənəne? İştə fikri izoh bıkə.
2. Jiyo riyə bıə sıxanon fonetikə təhlil bıkə.
3. “Dastmol” sıxani fonetikə təhlili həxədə rostə cəvobon bıvıjın.

- 1 Sıxanədə 7 sədo, 7 hərf heste.
- 2 Sədoonədə 4 qılə samit, 2 qılə saite.
- 3 2 hıçəninə sıxane.
- 4 “t” besədoninə samite.
- 5 “o” lıbutinə saite.

III pəə

– Bəvədə jiyə bəştı qi dəbənən. Cəllod, bıkəş ın jeni bə dar!
– Podşo səğ bıbo, ın koədə az mığəssir nim.
– Bəs ki mığəssire?
– Mığəssir zərqərə ki, jəqo gəşənqə dastinəş hozı kardə.
Podşo tikəy bə dumot şe, çəyo çəy sıxanonış təsdığ karde – votışe:
– Rost votedəş, zəminədən bıbo, osmonədən bıbo, zərqəri darə doy bınədə hozı bıkən.

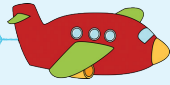
Məmuron vadoəşone zənən, zərqəri dumo şın, tikəy bədiqə şıkırniye-şıkırniye vardişone əv bə podşo huzur.

Podşo çəykuş xəbə se:

– Dastinə tı hozı kardə?
– Bəle, çemı podşo.
– Bəs tı fikir nıkarde ki, əv vey gəşənq bıbo diyə kardəkəsi çəşon so bəjen, dastədəki ko dəbəqijniye?

Zərqəri bo qəp je sıxanış pəydo nıkarde. Cəllodi jiyəş qəte bə halğə, dənoeşe bəçəy sə. Əncəx zərqəri qi sıraf, səş qədəli bero jiyəş onıqəte. Çiç kardışone, sə həlğədə nımande.

Cəllod ome – təzimiş karde:

– Podşo səğ bıbo, zərqəri sə qədəli, qi sırafe, jiyə mandədəni, zinedənım çıç bıkəm?

Podşo votışe:

– Çimiku hoson çıç heste ki? İ kəs yolə sə, qi nozıkə odəm pəydo bıkə, jiyə eğand bəçəy qi, sə bıbo bışo!

Cəllod çe şahı əmri bə vırə rosniyero dəşe bə odəmon dılə, çəşonış peqıniye bə Lıǵmoni şoqirdi, şoy-şoy karde-karde zıkkəş je:

– Podşo səğ bıbo, səş yol, qiş nozık bıə odəmım pəydo kardə.

– Halǵə eğand bəçəy qiy.

Şogirdi lovə-mınnətış karde ki, mıǵəssir ni.

Podşo votışe:

– Bıbır ıştə sədo. Hədər-hədəri qəp məjən, ıştı mıǵəssir be-nıbe bəmə dəxlış ni. Bəmə yolə sə, nozıkə qi lozime. Cəllod, boçi mandəş, ehaşt imi!

Lıǵmoni bın nohəxətiş tov nıvarde, beşe bə nav votışe:

– Podşo səğ bıbo, şımə əmr roste. Bə çemi qi jiyə dənəninə. Əncəx əv çemi şoqirde. İştənən bəşmə şəhər mehmon oməmon. Hələ sərşəhəri

ǵəşənqətiyonmon çok-çoki seyr kardəni. İmi bəmı bıbaxş. Bıdə bəşımə xəşəti hisob bınevə bəşımə məmləkəti təmşo bıko.

Podşo Lıǵmoni ın sıxanonış bəqəm karde - votışe:

– Rost votedəş, piron, afərin bəti, əy bəti baxşedəm. Cəllod, vadə mıǵəssiri, bıdə bışo.

Cəllodi jiyəş bekarde şoqirdi qiyədə, ozodış karde. Əvon bə kə oqardə bəpeşt Lıǵmoni votışe:

– İm çı çokə şəhərə. İyo mande iyən jiye lozime.

Şoqirdi ıştə səş enomniye bə ji, xəcolət kəşe-kəşe votışe:

– Ne, ustod, qıləy şəhərədə ki, ruəni de cırı fərgış nıbo, əyo jiye tarsmande. İştə səy andomisə xəş oqətero çıyo şe məsləhəte.

Lıǵmon sıre. Bə saat çe şəhəro beşin-şin.

Luğət

Mən – bə 4 kq bərobər qoni vahid

Tarsmand – tarso hiss vardə çiy

Yodədə oqət:

Sıxanon şikiləkə ğəbul kardedən deqiş bedən. Məsələn: boğ (sıxani rişə) + əvon (şikiləkə) = boğəvon. Vey vaxt sıxani rişə luğəviyə mənəş bedəşe, şikiləkə isə bedəş ni.

DƏSPARDƏYON:

1. Jiyo riyə bıə cumlə izoh bıkə. İstı zınəy, şoqird boçi xəcolət kəşədəbə?
2. Podşo şoqirdış boçi vadoe? Tı çe podşo vırədə bıəbiş çiç əkeş? İştə fikri izoh bıkə.
3. Kon yolon sıxan bə mətni məzmuni omuj omedə?
  - A) Nunı nıbo, nunə zıvonı bıbo.
  - B) Veyəzın vey bəkəşe.
  - C) Sırkə vey tınd bıbo ıştə ğabi bəçokniye.
  - D) Tasəkəs bə ovi kay dast bəğande.
  - E) Neçi dəbastoş sıpə əbını.
4. Bə nımunə diyəkə, sıxanonədə şikiləkon bıvıjın.
ənəhit - ənə+hit
pozədə, ruji, rəbədə, moləvon, ovəyz, zumand, şəkkok, beşe, pekarde
5. Mətnədə fərğın tələffuz bıə sıxanon pəydo bıkə. Əvoni bə cədvəl bıvıvışt.

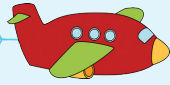
Sıxani nıvıştə formə	Sıxani handə formə

6. Kon sıxani əks mənə doə sıxaniş ni?

A) zımıston

B) dıjd

C) inson

LƏYOĞAT

Qıləy şirkəti soyb dəftərxonədə ko karderə bo cıvonə koəxə nəvədəbe. De in məğsədi qıləy elonış doe bə qəzet. Həmonə vəzifədə ko karde orzuədə bıə çand qılə cıvonə zoə mıəyyən bıə vaxtədə bə kosoybi ğəbul omin. Kosoybi dəvonış qılə-qılə qəp je, çəvon dılədə i kəşış vıjniye.

Cıvonon ğəbulə beşə bəpeşt kosoybi tonə bıə çəy nezə odəmi çəykuş parse:
Şımə ıştə vıjniyə cıvoni sıftəku zinedəbiyon?

– Xeyr.

– Qavar, boşməro şımə dustiku noməş vardəbe?

– Xeyr, hiççış vardə nıbe.

– Bəs bəvədə şımə boçi məhz həmonə cıvonon vıjniye?

Kosoybi votışe:

– Bəçemı tonə omə cıvonon həmə qılə-qılə de dığğətim diyə karde. Həmonə zoə bə ğəbul dəşəədə ıştə məşonış dəsuə bentono bə kəybə qəvo noə bıə pobını, çəyo dəşə bə kə. Navo ğəsto qıləy kitobım şodoəbe bəji. Əqlə cıvonon bə kitobışon fikir nıdoe. Həmonə zoəşə ə kitobış peqəte - noəşe mizisə. Nıştəədə ıştə vıre doeşə bə şikəstə qədəboləə zoə. Sohbəti zəmonədə

əy hiç kəsi sıxanış nıbıriye. Səş de səliqə randəbe. Dandononış bənə şiti sipibe.

Çemı doə koğəzədə ıştə nom, fəmiyliyə, unvoni nıvıştəədə vındıme ki, nanqırınış tərətəzə. Nıvıştəyış ğəşənq, handənin iyən bexətəbe. Bəçemı parson vey səlis iyən bərmolə cəvob doədəbe. Çıvon həməyku dərəsim ki, həmonə zoə sələğənin, dığğətin, maşbıkə iyən rəsə qıləy cıvone. Bəroən əy vıjniye mınosibım zıne.

Luğət

Kosoyb – bə co odəmon ko bıdə odəm, mudir

Pobın – bə lınqı ji şodoə bıə, yaxud bo lınqı molero kəybə qəvədə, dəşə vırədə səğandə bıə xoliçə, qədə pəlos, tomon və s.

Handənin – de həvəsi handə bıə, marağın

Bərmalə – ruşin, təmiz; hiç qıləy şıbhə nıbə, oşko; çok dərəsə bıə

Sələğənin – bə sələğə dənə bıə, rostın, nizamın

Maşbıkə – ko bıkə, dıləsut, zəhmətkəş

DƏSPARDƏYON:

1. Kosoybi boçi qəzetədə elan doəşbe?
2. Boçi kosoybi co kəson bə ko penıqətışe?
3. Tı kosoybi vırədə bıəbiş, kon zoə bə ko pəəqətiş? İştə fikri izoh bıkə.
4. Kosoybi boçi kəybə qəvədəş kitob şodoəbe?

Yodədə oqət:

Şikiləkon dı cur bedən. Sıxan soxtə şikiləkon iyən sıxani deqiş kardə şikiləkon. Şıxan soxtə şikiləkon tojə sıxan soxtedən, sıxan deqiş kardə şililəkon sıxani mənə ne, çəy formə deqiş kardedən. Məsələn: *ov+əyz* – **tojə sıxane**; *kitob + on* – **tojə sıxan ni**.

5. Jinə sıxanon bə cədvəl bınıvışt.

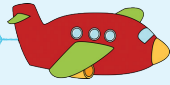
Qələvon, ovəyz, kitobi, havzə, insonəti, handışe, zinedəm, boğadə, votedə

Sıxan	Sıxan soxtə şikiləke	Sıxan deqiş kardə şikiləke
Qələ	<i>von</i>	–

6. Jitono doə bıə cumlədə çand sıxani nezə mənə doə sıxanış heste?

Çokə odəmi veyə dustış bəbe.

ÇE PENC HOVƏ BOƏ

Tofiqi ıřtəku yoltə penc hovəř hestbe: Lalə, Bənovşə, Yasəmən, Nərqiz, Qərənfil!
Hovon Tofiqi əziz qətedəbin, çəy i sıxani dı kardedənıbin, çəy həmə orzuon bə vırə rosniyedəbin: qıləy hovə çəy oləti bə utu jedəbe, qıləy çəy kifi qırda kardedəbe, qıləy çəkmon təmiz kardedəbe.

Dərs hozı kardeədən hovon ıřtə koməqi çəyku mızoyiğə nəken: hisobi qıləy hovə, nıvıřtəy qıləy, rəsmi co qılə hozı kardedəbe. Tofiqi ko lap rohətbe. Muəllimi doə aspardonən bəřtə hovon təhvil əde, mařtəən həməř hozı əpi. Həttə hovon bə di dəqınıyeədə əsəbin əbi, kali vaxti zıqqəən əjəni:

- A kinə, Lalə, peqət çemı dəspardon bınıvıřt!
- Bənovşə, tınən məsəlon həll bıkə!
- Yasəmənən yolon sıxan bınıvıřto. Çiçi çəř kardedəyon, rə bıbən!
- Nərqiz, rəsm mande, çiç fikir kardedəř?!

Səbin, moəən bə hovon tohmət jedəbe:

– Ah imon iqlə boəyon heste, çəy dılı boçi arıřtedəyon? Rə bıbən, çəy dəron hozı bıkənən!

Kinon zınedəbin ki, dəron bəpe Tofiq ıřtən hozı bıkə, əmmo bəřtə boə xotořon qıne piyedənıbe.

Nəticəř çıkonəy be?

Tofiqi həmə dəronkuř “2” se, sinifədə mande!

Mir Cəlal

Luğət

kif – Kam iyən hırdə çiyon noe və kınıyero bıə çiy; çantə, peştəbo
mızoyığə karde – hifz karde, himayə karde

DƏSPARDƏYON:

1. İştı zınəy, Tofiqi hovon səhv çiçbe?
2. Tı Tofiqi vırədə bıəbiş çiç əkeş?
3. Jintonədə riyə bıə sıxani ibey izoh bıkə.
4. Şeiri bə dəftər ovıştın. Saiton jitonu i, samiton jitonu dıqlə riyə bıkeş.

DƏRS

*Har ruj maştə əştədəm,
Dasti-dimi şıştedəm.
Peşo şedəm bə məktəb,
Partə peyo niştədəm.*

*Okardəm, handəm kitob,
İ-dı-se... kardəm hisob.
Muəllim sıvol doedə,
Azən bəy doedəm cəvob.*

Zulfuqar Əhmədzada

5. Jintono doə bıə sıxanon antonimi pəydo bıkə.

Diyəro –

Nozık –

Barz –

Zinə –

Kosib –

Əştəy –

Şin –

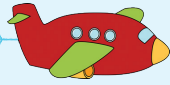
Qon –

Kırt –

Tar –

Kanə –

Çok –

DI BƏŞ BIƏ LONƏ

Əğilon bo hındıl qırdə karde şəbin. Har vırə de hındılı purbe. Jıqo bızın siyoə hındilon məvuji kulon çəşon siyo qılınbin.

Har kəsi sə bəştə ğal bıbəbe. Aqşın əğilonku co be, de kulon arə şə bə qədə ro eqıniye. Fikirış karde ki, yağın navədə həniyən vey hındıl heste. İberdəmə çəşoniş pexəve zəminədə bıə bə qıləy çolə. Sıftə tarse. Şıne ki, qavar ım mori lonə. Çəyo ıştən bəştə dılvandış doe:

– Hiç mori lonəən bı dıjdi bəbe?!

Əv de qəməroy bə dumo oqarde, de həyəconiş bəştə duston votışe:

– Əğilon, iyo boən, iyo boən!

Əğilon omin. Aqşini ıştə vində lonəş bə əğilon nişo doe.

Samiri votışe:

– Yəğın, mori lonə.

Yusif çəy sıxanış sərrost karde:

– Mor ne, əjdəho lonə. Hiç mori lonəən bı dıjdi bəbe?!

Tural   ome bə amu əğilon sıxanon xəyli sıre. Bəsə dənoeş ki, ım rıvosi lonə.

Əy xəyli çiləş qırdə karde, çə rıvosi lonə qəvədə kiyəş sənoe ki, duyəvuliş bə lonə pur bıbo.

Aqşini zıqqəş je:

– İyoən qıləy çolə heste.

Hejo həminə vaxtı çəy nişo doə çoləo qıləy rıvos beşe - vite bə vişə tərəf. Əğilon zikkəvuləşon karde.

Tikəy bədiqə rıvosi beşe lonəo dəmande duəvulə beşe. Məvotbən, çə lonə dı qılə bəş hestebən. Çə ım bəyku duəvuli ome vində rıvos ıştəni taseku xilos kardero çə qılə bəyku vitəbən.

“Qoyərçin” jurnalıku

MORƏ İYƏN MUŞ

Vite şe bə Muşi votışe Morə:
– Şoyə xəbə səmə imruj, hamsiyə!
Kıtı şə bə şiri çanqi dəvardə,
In xəbə bəmərə anadə şin bıə!
Çe kıtıku çəmə con rəxəy həni.

Morə:

– Bə jıqo sıxanon, boy, pape məbi,
Kıtısə ğıvvətın ki heste, bıvot,
Çe aslanı umrı əv bədo bə fot.

*Bızın, aləmədə tarso har zəmon,
Çiçiku tarsedəbu əy bəzine zudo.*

İvan Andreyeviç Krılov
(Bə tolışı peqordon Vuqar Həmati)

Luğət

Pape be – məhəl noe, əhəmiyyət doe

Bə fot doe – kıştə; marde; dastədə beşe, dastədə bekarde, dastədə vadoe

Zudo – zumand, qıvvənin

DƏSPARDƏYON:

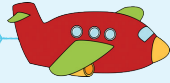

1. Morə bə muşi sıxanon boçı bovə nıkardışe? İştə fikri izoh bıkə.
2. İstı zınəy, kıtı bə aslanı jə çi karde bəzine? Bəs boçı morə jıqo fikir kardədəbe?
3. De sı doə bıə cumlon izoh bıkə.

Yodədə oqət:

Tolışə zıvonədə “çe” (tələffuzədə “çı”) navsıxan həməni beşemonə (zəmon, məkon) mənə doədə. Bın mənəədə oko doə bıə isim həməni de “-ku” iyən “o” peşsıxanı oko doə bedə. Məsələn:
Çe Liko, çe pozıku

4. Jinə sıxanon de “çe” navsıxanı oko bıdən.
Lankon, kitob, əvəsor, boğ, kə, di, ru

DİNYO

İnson mote bə dınyo ko,
Tuli bə con vardə dınyo,
Conon ijən tul kardədə
Diyəkə, çiçon kardə dınyo!

Vey xəzinon ovdə tasdə,
In sə-ə sə biyə bastdə,
Miyon sutdə qami dastdə,
Qamə dınyo, sardə dınyo!

İnson ove, dınyo gəlbir,
Dınyo dəpe, inson zəncir.
Çəy həlgədə bıəmon əsir,
Deştə gəydə qardə dınyo!

Osmon bə zəmini yase,
Astovon çəy çəşə arse.
Orzun dildə haşte, vəse!
Ğəmə dınyo, dardə dınyo!

Lıskəy conı bə qarz doedə,
Bəçəy seyo tars-larz doedə,
Penco-şest sor əy ğarz doedə,
Oxoy sedə, bardə dınyo!

Bevaxt jedə marde zanqi,
İxtiyor ni beke vanqi,
Bənə kali danqə kaqi
İştə moğnə hardə dınyo!

Ağıl-həyo ji lınqı-po,
Dəmərəson bıən iştı to.
Vəlişah, boy məkə xəto,
Bəji bedə mardə dınyo!

Vəlişah Əliyev

Luğət

Mot – heyrət, təaccüb, çöç

Çöçin – gəribə, geyri-adi, yad

DƏSPARDƏYON:

1. Sıə ranqədə doə bıə misron izoh bıkə? İştı zınəy, tuli bə con varde bəbe? İştə fikri izoh bıkə.
2. Şeiri dıminə bəndi izoh bıkə.
3. Kavüə ranqədə doə bıə sıxanon sinonimi pəydo bıkə iyən əvoni cumlədə oko bıdə.
4. Şeirədə bıə antonimon pəydo bıkə iyən əvoni cumlədə oko bıdə.

Yodədə
oqət:

“Çe” navsıxani aid bıə sıxan de saiti orəxeədə iyən sıxan cəmədə beədə əv hiç qılə şikiləkə gəbul kardədəni. Məsələn, Çe dınyo odəmon; çe insonon həmə

5. Sıxanon de “çe” navsıxani cumlədə oko bıdən:

Do, kitob, məktəbon, odəm, sıxanon, məclis, rıvoson

6. Bə noxton vırə hər f bınıvışt. Sıxanon təmöm bıkə.

Dus . . .

me . . . ı

sıft . . .

ros . . .

Kan . . . e

ço . . . in

hav . . .

hı . . . k

arşi . . . e

avl . . . d

ha . . . siyə

se . . . on

ELM İYƏN HELM

(nəğil)

Qıləy cohilə zoə qıləy mudrikə odəmi tonə noedən ki, elm omuto. Rujon, manqon i yəndi əvəz kardedən cohilə zoəən iştə muəllimiku vey çiyon omutedə. Ustodən iştə şoqirdiku vey rozi mandedə.

Ruji şoqird iştə muəllimiku **parsədə**:

– Ustod, az de zınəyon bə di oqarde iyən ko karde bəzınem?

Muəllimi sərə-sərə votedə:

– Çemı balə, bəştı elmi sıxan nime, əncəx bəpe i sorən bımandi, helm omuti.

Zoə xəbə sedə:

– Ustod, de   qane bey əbını ki?

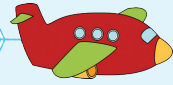
– Bəbe, çemı zoə, əncəx sıxani vırə nızınədə - helmi soyb nıbəədə kali kərə elmən bə odəmi koməq omedəni.

Bəştə kə şero tadi qətə tələbə i sorən ziyod mandeş piyedəni. Muəllimiku icozə sedə, bəştə di oqardədə.

Zoə bə kə rəsədə vindedə ki, qıləy məlo camaatı ş qırdə kardə bəştə sə cəfənq-cəfənqə çiyonku qəp jeydə.

Bəştə elmi peştipur b1ə cohilə tələbə bə odəmon votedə:

– Camaat, çe in odəmi elmiku xəbəş ni, qəvi oməy votedə, de bemənoə sıxanon şıməni bə dast dənoedə.

Məlo oqardə bə odəmon votedə:

– Çe in kofiri dərsi doe lozime.

Ğəzəbnok b1ə odəmon bə zoə hıcum kardədən, əy çok-çoki kuədən. İtəhər 1ştə conı peroxnə cıvon sənibəton oqardə-omedə 1ştə muəllimi tonə. Bə sə oməyon qəp jedə bo əyo.

Muəllim s1re-s1re votedə:

– Çemı balə, 1ştı votə sıxanon elmi cəhəto rostin, əncəx helmi soyb b1əbiş əzınış ki, çə besəvodə camaati tonə jıqə qəp jey əbını.

De minvolı cıvon i sorən 1ştə ustodi tonə mandedə, helmi sırron omutedə iyən oqardədə bəştə di.

Cohil bə di rəseədə vindedə ki, həmonə besəvodə məlo ujan camaatış qırdə kardə bəştə sə, bemənoə çıyonku qəp jeydə. Xısus çe zoə dili etənedə. Bə nez omedə, de barzə sədo bə odəmon votedə:

– Camaat, az vey əvom b1əm. Jıqə ağılmandə odəmım təhqir kardə. Isət dərasedəm ki, in məlo vey yolə alimebən. In inson anədə mığəddəse ki, ki çəy rişədə i qılə mu pevato, oqəte bızıno, mardə bəpeşt bə vəyşt bəşe.

Sıxan cıvoni qəvədə beşəcəğın odəmon məlo rişi orəndınıyedən, əy bə al-xun dənoedən.

Luğət

Helm – insoni ğəzəbinə vaxtədə 1ştə ğəzəbi ebarde zıne; fərosət

Xısus – kardə b1ə bevəci, deşmenəti əvəzi beşe, xuni zəmində nınoe; intiğom; həyf

DƏSPARDƏYON:

1. Mətniku çiç bəsə dəşiş? İstı zınəy, helmi bə insoni çı koməqış bedə?

2. Bə mətni əsosən çiç vote bəbe?

A) Məlo ağılmandbe.

B) Tələbə dərəse ki, insoni de elmi bərobər bəpe helmşən bıbo.

C) Çə məholi camaat vey ağılmandbe.

- D) Tələbə elmiş çox omutə nıbe.
E) Oxoədə camaat dərəse ki, tələbə məloş qıləy mığəddəsə odəm zınə.

3. Mətni təmom bıkə.

- A) Jıqonə, deştə elmi çe deşmeni ehdəo nıvoə inson de helmi ıştə xısoşi sedə.
B) Tələbə deştə helmi ıştə deşmeni ehdəo ome zınedəni.
C) Məlo çe məholədə beşədə bə co məhol şedə. Əncəx əyoən ıştə hərəkəton dəvom kardedə.
D) Məlo dərəsədə ki, inson de helmi bə har ki zu ome bəzıne.
E) İnsonon həni bə məlo bovə kardedənin.

4. Mətnədə de havzə ranqı nıvıştə bıə sıxanı de kon sıxanı əvəz karde bəbe?

- A) Aspardışe
B) Xəbəş se
C) Bardışe
D) Vanqkardışe
E) Evardışe

5. Mətnədə bə sıə vırə kon sıxanı nıvışte bəbe?

- A) Kitob
B) Universitet
C) Elm
D) Helm
E) Səvod

6. Sıxanon sinonimi pəydo bıkə.

Çoçin –

qam –

istifodə –

Mahiyyət –

intiğom –

huş –

7. Sıxanon antonimi pəydo bıkə.

Pani –

siyo –

cohil –

Reçin –

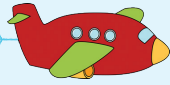
sard –

Nozık –

Sə –

barz –

hağ –

İMİNƏ BUMƏLARZƏ

(afsonə)

Zəmini dim bənə dastədilə sofsərrostbe. Besə-bebinə paniyon odəmi lap dəqijniyedəbin. İ zəmon coninon ıştə koçon, lonon pəydo kardeən çətinəti kəşədəbin. Çəvon i poə bə paniyon pemujiye zinedənibe, məhv bedəbe.

Moə zəmini imonış boştə dard karde. Əy vey fikirış karde, dılış dəmande bo dəje. Bədəniş diqi-diqi larze. Zəmini dimisə iminə buməlarzə jıqo bino be...

Dınyo vey çoçinə diyəniş se. Bandon səbəşəşon doe. Dəon bə təpon linqi dəmandin, vanqonədəş oveyzon - ovon bino kardışone de tovi qile. Odimon, çimənon, vişon yəndi tonon omuniyə bin.

Coninon qədə-qədə bə dınyo bə in tojə diyəni pemujin. Hay boştə jiyero mınosibə vırəş vijniye. Qıləyni bandədə, qıləyni odimədə jiye, qıləyni dəş bəqəm karde. Qıləyni vişəş vijniye, qıləyni bə paniyonış dil dəbaste. Dınyo binoş karde de ıştə bandi, də, odimə, pani, diyo, ru, səhro, çiməni, vişə, boği ... çəmə çəşi, dili şo karde. Ceyronon hejo paniyədə mandin, maralon bə vişə okırin. Puton bandi bəşi vindeədə bə ciqə omin. Pərəndon bə xıçon nıştin, dəmandin bo cəh-cəh je.

Moə zəmini boştə həmə avlodon jiyero gəşənqə şəroitış ofəye.

Luğət

Sofsərost – həmoə vırə

Koç – bandı iyən tavi dilədə bıə dıjdə çolə, koç; mağara

Diyən – nəzər, dıgğət, osə (kontrol)

Də – dı qılə bandı və ya təpə miyonədə, həmçinin paniyədə - həmoədə dırozə nıgılə çolə

De tovi qılə – de şır-şırı ru be, de şırhaşırı ka karde-karde eme

Odimə – bandı-ku, təpə ən bılində vırəku bə ji bıə mayiliyə səth

Omuniyə be – de gıydə qıləy vırədə noe, dəçiniye, eje, bofte...

Put – Band iyən daştə vırədə jiyə şatə tıkinə vəşyənə iyən zumandə yolə pərəndə

DƏSPARDƏYON:

1. Moə zəmin boçi xıvət kardədəbe?
2. Jintonoş riyə bıə cumlə izoh bıkə. İştı zınəy, buməlarzə sıxanədə “bum” sıxani mənə çıçe? Buməlarzə həxədə internetədə məlumot pəydo bıkə, yaən yolunku omut, qədə esse bınıvışt.
3. Jinə sıxanon bə cədvəl bınıvışt.
maral, ceyran, şir, pələnq, xuq, rıvos, bəbir, həvuş, sanbuə, şəğol, jəji, porsıg

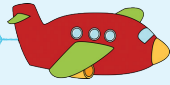
Vişə həyvnon	Daştı həyvnon

4. Mətnədə antonimon pəydo bıkə, əvoni cumlədə oko bıdə.

Yodədə oqət:

-ro peşsıxan məğsəd iyən aidəti mənəədə oko doə bedə. Adətən, de “bo” navsıxanı bə i vərə oko doə bedə. Məsələn, Bo vətəni ozodətiro şəhid be şərəfe.

5. Mətnədə bıə navsıxanon iyən peşsıxanon pəydo bıkə, əvoni cumlədə oko bıdə.

QƏDƏ VIŞƏ

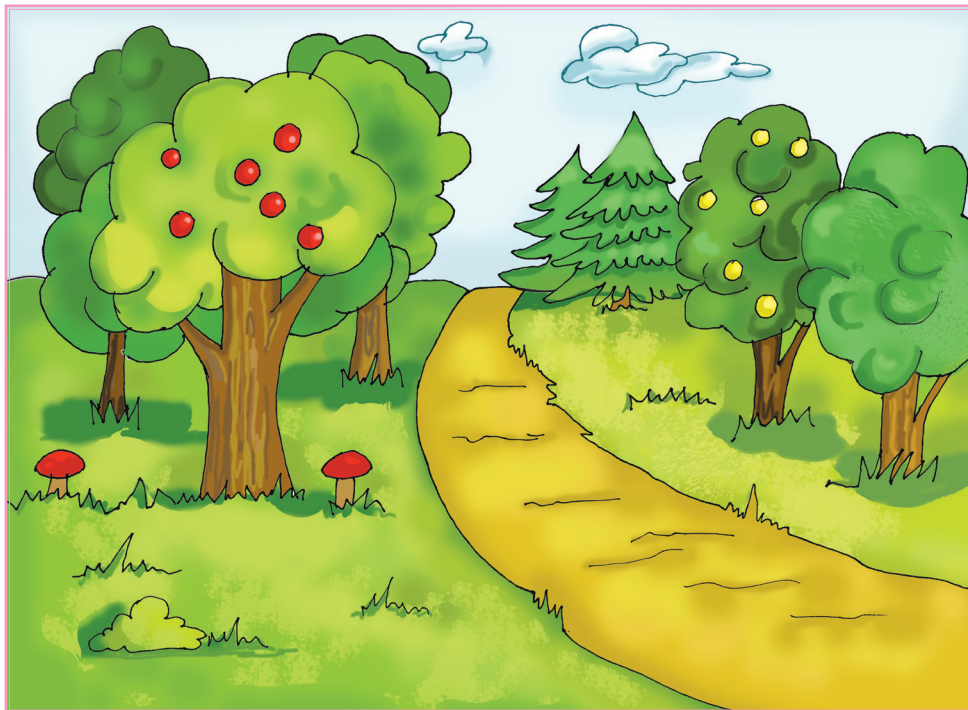
Çəmə di Tolişə məholi ğədimə diyonədə qıləye. İştənən yolə diye. Çəy Həşi pemə tərəfədə Kaspi diyo, Həşi niştə tərəfədə Tolişə bandonin. Qədə vişə sə kobəsonədə bəçəmə məholi nezbe. Kəonmon pot bin. İyəndı səyku kujə çe ın səyku-bə sə diroz bıəbin. Hamsiyonədə qıləy ko beədə kujədə həmmə xəbədo əbin, koyənə əken, bəyəndı hay ərəsin.

Kəon vəbəğibilə ədutin. Vədəşon eyvon, epo, həşipemə tərəfədəşon sıv əbi. Kəy vədə soy miyonədə dımərtəbə ləm ədutin. Əyo toviştonədə yolon, mehmonon istirohət əken. Əvəsorədə, toviştonədə ləmisə hite co ləzzətış hestbe!

Qədə vişədə kon doon, kıl-kımoton piyedəbe pəərəsi. Ambur, bələl, uləs, vızım, vən, nil, molol, rəzdo, kıv, sipidoon bə osmon səbəse bıəbin... Çəvon vəyku ləjədə ser, əyu, hulə, siyoqılə, bip, həni çı bıznom çiçə doon nıəbin...

Doonədə sıftə viyəmuş qıtı əqəti. Çəyo əyu, bip, amburə hulə zizə oəke. Zizonşon ranqberanq bero, diyəromandə bə qədə vişə diyə kardeədə əv bə vılə boği oxşəş əde...

Əvəsorədə hindıl, qılqılə, şinqılə, peyğəmbərə vıl zizə oəke. Ələl, sırxı, məve toviştonədə qıtı qətedəbe. Qəzənə huşə okardədəbe. Toviştonədə hindıl rəsəədə çəy ətrə bu məholi əəqəti. Əve çəmə dədon soy parçini kəno hindılə kulon əkaştin.

Pozədə ser, hulə, siyoqılə ərəsi. Əvoni açnimon əvemon bə kə. Nənonmon əvoni eəken bə niyə, bə xımbə bo zımıstoni suyə əken. Bə niyə dılə nemek, qıləmarzə eəken. Niyə qəvi de kanə dəbastin, çəy kuti de qili andun.

Qədə vişə pozədə, zımıstonədə kəfşəni həyvnonon, pərəndon lonəbe. Mıv, qərop, bibikinə, kujkaq, kəvələ, siyokijə, şor, solə kafte, otəşbəkəş; tovıstonədə kujkaq, kafte, verdıg iyan kon-kon pərəndon iyo bə hard əvon.

Çəmə rujon hejo ənə Qədə vişədə dəəvardin. Mıvi, qəropi de bili, dədulə, kəvələ, kujkaqi, şori, siyokijə de kijə domi əqətimon.

Tolışə diyon nezi qədə vişon hiç teyli nəbin. Diy vişonədə kəvşəni həyvnonon – vazə xuq, şəğol, həvuş, lus, hətto hırson lonə əbi. Əve çəmə məhol, bərosti, kəvşəni həyvnonon, pərəndon zoopark, doon, kul-kımoton, vılon, aləfon botanikə boğbin.

Peşo sovet hokuməti vaxti qədə vişonşon gır karde, çəvon vırədəşon çay kaşte.

Əşrəfi Sərxan

Luğət

Kujə – məhəllə

Koyənə – be pul qıləy ko karde, aspardi kollektivə surətdə bə vırə rosniye; iməcilik

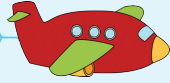
Dom – vəşyənə iyan neçiyə həyvnonon və ya pərəndon qətero soxtə bıə tələ.

Qərop – qujdış hardə bıə vəşyənə dirozəqiyə yolə ovi pərəndə.

DƏSPARDƏYON:

1. Şımə diyədə kon pərəndon iyan həyvnonon bedən? İştə di həxədə qədə esse bınıvışt.
2. Jitonoş riyə bıə sıxanon cumlədə oko bıdən.
3. Yolonku niyə iyan xımbə həxədə xəbə bısən. Çəvonədə həni bo çiçi oko doə bedə?
4. Pozədə həni kon meyvon rəsədən? Çəvon həxədə qıləy qədə esse bınıvışt.
5. İştı zınəy, boçi vişon gır karde rost ni? İştə fikri izoh bıkə.

DI QILƏ OSONƏ POƏ

Osonəğə usto ıřtə otəşə kurədə qıləy osonə poədə dı qıləş hiş soxtəbe. Qitəkə merdi çimonədəş qıləy se bo qit romero. Ə qılə hiş mande dukoni kincədə. Qitəkə sə hiş hejo oko doə bero bənəy nıgə vəşədəbe. Dukonədə beko mandə hiş nəm peqəteku pasin bəbe.

İ kərə qitəkə merdi ıřtə oko doə hişş varde bə dukon, çəy pesiyə miçəy sərrost bıkə. Həmonə dı poə oson bə iyəndı rast omin. Siyo bıə, pas vardə oson ə iqləkuş xəbə se:

– Çıkonəy bedə, tı rujbəruj bənə həşi vəşədəş, bənə ovəynə viriski doədəş? Az şe-şe pəxır vardedəm, pıxedəm?

In iqlə bə qıləş jıqo cəvob doe:

– Çemı əzizə qılə, səbəb ko kardeyədəe. Ko karde çe harçi covhəre. Əmmo beko, be peşə mandə har kəs bənə bəti siyo bəbe, oxoədə tələf bəbe.

Rəşid bəy Əfəndiyev

Luğət

Nığə – viriski doə, bozə-sipiyə ranqinə kimyəviyə maddə; qumuş

Hiş – Bo zəmini şum kardero ibtidaiyə di təsərrufati alət; xış

DƏSPARDƏYON:

1. Mətni oxonə cumlə izoh bıkə. İştı zınəy, inson ko nıko çiç bəbe?
2. İştı zınəy, jinə cumlonədə “məsləhət” iyən “nəsihət” sıxanon bəyəndı sinonimin ya ne? İştə fikri izoh bıkə.

*“Bə qıləy insoni co kəsi tonə doə biə nəsihət, nəsihət ni, təhqire...” (Hz. Əli)
“Vey odəmon bə məsləhəti quş bədon, əncəx ağılmandon bəy əməl bəkan.”*

3. Bə mətni omuj omə yolə sıxani pəydo bıkə.

- A) Vey ko bıkə con miyon kəybon bebəşe.
- B) Pandomedə harde-harde, ko kardə marde-marde.
- C) Bə koyə həvuş nişo ədənin.
- D) Dəy koy nıbu, əv nomojəvote.
- E) Ko kardə oson pas əqətni.

4. Jinə sıxanon cumlədə bə noxtə vırə bınə.

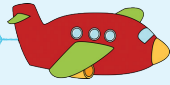
Tırş, lonəsə, arşiyə, puş, bəbe

1. Mavlə tumubıkə iştən ... ğabədə ov bəha.
2. Du bımandə ... bəbe.
3. Mori çe mamburi zəhləş bəşe, əv çəy ... bebəşe.
4. İştə çəşdə doy vindedəni, co kəsi çəşdə ... vıjniyedə.
5. Aspi çe həy tonə dəbastəş, hə nıbu həmxu ...

5. “Ko karde” sıxan kon cumlədə mətnədə biə mənoədə oko doə bıəni?

- A) Əv maştəku tobə şanqovə ko kardədəbe.
- B) Çemı saat xərob bıəbe, çok ko kardənıbe.
- C) Vey ko kardədəbe ki, vey ğəzənc bıko.

ÇE BOBO NƏĞILON

Bobo har ruj nəğil qəp əjəni. Həmən iyəndiku ğəşənq! Bə bobo nəğilon quş doeədə Əşrəf fikir əke: “Bobo ın nəğilon çekonco zinedəbu?!” Rujı Əşrəfi ıştən-boştəş vote: “Aha, yəğın ko çəşməqədə!” Əy, çe yoləriə çəşməqış pəydo karde jeşə bə çəç əğilonış qırdə karde bəştə sə. Piyeşe bo əğilon nəğil qəp bijəno, əncəx çanədə cəhdış karde jə çı benışe. Çəşməqi koməqış nıkarde. Əğilon sırın bəy.

Əşrəfisə fikirış karde: “Bəvədə ko çəşməqədə ni, çe dədə rişədə!”

Əşrəfi pambədə boştə rişış hozı karde, çəşməqış bə çəş je, əğilonış qırdə karde bəştə sə binoş karde bo nəğil qəp je. Əncəx ın səfəən çanədəş fikir karde ijən hiç çı benışe.

Əşrəfi bəştə boəş vote:

– Mı bənə dədə çəşməqım dənə nəğilim qəp je nızine, rişim soxtə ujen koməqış nıkarde.

Boçi jıqəbu?!

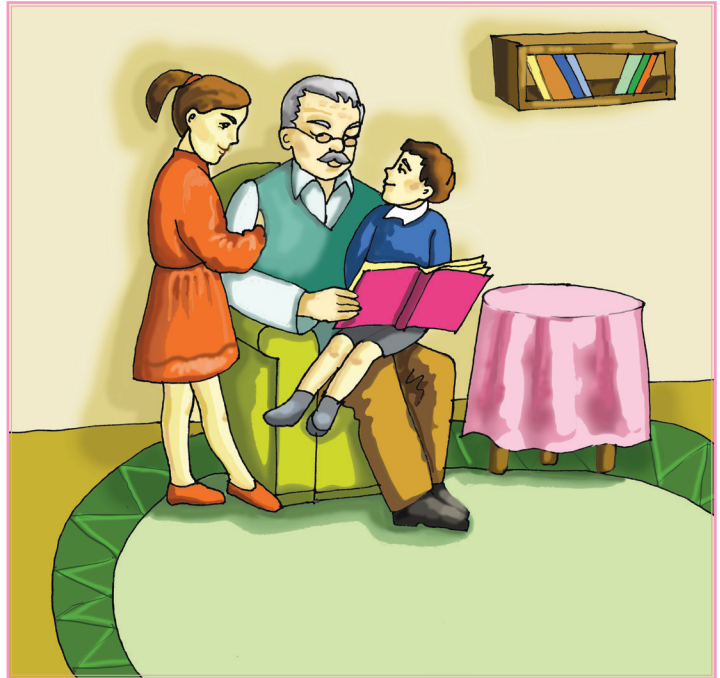
Qədə Feyruzi votışe:

– Boy çemı dumo...

Feyruzi otaği kəybəş qədə-qədə okarde. Dədə ıştə çəşməqış dənəbe qıləy yolə kitob handedəbe.

– Mı zinedəm, mı zinedəm, dədə nəğilon çekonco sedə, – votə Feyruz evaş-pevaştış karde.

– Diyəkə, Əşrəf, tınən vey ████████ nəğil qəp je bəzineş. Vey kitob handəkəs sıxanon iyən nıvıştəyon sırri zinedə!

Samir Əbdulbaği

DƏSPARDƏYON:

1. Mətnədə bə sıə vırə kon sıxani ibey nıvışte bəbe?

- A) rə bıhıtış
- B) kitob bıhandoš
- C) nəğıl bıhandoš

2. İştı zınəy, bo nəğıl qəp jero çiç lozime?

3. Əşrəfi vırədə tı bıəbiş çiç əkeş?

Yədədə oqət:

Cumlədə “ım” əvəzəkə əsosən muhtədo vırədə oko doə bedə, bə “ki? çiç?” parson qıləyni cəvob doədə. Məsələn, Im (ki?) çemı boə. Im (çiç?) kitobe?

“In” əvəzəkə isə cumlədə təyini vırədə oko doə bedə, bə “kon?” parsi cəvob doədə. Məsələn, In (kon?) zoə kiye? In (kon?) ko ki kardəşe?

4. Jinə cumlondə bə noxton vırə *ın*, *ım* əvəzəkon bıvıvışt.

- 1) ... kinə çemı hovəe.
- 2) ... çemı dust Əliye.
- 3) Arifi ... hərəkət bə muəllimi xoş nıome.
- 4) ... çəmə məmləkəte.

5. Kon yolon sıxanədə feil oko doə bıəni.

- A) Mori balə mor bebe.
- B) Vəşiyənə kaq hanədə çinə bəvinde.
- C) Morə bə hıl dəşe əzını, kılışə qezıən deştə bəbarde.
- D) Dust bə kilo, deşmen be poy diyə bəkarde.
- E) Boğəvon de boği, zımsoni de təğe.

6. Sıxanonədə qıləy səhv nıvıştə bıə.

- A) Çomine
- B) Vis
- C) Gəzəbnok

ƏN YOLƏ SƏRVƏT

(nəğil)

Dəvardə zəmonədə qıləy cohilə zoə hestbe. In zoə hejo ıştə kosibətiku şikoyət kardədəbe:

– Ah, mınən tənxo bıəbim vey çok əbi, çəminən sərvətım əbi, həməkəs bəmı hurmət əke. Çokə olətonım əbi, har vırədə boştə sarayon, kəon ədutim. Har kədə xıdmətkoronım əbi, dınyo həmə vırə ənəvim, hiç dardım nəbi. Bəvədə az həmişə əvotim-əsırım, hərəbaxt əjim! – əvoti, həmişə ahu-zor əke.

Ruji qıləy piyəmerd çəy kəy tonə dəvardədəbe. Bənə harsəftənə ın zoə bə ah-vaybe. ıştə ruziqoriku şikat kardədəbe. Piyəmerdi çəykuş parse:

– Tı çiçiku bə şikatış, çiçiku norozış? Oxo ıştı yolə mol-miknət heste, anədə sərvətiniş!

– Mı tənxo soybim? – votə zoə təəccubış karde, – bəs kive, az vindedənim?

– ıştı çəşon. Tı bı çəşonro çiçon əpi?

– Tı çiç votedəş?! – votə zoə bə həyəcon dəşe. – Az ıştə çəşi bə hiç xəzinə deqiş əkənim.

– Çok, – votışe, piyəmerdi ıştə sıxanış idomə karde. – Bəvədə boy ıştə daston bida, bıbiron. Çəy əvəzi bəti xəyli telı bədom.

– Ne, ıştə daston bə ğızılı deqiş əkənim, – Zoə ıştə dastonış peştəno niyo karde.

Piyəmerdi votışe:

– ısat vindəş tı çanədə tənxoş, ıştı çanədə sərvəti heste, bəs boçi hejo şikat kardədəş ki, kosibim?

Bəmı bovə bıkə, bo insoni ən yolə tənxo iyən sərvət çəy conı xəşətiye. Imoni de hiççi hıriye əbini!

Luğət

Tənxo – elinə, sərvət, mol-miknət.

Idomə karde – dəvom karde

Tel – ğızıl

DƏSPARDƏYON:

1. Cıvonə zoə eçin (məğsəd) çiç be? Boçi əv hejo ıştə kosibətiku şikat kardedəbe?
2. Tı çə pironi vırədə bıəbiş bə zoə çiç məsləhət əkeş? İştə fikri izoh bıkə.
3. Piyəmerd bə zoə sərvətin bero çəşon bekarde iyən daston bırniye təklif kardedə. İştı zınəy, pironi məğsəd (eçin) çiçbe? Əy boçi çə zoə çəşon iyən dastonı piye?
4. İştı zınəy, çə piyəmerdi sıxanon bəpeşt çə zoə jimonədə çiç deqiş bəbe? Mətni dəvom bıkə.

Yodədə oqət:

“Imruj” sıxani bə ivırə nıvışteədə sıxan de “m” nıvıştə bedə, iyən əv bənə zərfi oko doə bedə. Mığoyisə bıkə:

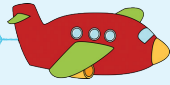
*Imruj (kəynə?) çəmə diyədə vəyə. (Imruj - zərf, cumlədə - zərfliq)
In (kon?) ruj çəmə yodo benibəşe. (In - əvəzəkə, culmədə - təyin)*

5. Bə noxton vərə omuj omə əvəzəkə bınıvışt.
  - 1) Zınə sard be, əncəx ... həvo vey çoke.
  - 2) ... ruji çəmə məholədə bənə idi ğeyd kardedən.
  - 3) Çəmə diy ... tərəfədə qədə vişə heste.
  - 4) ... koy bo maştənə əhaştının.
6. De doə bıə yolon sıxani nezəmənə doə bıə yolon sıxani pəydo bıkə.

Bəştə zuy diyəkə, şələ bıbast.

  - A) İştə linqi bəştə yonqoyo dıroz bıkə.
  - B) Sırkə vey tınd bıbo, ıştə ğabi bəçokne.
  - C) Be ovandi anqıştə ləkətorədə arışiye.

KI ÇİÇ BƏKA, BƏŞTƏ BƏKA

(nəğil)

Qıləy kosibə merd hestebən. Əv hejo ıstən boştə votedəbən:

– Ki çiç bəka, bəştə bəka.

– Ruji podşo bə nəve beşeədə həmonə merdi sıxani məsedə, şedə bə dumot. Sıxan anədə bəçəy xoş omedə ki, bə merdi qıləy telə pul doedə - votedə:

– Har ruj az bə nəve beşeədə nez bibi bəmi, ın kəlomi bıvot. Çəy əvəzi har kərə bəti qıləy telə pul bədom.

“Tıle-tıle bil bəbe” – votedən. Rujon i yəndı əvəz karde-karde ğızılön say vey bedə, kosibə merd rujbərujərbob bedə.

Vəziri bə har ruj hiçniyədə i ğızıl ğəzənc kardə merdi pəxılətiş qətedə. Vey fikir kardədəki de ın merdi çiç biko?

Ruji ə merdi bəştə kə mehmon vanqkardedə, bəy hardı-həş doedə. Vəzir zinedəbe ki, podşo çe siyış zəhlə şedə. Əvə bə mehmoni xorək doedə veyə si ekarde.

Esətnə kərə kosibə merd bə podşo nez beədə ujen “Har ki çiç bəka, bəştə bəka” votedə. Podşo siy bu hiss kardədə. Siy təsiriku vey bevəc bedə, əncəx ıstəni bə dast sedə. Bın səfər bə merdi dıqlə ğızılə pul iyən qıləy nomə doedə, bəy aspardedə ki, ın nomə folön vırədə bə folonkəsi bideş.

– Məktubi handəcəğın ə odəm bəti mikofat bədo.

Merd nomə sedə, əlbəsaat dəro qınıyedə. Roysə vəzir vindedə ki, kosibə merd bəy isə şedə. Rəyrə çəy vəy qətedə, bə kovrə şey xəbə sedə. Bəxtiş vardə kosib bəştə sə oməyon bo Vəziri qəp jedə.

Vəzir merdi bə zıvon qətedə, nomə çəyku sedə. İştəni bə podşo votə ədres rosniyedə ki, mikofati iştən bısəno. Məktubi handə merd bə saat de ğılinci vəziri qiy jedə.

Məvotbən podşo məktubədəş nıvıştəbən: “In nomə bəti rosniyəkəsi bə dəğə bıkışt, bə hiç çiy fik mədə!”.

Maştənəy podşo bə vəziri sə oməyon məsedə pərişon bedə. Kosibə merdi vanq doedə karde iştə tonə, çəyku bıə əhvoloti parsədə. Kosibə merd bəştə sə oməyon bo podşo qəp jedə. Oxoədə kosibə merd bə podşo ijən həmonə sıxani votedə: “Şah səğ bıbo, kiç çiç bəka, bəştə bəka”.

DƏSPARDƏYON:

1. Mətni təmom bıkə:

- A) Podşo merdi cəvobiku vey rozi mandedə iyən bəy xəyli ğızıl doedə, dəro kardedə.
- B) In sıxan bə podşo vey təsir kardedə, əve merdi doedə kışte.
- C) Podşo bərk ğəzəbin bedə, merdi tojniyedə iştə huzuriku.
- D) Şah kosibə merdi vəzir noedə.
- E) Podşo merdi çe in sıxanonku pərt bedə.

2. İştı zınəy, vəziri marde səbəb çiç be? İştə fikri izoh bıkə.

3. Tı çə merdi vırədə bıəbiş nomə bə vəziri ədeş, ya ne?

4. Cumlon dumoyəndı dəçın.

- 1) Çə kosibi sıxan bə podşo xoş omedə.
- 2) Vəzir bə kosibə merdi hardı-həş doedə.
- 3) Şah bə vəziri sə oməyon məsedə, vey pərişon bedə.
- 4) Podşo merdi cəvobiku vey rozi mandedə iyən bəy xəyli ğızıl doedə dəro kardedə.
- 5) Vəziri bə kosibə merdi pəxılətiş omedə.

Yodədə oqət:

“Bo” prefiks sıxanon navədə oko doedə məğsəd (eçın) iyən aidəti mənə bə əməl vardedə. Məsələn, Bo kitobi şəbin. Bo harde qırdə bin.

MO MƏKƏNƏN...

(nəsihət)

Mo məkənən çoli ovi, çe çoli ov most əbini,
Xəsis bə aş ha don eko, çəy patə aş xas əbini.

In sıxanon az votlandım, yolon votə, quş bıdəmon:
Dil nısutə, mıncır nıbo, çəşonədə ars əbini.

Ha “con” bıvot bə dıřmeni, ənvəl-oxo əv deřmene,
Sıpə dumi bıbırořən, sıpə bəbe, pəs əbini.

Con səlomət bəbe bə vaxt, de zəhməti umur bıkoř,
Də təvə ki, tı ko bıkoř, çəy qəvədə pas əbini.

İ tikə nun peydo bıko, mərd bə Xıdo řukur bəka.
Çəřdəğıl dınyo bıseno, ujan bəyo vəs əbini.

Dus deřmeni bıızın, Fıkrət, de har kəsi əřt-nıřt məkə,
Çokřon votə: har ro davard bo insoni dust əbini.

Fıkrət Əsgərov

DƏSPARDƏYON: _____

1. Şeirədə b1ə kon cumlon bənə yolön sıxani oko doe bəbe?
2. Şeirədə de sıə ranqi doə b1ə cumlon izoh bıkə.
3. De kavuə ranqi doə b1ə sıxanon sərrost bınıvışt.
4. İştı zınəy, boçı xəsisı patə aş xas əbını? Oxo əv bə aş don ekardədə?

Yodədə oqət:

“Çe” navsıxan soybəti, xıvandəti, mənsubəti ifodə kardədə.
Məsələn: Çe Həsəni zoə

Bəzən “çe” navsıxan oko doə bedəni. Bın vaxt sıxan
umumiyyəti, qeyri-müəyyənəti ifodə kardədə. Məsələn: Alimi
sıxan

Ğeyd: “Çe” nıvıştədəmon “çi” handedəmon.

5. Jinə sıxanon de “çe” navsıxani oko bıdə.

Kitob, məktəb, so, vişə, inson, Lankon, ğələ

6. Antonimon pəydo bıkə.

Rost –
Bılınd –
Vey –

çok –
yol –
kam –

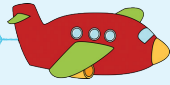
çok –
yol –
kam –

7. Cumlə təmom bıkə.

Arif həni bəy peşt dəbastedənibe, bəro ki ...

- A) bəştə hovə vey hurmətiş hestbe.
- B) vey vaxt be əy vindənibe.
- C) vey nezə dustbin.
- D) bəştə dusti bovəş qin kardəbe.
- E) əv hejo dərsədə əla ğeyməton sedəbe.

FOYDƏNİNƏ MƏSLƏHƏT

(nəğil)

I pə

Qıləy diyədə Əhməd nomədə qıləy zoə hestbe. Əhmədi pıə vişədə çilə qırdə kardədəbe, havatedəbe təhəri ıştə xeyzoni nıǵo doədəbe. Manqon, soron dəvardedən. Əhməd bə həjdə sinn rəseədə hozı bedə bə co şəhər bo hande şedə. Əhməd ıştə şə şəhəredə həm ko kardədə, həmən handedə. Əv ıştə xeyzoniyan yodədə bekarədəni, ıştə ǵəzənc kardə pulədə bəştə kəən vıǵandedə. Çand soron handə bəpeşt Əhməd bəştə kə oqardədə. Roysə əv bə qıləy merdi rast omedə, dəy qəp je-qəp je xəyli şedən bə qıləy yolə di rəsedən. Merd bə Əhmədi votedə:

– Çemı balə, ıse tı handə səvodinə odəm bıəş. Hələ bıvot bunım de ǵeyzi qıləy ko karde bıpiyo, ən əvvəl çiç karde lozime? Əhməd bə merdi sıxani cəvob doero çanədə sıxan votedə, hiç qılə   bedəni. Oxoədə lovə kardədə ki, çiçi piyedə bıdəm, əncəx ə sıxani bıvot. Merd votedə:

– Sori çemı tonə bımand, kaştəmonədə bəmi koməq bıkə şedə bəti həzo mənət pul bədom. Peşəon diyə bəkamon mımkun bıbo ə sıxaniyan bəti bəvotem. Əhməd fikir kardədə ki, bə kə be pul şedə çok ni, çokişe bımando sori ko bıko, həzo mənətiyan bıəno bə kə bışo. Bələ, Əhməd ıyo ko kardekarde həmonə merdi sərvət dı-se kərə bə ziyod bedə. Sori oxo omedədə Əhməd votedə:

– Təklifi çiçe?

Merd votedə:

– Çemı zoə, ıştı ko kardə mıddətədə çemı sərvət rujbəruj vey bedəbe. Əve piyedəme tı i sorən bımandoş ko bıkoş. Bın səfə şedə bəti dı həzo pul bədom.

Əhmədi no-peqət kardedə ki, hejo de kamə puli şencə, bımando əlovə dı həzo mənotən bısəno. Əve rozi bedə bo mande.

İ sorən dəvarde. Əhməd bə kə şe piyeədə merd votedə:

– Çemı balə, mı bəti se həzo mənot bədom. Bıpiyo bəti dı qılə ğeymətinə sıxan obəmutem. Çə sıxanonədə qıləy ıştı handeku oqardeədə bəti doə parsi cəvobe, qıləyən co qıləy məsləhətinə sıxane.

DƏSPARDƏYON:

1. Mətnədə bə vadoə vırə kon sıxani nıvışte lozime?

A) çok   B) rost   C) lozim   D) vey   E) kam

2. ıştı zınəy, Əhmədi puli ş peqəte ya məsləhət? ıştə fikri izoh bıkə. Mətni dəvom bıkə.

II pəə

Əhməd votedə:

– Mı piyedəme, ə sıxanon bıvotoş.

Merd votedə:

– Balə iminə sıxani ğeymət i həzo mənote, piyedə bıvotım.

Əhməd rozi bedə.

Merd votedə:

Ğeyzinə qıləy ko vinde piyeədə tikəy səbr bıkə, çəyo bıkə.

Əhməd votedə:

– Hejo ım?

Merd votedə:

– Balə, əqəm ın sıxan bəti həzo mənotisən vey xeyr nıdo, oqard ıştı puli oqordınım bəti.

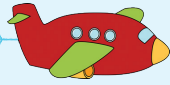
Merd ujnənən xəbə sedə:

– Çemı zoə, dımınə sıxanı ğeymət dı həzo mənote. Bıpiyo əyən bəvotem. Ujnən həmonə sıxan bəti dı həzo mənotisən vey xeyr nıdo, boy ıştə puli bıbə.

Əhmədi handəşbe votənə, piyedəşbe ki, harçi bızıno. Əve rozi be. Merdi votışe:

– Çemı balə, deştə nızınə odəmi bə ro bışoş, nəbada karvani royku bə kəno beşiş! Əhməd bə ın sıxani lap pərt be, ıştən-boştəş vote: “İyo çiç heste ki, mı ıştə dı həzo mənotım doe?”

Merdi vardışe dı qılə ruəninə nuniş doe. Qıləyış bə pəlu dəbaste bəçəy cifiş noe, ə qıləş oj doeşe. Bəçəy ıstənişən asparde ki, roysə vəşi biqətoş, dastədəki nunu bəheş, pəluədə biə nuni kədə poəkeş deştə jeni bəheş. Əhmədi de merdi vindemoniş karde bə kə dəro qıniye. Roysə bə dıqlə nobələdə odəmi rast ome. Çəvonədə qıləy dəvuş, qıləyən zəvvorbe. Əhməd de odəmon xəyli sohbət kardekarde şe. Oxoy omin qıləy vırədə bə roy cobə rəsin. Roonədə qıləy kərvonə robe. Odəmon hey şedəbin-omeydəbin. Ə iqlə bə vişə dılə şə sardonə soğnə robe. Dəvuşi votışe:

– Boən dı sərinə roy bişəmon. Merdi sıxan bə Əhmədi yod dəşe, əve ki, çəvonku co be de kərvoni ro şe. Ruj o be. Əhmədi vındışe ki, kərvoni roy kənoədə qıləy sığe kutisə zinə çəy vində zəvvor pobənəso, ojesə nıştə bəmedə. Əhmədi merdiku bəmey səbəbiş parse. Zəvvori bəştə sə oməyonış qəp je:

– Zinəni dəvuşi vişədə mınış kisib karde, puloniş, olətonış, dastədə se, mınışən mohkəm kue.

Əhmədi bə saat ıstə anqıştəş bə ğiç qəte ıstən-bəştəş vote:

– Əqəm dı həzo mənotım doə bənəbe dıminə sıxanım omutə bənəbe ısat mınən bə zəvvori ruj eəqınım.

Çəyo Əhmədi fikriş karde:

– Əqəm merdi bəmi “səbr bıka” sıxanış omutə bənəbe dastədəm xəto beəşi.

– Əhmədi ıstə cifədə nuniş bekarde poəş karde ki bəhon. Nuni dılədə xəyli pul beşe. Aşmardışe vındışe ki, ...

Bəsə dəşe ki, merdi çəy zəhməti həxşən doəbən. Puli tonu qıləy nıvıştə koğəzən hestbe. Koğəziş hande. Merdi nıvıştəşbe:

“Çemı zoə, Əhməd, çemı nəsihəton çe yodo beməkə”.

Əhməd merdiku vey rozi mande, deştə vardə puloniş ıstə xeyzon iyən pıəmoəş çok oqəte çokə rujoniş dəvuniye.

DƏSPARDƏYON:

3. Bə noxton vırə çiç nıvışte lozime?

- A) i həzo mənöt
- B) dı həzo mənöt
- C) se həzo mənöt

4. Bə mətni əsosən çiçi mıəyyən karde bəbe?

- 1) Əhməd bo hande çand sinnədə şe.
- 2) Əhmədi bə merdi doə nəsihətonış quş doe.
- 3) Bə Əhmədi rast omə merd vey ağılmandbe.
- 4) Əhmədi pıə vey sərvətinə odəmbe.
- 5) Bə Əhmədi rast omə merd vey sərvətinə odəmbe.

5. Əhmədi ıştə tonoku oqəteədə Merdi məğsədiş çiçbe?

- A) Piyədəşbe ki, Əhməd ıştə səvodi həniyən vey bıko.
- B) Piyədəşbe ki, Əhməd qıləy sənət omuto.
- C) Piyədəşbe ki, vey ğəzənc bıko.
- D) Əhmədiş bəştə zoəti peqəteş piyedəbe.
- E) Bəsəş dənoe piyedəbe ki, Əhmədi çokış təhsil sə ni.

6. Əhməd kərvoni roədə boçi benişe?

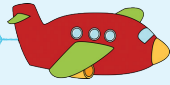
- A) Bəsə dəşe ki, çe in odəmonədə qıləy dızde.
- B) Əhməd tarsobe.
- C) Dəvuş bəçəy xoş nıome.
- D) Merdi sıxan bəçəy yod dəşe.
- E) Fikriş karde ki, kərvoni ro rohəte.

Yodədə oqət:

– ro peşsıxan tolişiyədə vey vaxt de “bo” navsıxani bə i vırə oko doə bedə. Məğsəd iyən səbəb mənön ifodə kardədə.
Məsələn: Əğılon bo məktəbıro vey pəşi qətəbin.

7. “Təvə do nəbırni, duməş doədə bənəbe” yolön sıxani movzu mıəyyən bıkə.

- A) dustiyəti
- B) xəyonət
- C) xəsisəti

MOƏ-BALƏ MƏHƏBBƏT

(nəğil)

Qıləy şahı ıştə məmləkətiş nəve piyedə. Bo səfər beşero əmr kardedə bə faytoni çə qılə çəkə asp dəbastedən.

Şah nıştə bə fayton bino kardedə bə səyohət. Əvon qıləy bandi ruyku dəvardəni bedən. Fayton bə ru miyon rəseədə həni aspon bə navşon şe piyedəni. Faytonrom çanədə cəhd kardedə aspon bə nav şedənin ki, şedənin. Fayton ruy miyondə dəmandədə. Bın vaxt bə ruy qıləyən ərəbə nez bedə. Bın ərəbədə cəmi dı qılə lodə asp bedə. Ərəbə ruy vey hoson dəvardədə. Şah ımı vindeədə vey təəccub kardedə. İştən boştə fikir kardedə ki, çiko bedə cəmi in kək iyən ğıvəninə aspon ruyku ovaşte zinedənin, əncəx in lodə aspon ruy vey rohət dəvardədə.

Şah ərəbəromi doədə ıştə tonə vanq karde iyən çəyku parsədə:

– Piron, bəti qıləy parsım heste.

– Məsədəm, cəmi podşo!

– Cəmi fayton ıştə ərəbəsen sıvıke, asponmən dınyo har vırədə səçinə bıə asponin. Çiko bedə cəmi fayton in ruy dəvarde zinedəni, əncəx ıştə in qonə ərəbə de dıqlə lodə aspi ruy jıqo hoson dəvardədə?

Piron cəvob doədə?

– Şah səğ bıbo, şımə aspon bə iyəndı yadin. Bəroən bə iyəndı koməqşon karde piyedəni. Cəmi asponsə moə-balən. Bəroən bə iyəndı koməq kardedən. Ərəbə çə ruyku dəvunən hejo in doğmətiye.

Luğət

Faytonrom – faytoni bıromə odəm

Ərəbərəm – ərəbə romə odəm

səçinə – vıjniye

Kovıl – tənbel

Vərzış – idman

DƏSPARDƏYON:

1. İştı zınəy, dođməti hisson əncəx həyvnononku bedən?
2. Kon insonon bə iyəndı dođmə hisob bedən?

KOVIL

*Be saat həşt, ha kovıl,
Oğobi, bəşt, ha kovıl.*

*Hıtedəş tobə çoştə,
Şoqird votedəş bəştə?*

*İştı to-tuşon əştən,
İştə dast-dimi şıştən.*

*Sıftə vərzış kardedən,
Çəyo nəho hardedən.*

*Bə məktəb hozın əvon,
Bəşt tınən **dərəs** bəvon!*

Nəriman Tolişi

3. Şeirədə de kavuə ranqı doə bıə sıxan kon mənəodə oko doə bıə?

A) rəse

B) dərəse

C) səçinə

HAFT QILƏ ƏNƏƏ VEZ

(nəğil)

Qıləy hestbe, qıləy nıbe, qıləy merd hestbe. Çe in merdi haft qılə zoəş hestbe. Boon həmişə bə ivirə bedəbin. Həməkəs bəçəvon mehribonəti həsəd bardədəbe. Hiç qılə deşmen bəvon zu ome zinedənibe. Bə haft boə nəinki deşmenon, hətto vəşyəne həyvononən zuşon vışqiyədənibe. Əvon bə neçi şeədəən həmişə bə ivirə əşin. Hırsi, vaği, şiri, pələnqi bəji-bəji əqətin. Zərofət ni, haft boədə qıləy şiri dastədə, qıləy lınqədə, qıləy dumədə, sədə, ğərəz har qılə qıləy vırədə dəçikon, şir nıbo, hiç filən bəvon zuş nəvişqi. Manqon, soron dəvardin, boon kəxivand iyən zoə-əğılsoyb bin. Boon har qılə qıləy vırədə imorətşon dute – co bin. Bəyəndi kə şə-oməşon kam be. Bə neçi şeədə coyli əşin. Arədəşon sardonəti eqıne. Deşmenon in firsətdəşon istifodə karde, bəvonşon qılə-qılə hıcum karde, kəonşon kisib karde, iştənşon hurmətədə eğande. Boon bə neçi coyli şedəbin bəroən təylədəst oəqardin. Pıəşon lap pi bıəbe. Zoonoş hərdən çəy tonə omeədə iştə rujqoriku noroziyəti kardədəbin. Pıə vindışe ki, jıqo bışo, zoon hol çok əbini. Əve, əvonış həmə bə ivirəş qırdə karde – votışe:

– Çemı balon, maşqi çemı tonə boyon. İştənən har kəs omeədə deştə anqıştə ğaliniyədə qıləy ənoə vez biyo. Zoon həmə “bə çəş” votışone – şin. Maştə iştə pıə tonə omeədə har zoə qıləy ənoə vezış varde. Pıə haft qılə ənoə vezış peqəte bə ivirəş dəbaste bəştə zoonış doe votışe:

– Çemı balon, iştə zuy dəvinə bıkən bunım, ımı kon boə arışte bəzine? Boon çanədə cəhdşon karde, hiç qılə vezi dastəş arışte nızine. In kərə merdi dastəş okarde vezinoş qılə-qılə bə zoonış doe – votışe:

– İşət in vezon barıştən bunım, zuyon rəsədə? Boon har qılə qıləy ənoə çuş peqəte ğat kardəncəğın vez bə dı vırə poə be. İmi vindeədə pi votışe:

– Çemı balon, ın ənoə vezon – şımə haft boəyon. Çanədə ki, bəyəndı nezbiyon, bənə ın vezon bə ivirəbiyon, kefon çokbe. Hiç kəsiyən bəşmə zuş vısqiyedənıbe. Yəndıku ki co biyon, deşmenon deşməşon çiç piye kardışone. Boən iyəndıku diyəro mənəvən. İyəndı sıxaniku beməşən. Bəvədə zumand iyən xoşbəxt bəbeyon. Boon ıştə pıə ın rostə nəsihəti bəpeşt ujanən i bin, bə iyəndışon koməq karde. Çə rujiku bəpeşt hiç ki bə ın haft boə və beşe nızıne.

Luğət

Bə neçi şe – vəşyəne həyvon, pərəndə jəy və ya qəte şe

Vağ – neçi

İmorət – Yol iyən gəşənqə bina, kə; milk

Kisib karde – dastədə bıəyon se; talan karde

Dəvinə karde – osə karde, çe təcubəo bekarde

DƏSPARDƏYON:

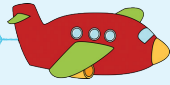
1. Bə mətni kon yolon sıxan omuj omedə.
  - A) Nıtasbəymon çe qamiku, ku bimon çe duəvuləku.
  - B) Zu ibeyədəe.
  - C) Çe duy mənzil nez bəbe.
  - D) Lo veyən qər-qər bıko, incil bəştə vaxt bərəse.
  - E) Aləm ji roy, tı pe roy.
2. Mətnədə bə kon parsi cəvob ni.
  - A) Boon navko çikonəy jiyədəbin.
  - B) Əvon kon diyədə bedəbin.
  - C) Çıko be ki, deşmenon boonşon kisib karde.

Yodədə oqət:

Tolışə zıvonədə çe hərəkəti nom (məsdər) de “e” orəxedə iyən bə çiç karde? parsi cəvob doədə. Məsələn, karde, vote, noe, doe.

3. Mətnədə bıə məsdəron pəydo bıkə. Əvoni cumlədə oko bıdə.
4. Əqəm cumlə cəvob tələb kardəsə, ım, ...
  - A) əmr cumləe.
  - B) nəqli cumləe.
  - C) sıvol cumləe.

“HA”, YA “BƏLE”

beədə mınən bənə co əğılon ıştə nomi məseədə ıştə sədo rost əkem əvotim:
Haaa...

Çemı moə çand kərə bəmı aspardəşbe ki, “ha” ne, “bəle” bıvotım! Əncəx har kərə çe moə məsləhət çemı yodədə beşədəbe.

İ kərə bəçemı yoləpıə kəy şəbimon. Salmanə bobo bə doon ov doedəbe. Mınən eyvonədə nıştəbim bə vılon ov doedəbim. İberdəm çemı bobo sədo ome. “Vuqar” – votışe mınış vanqkarde. Mı bənə har səfə cəvob doeme:

– Ha!

Bobo jıqo bızın çemı cəvobi məsedənıbe, i kərəşən vanq karde. Mı ujen zıqqəm je:

Ha!

Salman bobo seminə kərə, ıştənən bərkədə çemı nomış vanqkarde. Mı ujenən bo “ha” vote hozı bedəbim ki, bərdəm çemı moə sıxanon bəçemı yod omin. In kərə qədə-qədə: Bəle! – votıme.

Vuqar, bışı boğə bə sədə ovi krani dəbast. Ov bıdə həvoyə vıradə nışo.

Mı bə dəğə çemı bobo “qon məse” səbəbi dərəsim. Çə rujiku “bəle” sıxan çemı zıvonı əzbər be.

Zahid Xəlil

DƏSPARDƏYON:

1. Bə kavuə vırə kon sıxani nıvışte lozime?
A) yol   B) ağılmand   C) əğıl   D) kosib   E) kə
2. İstı zınəy, Vuqari bobo “qon məse” səbəb çiç be? İştə fikri izoh bıkə.
3. İstı zınəy, Vuqari səhv çiçbe? İştə fikri izoh bıkə.
4. Omonimon pəydo bıkə.
A) di, du, rost
B) çəp, beton, çay
C) poz, zımıston, ku
D) band, kandı, rost
E) ku, du, poz

Yodədə oqət:

Məsdəri cumlədə mıxtəlif cumlə uzvon vırədə oko doə bedə. Məsələn, Ko karde (*çiç?*) bə insoni xəyre. İyo məsdər muhtədə vırədə oko doə bıə.

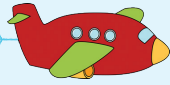
ZOMSONİ SEMON

*Zımsoni semon omin,
Çe vişə livon emin.
İqlə mande tilişkon,
Ni çe kijon cik-cikon.
Doonədə ni qıtə,
Məvuji vişə hutə.
Purə ovin mirdovon,*

*Ovədə niştən mıvon.
Xılonədə ni vəzzəx,
Emandə mivi vəx-vəx.
Bandonədə voə voə,
Nəmonən şəxtə noə.
Xandəxon biyə basə,
Rıkinə zımoston rəsə.*

Zulfuqar Əhmədzadə

5. De sıə ranqı doə bıə misro izoh bıkə. İştı zınəy, vişə hıte bəzine? İştə fikri izoh bıkə.
6. Şeirədə məcozi mənoədə oko doə bıə sıxanon pəydo bıkə.

İŞTƏ NƏNƏ COYLI ONIBƏQƏTEM

Nərmini **ışdə dusonış bəşdə** kə mehmon vanqkardəşbe. Əvon i vırədə hənək əken, **ışdə** vaxti **ve** marağın dəəvunin. Nərmin de yolə şoy-voy bə kə dəro qıniye. İştə **duson** ğəbul karderə hozəti barde piyedəşbe. Əncəq bə kə omeədə vindişe ki, çəy nənə yonqəədəe. Rəyrə **ışdə** nənə tonə vite, de həyəconiş xəbə se:

– Çiç bə bəti, nənə? Noxəş bışə?

Nənə votışe:

– Jəqəe, çemı balə. Jıqo çiyedə bəmı sard qıniyə. Əqəm ımruj dəvo şodom, istirohət bıkom bo maşqinə çok bəbem.

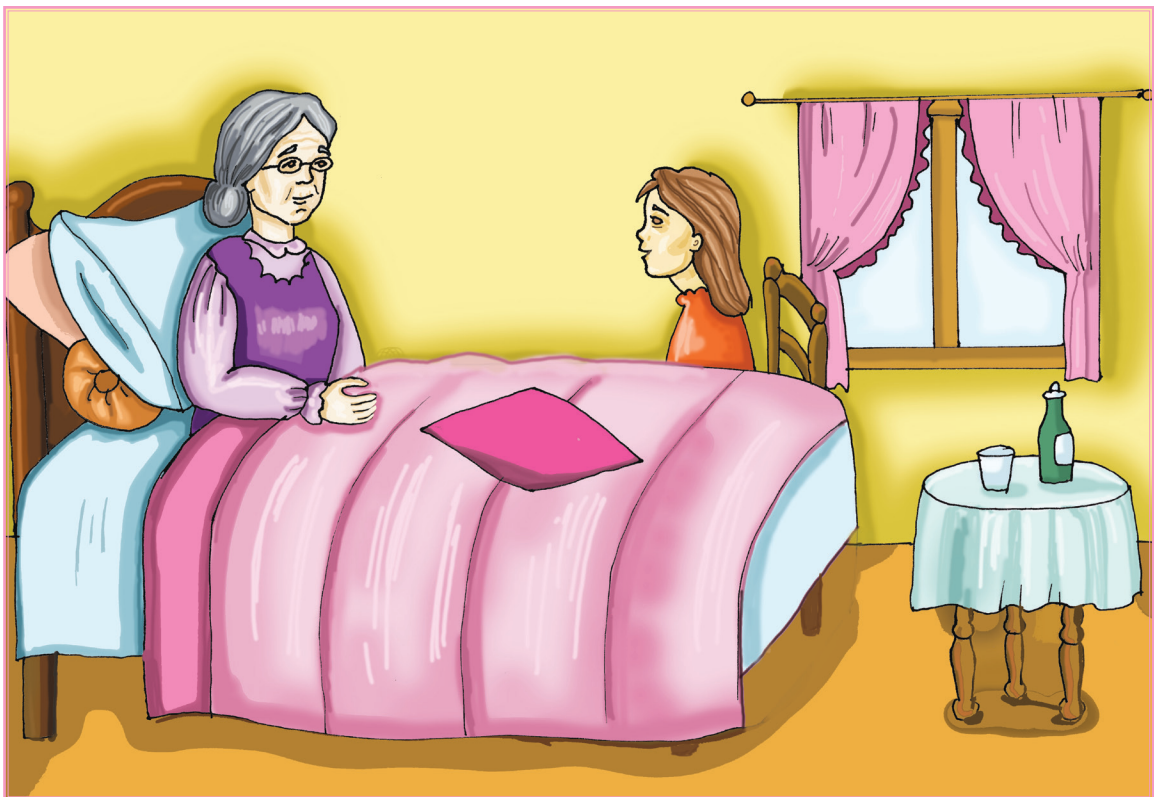
Nərmin:

– Xıdo şifo bıdo, nənə, – votışe, zevilə sırəş karde – Azən ıştə duston bə kə vanqkardəmbə. İstət ki, tı noxəşış, az bəvon zanq bəkam, co ruji omey xahiş bəkardem.

Nənə:

– Ha çemı ağılmandə balə! Aybış ni, bıdə ıştı duston bon. AZ ıştə mənzılədə bəhitem.

– Hiç jəqo çiy bəbe, nənə?! – Nərmini etirozış karde.

– Bəs az noxəş beəsə tı hiç çemı tonıku co bedəniş? Həmə koon bə kəno noedəş, bəçemı xəşəconiro dastıku oməy kardedəş. İsət tı noxəşiş, az deştə duston çıko şoy-voy karde bəzınem?! Bıvınd ısət az bətı çıkonəy xıdmət bəkardem...

Nənə çe Nərmini jıqo rəftori vindeədə vey şoy-şoy kardışe. “Çemı mərhəmətinə gəşənqə dılə nəvə” –votışe, bə Nərmini səş dast dəsue.

Nərmin **bəşdə** dustoniş qılə-qılə zanq karde. Bəvon ıştə nənə noxəş be votışe, co vaxtədə mehmon ome xahiş kardışe. Duston bəçəy nənə noxəş be vey təəssuf kardışone. “Xıdo şıfə bıdo, İnşallah **ışdı** nənə rə qıləy vaxtədə çok bəbe” – bə Nərminişon dılvandı doe.

Nərmin dəşe bə mətbəx, çay dəm kardışe. Bəştə nənə zoğələ murəbbə vardışe, de çay ivirədə doeşe. İştə **dasi** rə-rə bəçəy təviliş noe, çəy təblarzış osə karde.

Nənə ak kardedə çəy oləton deqiş karderə bəyiş koməq karde. Çəy tonoku nışte, kitobış hande. Nənə hitə bəpeşt Nərmin vey səy kardedəbe ki, kəyku sədo nıbu. Əv, ıştə bə kə dəspardonən de aşışətiş bə vırə rosniye.

İ-dı ruj bəpeştə Nərmini nənə çok be. Nərmin bimi vey şo be. Çəy nənəku xəbə seədə, bə har kəsi votedəbe: “vey çokim, çemı nəvə bəmi jıqo çokə xıdmət kardışe ki...”

Nərmini duston omeədə çəy nənə bəvono **dışdə daston** piçənniq patışe.

Luğət

Təblarz – çe bədəni hərorət

DƏSPARDƏYON:

1. Mətnədə de sıə ranqi doə bıə sıxanon sərrrost bıke.
2. Bə Nərmini hərəkəti geymət bıdə. Tı çe Nərmini vırədə bıəbiş çiç əkeş?
3. Sinonimə feilon resə bıvıjın.
  - A) vite – poye, bəme – sıre, quş doe – tam je
  - B) dərəse – sərəse, hitə – bə han şe, dəbaste – baste
  - C) diyə karde – odiyəse, qırdə karde – kıtə karde, peyvənd – gələm
  - D) edoe – pedoe, həmişə - daim, yava karde – bevəc karde
  - E) bəme – sıre, dəşe – beşe, qəp je – tam je

**Yodədə
oqət:**

Tolışə zıvonədə isətnə zəmon dı cur bedə:

1. Isətnə ğeyri-mıəyyənə zəmon.
2. Isətnə dəvomkardə zəmon.

Isətnə ğeyri-mıəyyənə zəmonədə hərəkət hejo tikror bedə. Məsələn, Əli bə məktəb şedə. Yəni Əli bə məktəb har ruj şedə.

Isətnə ğeyri-mıəyyən zəmonədə bə məsdəri, -də- iyən şəxsə şikiləkə əlovə kardə bedə.

Az (Mı) ko kardedəm.

Tı ko kardedəş.

Əv ko kardedə.

Əmə ko kardedəmon.

Şımə ko kardedəyon (kardedəşon).

Əvon ko kardedən.

4. *Vite, hite, dərəse, zine, harde, nivişte, tarse* sıxanon isətnə zəmonədə oko bıdən.

5. Yolon sıxani təmom bıkə.

Kə çekiye? – (1)

Sıxan çekiye? – (2)

A) 1 – çemı, 2 – ıştı

B) 1 – dutəkəsi, 2 – qəp jəkəsi

C) 1 – çəy soybi, 2 – votəkəsi

D) 1 – nıştəkəsi, 2 – peqətəkəsi

E) 1 – ıştı, 2 – çemı

6. Omujəti pəydo bıkə, kaftə sıxan bısoxt iyən cumlədə oko bıdə.

amu

bəq

həşi

zoə

vişə

vıl

pozə

qardış

se

şığ

kırtə

qıl

sofə

bolo

şəv

dıl

ÇIÇ HOSONE?

Se qılə zoə bə vişə şin. Vişədə har çiy ğəşənqbe: eğ, hındıl, pərəndon. Əğilon xəyli nəvin, hənəkşon karde, i kərən xəbədo bin ki, şəve. Ruj çiko dəvardə xəbəşon bıəni. Bə kə oqarde piyeədə bə tars eqinin. Çiç bıkon? Oxo kədə norohət bəben. Rosti bıvoton bəvon sıxan bəkan.

Roy qəvədə mandin. Çiç bıkəmon, kədə rosti bıvotəmon, ya qıləy çı pesoxtəmon? – votışone – bə fikir şin.

Az bəvotem, bəmi neçi hıcum kardəşbe, - iminə zoə damə be. Pıəm bətarse. Həniyən şo bəbe ki, səğ-sələmət bə kə oməm beşəm. Bəvədə bəmi hiç çiy əvotni.

Mı bəvotem ki, iştə yoləpıəm vinde. Bə səbəbən bə di dəqınim. Moəm şo bəbe əve həni mını tənbeh əkəni.

Mısə rosti bəvotem, – seminə zoə bə ozıvon ome. – Bəro ki rosti hejo roste əy voteən hosone. Hiç çiyən pesoxte lozim bedəni.

Əvon yəndıku co bin har qılə bəştə kə şe.

İminə zoə bə kə ome. Kədəkiyon norohətbin. Əy boştə pıə tojə çe neçi həxədə bo qəp je binoş kardəbe ki, vişəbəq ome beşe. Neçi həxədə məseədə əy votışe:

Tı çiç qəp jedəş, çəmə vişonədə neçi çiç kardədə?

Pıə bəştə zoə həm bo di ome qoroş, həmən bo duy qoroş cəzo doeşe.

Diminə zoə tojə iştə yoləpə vindeku qəp jey binoş kardəbe ki, kəybə o be bobo bə kə dəşe. Çe zoə duy moə dərəse. Çe zoə du vote zinə moə vey əsəbin be iyən bəştə zoəş cəzo doe.

Seminə zoə bə kə oməcəğın qınoş bəştə qi qəte - uzriş piye. Pıəş əsəbin bıboən əviş baxşe.

Valentina Oseyeva

DƏSPARDƏYON:

1. İştı zınəy, kon zoə rostə hərəkətiş karde? Tı çəvon vırədə bıəbiş çikonəy hərəkət əkeş? İştə fikri izoh bıkə.
2. Çe zoon səhv çiçbe? İştə fikri izoh bıkə.

Yodədə oqət:

İsətnə dəvomkardə zəmonədə hərəkət qəp jə mıddətədə dəvom kardədə. Məsələn, Əli bə məktəb şeydə (ısət, qəp jə vaxtədə). İsətnə dəvomkardə zəmonədə, feil “y+də” iyən şəxs şikiləkə ğəbul kardədə.

Az (Mı) omeydəm.

Tı omeydəş.

Əv omeydə.

Əmə omeydəmon.

Şımə omeydəyon (omeydəşon).

Əvon omeydən.

3. Bə doə bıə yolon sıxani omuj omə yolon sıxani pəydo bıkə.

İştə lınqı bəştə yonqo qoroş diroz bıkə.

A) Bəştə zu diyəkə, şələ bıbast.

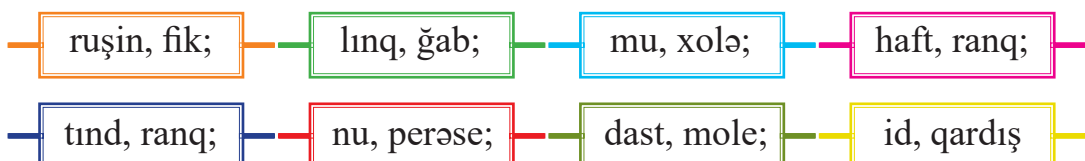
B) Məkaşt bəlo, mədīv bəlo.

C) Nıtasbəymon çe qamiku, ku bimon çe duəvuləku.

D) Peş həşi bəvindeş pusinkəşi.

E) Aspi həy tonə dəbastroş, hə nıbu həmxo bəbe.

4. Jitono doə bıə sıxanonədə kaftə sıxan bısoxt. Əvoni cumlədə oko bıdə.

KUMƏYJƏ

Əvəsori ǧəşənqə rujonədə qıləybe. De Məlo Abbasi puəsə vədə niştəbimon qəp jeydəbimon. Çe məlo jeni bo osyoş qandım şıştəbə bə həşiş oǧandəbe. Məlo Abbas həm demı sohbət kardədəbe, həmən deştə dastədə bıə dırozə çuy qandımı kutisə omə kaqon iyən pərəndon tojniyedəbe. Berdəm qıləy bızanq ome qıləy qandımış barde.

Əmə dıinənənmonən təəccub karde: qandım bə bızanqi çiçi lozime? Hey fikirmon karde, qıləy şey dərəsə nızınemone.

Tikəy bədiqə bızanq ome qıləyən qandımış barde. Məlo Abbasi votışe:

– In bızanq i kərən bo qandım bıbo, bə piyəmerdəti diyə nibəkam, çəy dumo bəşem.

Cəvobədəm vote ki, **çemı lınqon bərkin**, rərəy bəşem qıləy xəbə bəkam.

Həǧiǧətənən, bızanq ome qıləy qandımışən peqəte – pərə. Az rost bim çəy dumo vitim. Bızanq şe – mı şim, bızanq şe – az şim. Evomon bə qıləy də. Bızanqi ıştə çəşədə vadoedənıbim. Diyəm karde, çiçim vinde?

Vındime ki, kuli jiyədə qıləy kuə kuməyjə niştə. Çe bızanqi vız-vızı məsəcəǧın ıştə qəvış okarde və bızanqi qandımış bəçı qəv şodoe – pərə şe.

Yəǧın ki, bızanq de həminə kuməyjə dustebən. Kuməyjə ku bəpeştən ın dustiyətiş...

Əbdulrəhim bəq Haqverdiyev

Luğət

Puəsə – dəhliz

Kuməyjə – kuməkijə

DƏSPARDƏYON:

1. Mətni təmom bıkə:

- A) deqiş kardəşni
- B) yodoş bekindəşni
- C) şodoəş ni
- D) votəş ni
- E) qəpış jəni

2. Mətnədə de sıə rənqi doə bıə sıxani ibey izoh bıkə.

Yodədə oqət:

Zərf hərəkəti mıxtəlif cəhəto izoh kardədə, çe hərəkəti əloməti, zəmonı, vırə, miqdori bequli kardədə.

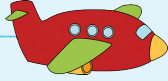
Bərk (*çiko? çikonəy?*) qəp je
Jitono (*konco?*) nişte
Çoştıni (*kəynə?*) hıte
Vey (*çanədə?*) hande

3. “Rişım ni, sıxanıım dəvardəni” zərb-məsəli adətən kəynə votedən?

- A) Votə sıxani co kəson ğəbul nıkardeədə
- B) Votə sıxani kənoədə həməkəs ğəbul kardeədə
- C) Rişış nıbə odəmon sıxani kənoədə hiç ki, ğəbul nıkardeədə
- D) Cohilə əğlon de iyəndı zərofət kardeədə
- E) Riş oqətə odəmon de iyəndı qəp jeədə oko doə bedə

4. Bə noxton vırə kon hərfon bınıvıštoş, “*vətəni roysə həlok bıə odəm*” mənə doə sıxan bə meydon bome.

“Ş ... id”

AZƏRBOYCON

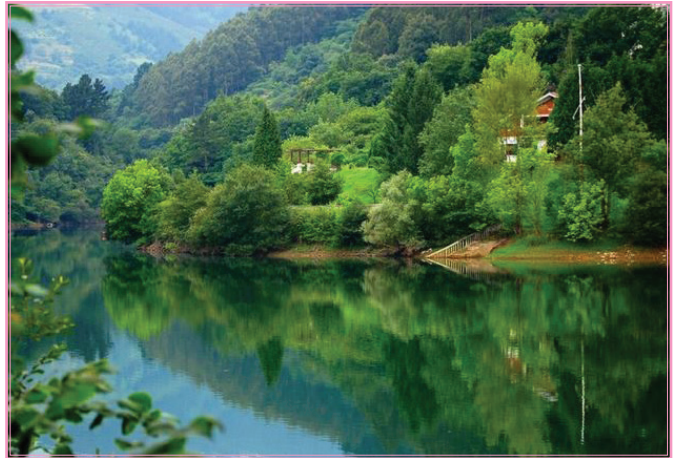
Əmə xıçə, tınən başış,
De tarixi duşbədüşiş,
Çəmə diliş, vində çəşiş,
Betü çəmə nimone con,
Azərbaycon, Azərbaycan!

Iştı vişon çətür-çətür,
Vilon jedən bəmə atır.
Baş bəmənə sətür-sətür
Şinə nəğül, şinə daston,
Azərbaycon, Azərbaycan!

Kavua Kaspi çı ğeyzine,
Jibzin dınyo bəy ğarzine.
Iştı bandon çı barzine?
Okıriyedə çəyku osmon,
Azərbaycon, Azərbaycan!

Jinton nemət, penton sərvət,
Zınəmon ni iştı ğeymət,
Har vijə bum pur bərəkət,
Har ton vəhşti boğı-buston,
Azərbaycon, Azərbaycan!

Vaxt biə şımşı peqətə,
Çand nomerdi və oqətə.
Ti hejo həxi ro qətə,
Tiniş Mədo, tiniş Əlbon,
Azərbaycon, Azərbaycan!

*İ dastədə penc anqıştış,
Bə çand xəlgi dastək, peştiş.
Dədə Ğorğudiş, Zərduştış,
Ovşum, astovə nom-nişon,
Azərboycon, Azərboycon!*

*Ruji həşi, şəvi ruşin,
Həvo ətrin, ovonu şin,
İştı bəvin, iştı çəşin
Boku, Təbriz, Şəki, Lankon,
Azərboycon, Azərboycon!*

*Zılmon kəşə iştı conı,
Ozodəti səy hoson ni.
İştən boştəş isət həni,
Zındə tını həmə cəhon,
Azərboycon, Azərboycon!*

Tofiğ İlhom

Luğət

Bum – zəmin

Mədo – Azərboyconı Cənubədə biə ğədimə kişvər, Midiya

Əlbon – Azərboyconı Şimalədə biə ğədimə kişvər, Albaniya

DƏSPARDƏYON:

1. Şeiri de sıə ranqi doə biə misron izoh bıkə.
2. Şeir çiçi həxədəə iyən şair çiçi təsvir kardədə. Şeiri məzmuni de nəsrı bınıvışt.
3. Şeiri oxonə bənd çiçi həxədəə? İştə fikri izoh bıkə.
4. Mıstəğilə Azərboyconı həxədəə esse bınıvışt.
5. “Çe bevəcə ruji umr kam bəbe” yolon sıxani movzu miəyyən bıkə.

A) səbr

B) nifrət

C) bevəci

D) dustiyəti

E) həsəd

HEYDƏR BOBO

Çəmə vətəni – Azərbaycanı həmişə nəvədə şə odəmon, rəhbərniş bıə. Çe in rəhbərənədə qıləyən çəmə xəlği umummilliyə lider Heydər Əliyevə. Heydər Əliyev həmişə çəmə xəlği yodədə bənə xiloskori bəmande. Çəy ideyon daim bəmə ro nişo kardedən. Çəmə xəlğ fəxr kardedə ki, çəy jıqo ləyoğətinə zoəş heste.

Har kəsi erj dəçəy jiyə zəmonədə nişo doə xıdməti, əməlon pamuə bedə. Bın mənəodə çəmə umummilliyə lider Heydər Əliyevi həxədə jıqo vote bəbe: Əv çe Xıdo bə Azərbaycanı xəlği vığandə fədokorəti simvolbe. Heydər Əliyevən vey yolə tarixiyə şəxsiyyətonədə qıləybe. Çəy jimoni iqlə devizniş hestbe: ıstə həmmə ğıvvə iyən potensiali bə inə vətəni - Azərbaycanı həsr karde!

Umummilliyə lider Heydər Əliyevi bə Azərbaycanı rəhbərəti kardə si sorisən bəpe devri nəzərdə dəvonəmon bəvindemon ki, həğiğətən əy ıstə umriş bəştə xəlği həsr kardə. Xısusən, dıminə kərə bə hakimiyyət omeədə Azərbaycanı tojə mıstəğılətiş bərpo kardəbe. Bəvədə vəziyyət vey qonbe. Jıqo qıləy çətinə vəziyyətdə xəlği ıstə yolə zoə Heydər Əliyevniş bə Azərbaycanı rəhbərəti dəvət karde. Bəştə xəlği sədo biqonə nımandə Heydər Əliyev bə respublikə rəhbərəti ome, Azərbaycanı in çətinə vəziyyətə bekarde. Bəroən Heydər Əliyevi nom bə tarix bənə mıstəğılə Azərbaycanı soxtəkəsi eqinə. Əy 1993-nə soriku detobə 2003-nə sori bəçəmə mıstəğılə respublikə rəhbərətiş karde.

Heydər Əliyev ən yolə vətənpərvərbe. Əv bəştə xəlği adət-ənənən vey hurmət kardedəbe. Yolə lider deştə həmə hestemoni azərbayconijbe. Heydər Əliyevi jimonpiyəti təmələdə bə inə Vətəni - Azərbaycanı məhəbbət mandedəbe. Bın mənəodə yolə rəhbər bə har kəsi nımunəbe. Əve həməkəs bəpe bənə Heydər Əliyevi ıstə vətəniş bıpiyo, bəy xıdmət bıko!

Luğət

Erj – ğeymät, ähämiyyät, läyoğät, keyfiyyät

deviz – əsos qıləy fikri, məsləki, əqidə kırtə şikilədə ifodə

potensial – bə dim beşe zınə, mımkun bıə, rə-rə ıştəni nişo karde zınə

bıqonə – yad, co, tanış nıbə

jimonpiyəti – jimoni piye, çəyku zovq se

DƏSPARDƏYON:

- Heydər Əliyevi həxədə yolonku omut və ya internetədə məlumot qırdə bıkə esse bınıvışt.
- De qrupon ko. Bə mətni omuj omə tarixiyə fakton izoh bıkən.

1-nə qrup. Azərboycon mıstəğıl beədə kişvərədə vəziyyät çıkobe.

2-nə qrup. Heydər Əliyevşon bə hakimiyyät dəvət karde.

3-nə qrup. Heydər Əliyevi dınyovindemon çıkobe.

4-nə qrup. Heydər Əliyevi hakimiyyəti dovrədə kon hodison bin.

Yodədə oqət:

Tolışə zıvonədə dəvardə zəmon çand qılə formədə bedə. İminə formədə qəp jəkəs hərəkəti bıə vırədə bedə. Məsələn, Əli kitobış hande. Yəni, Əli kitob handeədə az əyobim.

M₁ (az) kitobım hande.

T₁ kitobı hande. (T₁ kitob hande.)

Əy kitobış hande.

Əmə kitobmon hande.

Şımə kitobyon hande.

Əvon kitobşon hande.

QAMOV

Çəmə Vətən – Azərbaycan qıləy meczə məhole. Bın məholədə xəyli honiyon, ruon, ovə çəşmon hestin. In ovə çəşmon veyni çe dardon dəvoonin. Çəmə məholədə beşə “Sirab”, “Badamli” iyən co ovon çəmə surfə bəzəqonin. Çe in ovon həmən mıolicəviyə əhəmiyyətşon heste.

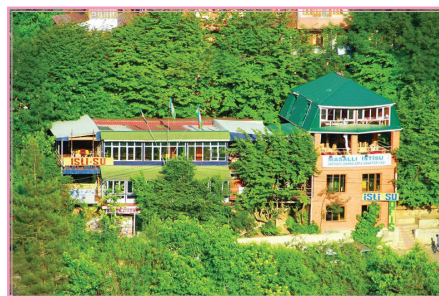
Azərbayconı əksər məholonədə zəminədə mıolicəviyə tatə ovon beşədən. In ovon zəmini jiyo qıle-qıle beşe qoroş bəvon qamov votedən. Tolışə məholədən xəyli tatə honiyon hestin ki, lap ğədimə zəmononku məşhurin. Çəvon mıolicəviyə əhəmiyyət XIV əsrədə mıəyyən kardə bıə. Çe Lankoni Qamov mıolicə sənətoriyə Lankon – Lik maşinə roy nezi, çe rəyonı mərkəziku 12 km ğərbədə, Tolışə bandon

Lankoni qamov

dovnədə vırəbəvirə bıə. “Havzəvo” tatə mineralə ov Lankon – Bırədiqo – Masallı osonəroy nezi, çe rəyonı mərkəziku 13 km ğərbədə, Tolışə bandon dovndə vırəbəvirə bıə. Çe in honi oviku bo pusti noxəşiyon çok kardero hələ XVIII-XIX əsrədəşon oko doə. Mıosirə dovrədə ıyo mıolicə-xəşəconəti kompleks fəoliyyət nişo doədə. “İbadi qamov” Lankon – Lik maqıstral xəttədə, rəyonı mərkəziku 15 km ğərbədə vırəbəvirə bıə. İyo çe ovi temperatur bə 42 dərəcə rəsədə. Çe in ovi tərkiyədə xəyli mineralon, həmən kukurd heste. De jıqo kukurdinə tatə ovi dıl, xun-

rəğ, ətrof sinir, çobend hərəkət, pusti noxəşiyon mıolicə bedən. Masallıədə bıə qamovən həmə Azərbaycanədə məşhure. In qamov çe Masallı şəhəriku 13 km. kənoədə, dıyo famiku 1650 metr bılındiyədə vırəbəvirə bıə Tolışə bandi Dəmbəlov rəği sinədə, çe Viləşru sahilədə vırəbəvirə bıə. Çe zəmini vey jinə ğatonku 60 dərəcəsen bə pe tatə məhlul beşədə. In məhlul be dəvo-dəmon noxəşiyon çok kardədə. Ğədimə vaxtonku insonon in ovşon bənə mıolicə vositə oko doə.

Çı Masallı qamov

İsətən insonon dınyo çanədə vıronədə bəçəmə məhol bo mıolicə sero omedən.

Çe Azərbaycanı ən məşhurə, mıolicəviyə əhəmiyyətış vey bıə qamov Kəlbəcər rəyonədə. In rəyonən xəyli vaxt çəmə deşmenə hamsiyəon dastədə. Ə ruj ome ki, çəmə işğol bıə zəminon ozod bin, ujen əmə çəmə xəlği zəmini jinə iyən penə sərvəton soyb bimon.

Luğət

Çobend – oynəğ; məfsəl
Doynə - çe bandi jinə poə

DƏSPARDƏYON:

1. Çe mətniku bə ın ğənoət ome əbini.
  - A) Azərbaycani har vırədə mǝlicəviyə honiyon hestin.
  - B) Erməniyon çəmə çanədə ğəşənqə əroziyonşon işğol kardəbe.
  - C) Çe Masalli qamovi mǝlicəviyə əhəmiyyətış həniyən veye.
  - D) Tolışə bandonədə xəyli mineralə ov heste.
  - E) Çəmə məholi mǝlicəviyə ovon lap ğədimiku məşhurin.
2. İştı jiyə məholədə kon honiyon və ya ruon hestin? Çəvon həxədə esse bınıvışt.
3. Kəlbəcəri qamovi həxədə yolonku omut və ya internetədə məlumot qırdəkə, esse bınıvışt.

Yodədə
oqət:

Dəvardə zəmonı dıminə formədə hodisonədə tı ıştən ıştırok kardədəniş. Məsələn, Əli kitobış handə.

Mı (az) kitobım handə.

Tı kitobı handə. (Tı kitob handə.)

Əy kitobış handə.

Əmə kitobmon handə.

Şımə kitobyon handə.

Əvon kitobşon handə.

4. Bə doə bıə yolon sıxanı nezəmənə doə yolon sıxanı pəydo bıəkə.

Vey harde, odəmi çe kam hardekuən bəkarde.

  - A) Kam bəhə, nokə bıqət.
  - B) Dastə beşəy bə dast əvoni.
  - C) De dastbədest doə bandi bəsə bandi noe bəbe.

INSONI ANDOMI UZVON

İ kərə **insoni** andomi uzvon **ta kardışone**, bə ğəror omin ki, həni bə iyəndı xıdmət əkənin. Lınqon votışone:

– Boçi həmə andomi qoniyəti bəpe əmə bıkırnəmon? Bıdə andom boştə co lınqon **bısoxtə** iyən çəvon kutisə kefiş çanədə piyedə bınəvo.

Daston votışone:

– Əmənən bo co kəsi ko karde piyedəmon ni, boştəno co daston bısoxtən, bıdə boşməno ko bıko.

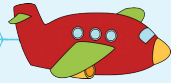
Qəv **dəmande** bo pıt-pıt karde:

– Axməx nim ki, hiç çiyədə bo **qədə** xorək bıcum, peşoən əv bənə ağa rohət bıniştə hozıə xorəki həzm bıko. Ne, bışi boştəno co qıləy qəv pəydo bıkə, mı həni isti xıdmətəkor nim.

Bə çəşonən çoçin omeydəbin ki, bə həmə andomi nəzarət kardənine iyən həmişə hıvosədə mandənine. Jıqonə insoni andomi həmə uzvon qəpşon je bə ğəror omin ki, həni bə iyəndı xıdmət nıkon. Jıqo ki, həni lınqon şe piyedəşonnıbe, daston ko kardedənıbin, qəv xorəki cuedənıbe, çəşonən vi bəbin. Həmə bədən behərəkət iyən bexorək mande qoroş binoş karde bo zeyf be. Kam mandəbe ki, andom təmom çe fəoliyyəti bımando. Andomi təşkil kardə həmə uzvon qon bin, əqəm ıştə axməxə ko qətey dərəsə bənəbin, həniyən bevəc əbi. Fıkrşon karde ki, “ne jıqo jiye çok ni”. Aşti bin iyən bənə navkonə bino kardışone bo iyəndı ko karde. Çemi bəpeşt andom tam çok be. Tədricən andom kok, xəşəcon iyən ğıvvənin be.

Konstantin Uşinski

Luğət

Andom – bədən

Ta karde – rık karde, bəd be

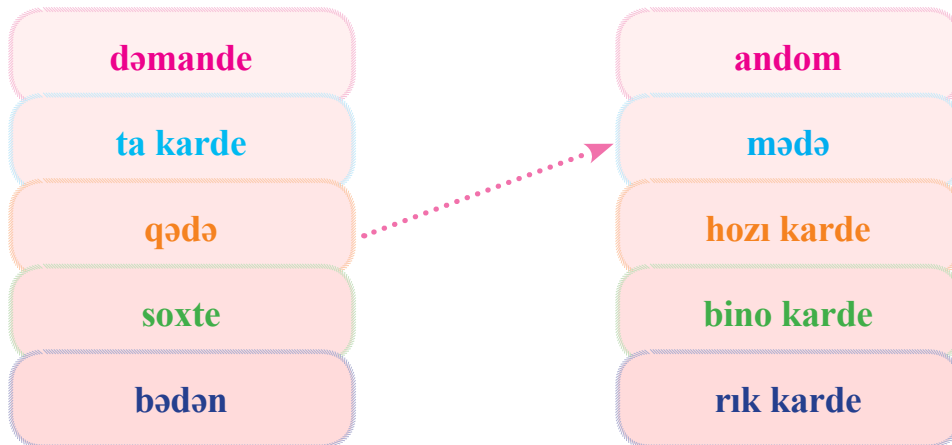
qədə – mədə

aşti be – dust be

DƏSPARDƏYON:

1. Andomi uzvon səhv çiçbe? İştə fikri izoh bıkə.
2. Mətni oxonə cumlə izoh bıkə. İstı zınəy, andom boçi zumand be?
3. Mətnədə de sı doə bıə sıxanon sinonimi pəydo bıkə.
4. Omujəti pəydo bıkə.

Yodədə
oqət:

Tolişə zıvonədə dəvardə zəmoniyən dəvomkardə forməş heste. Məsələn, Zinə saat 5-də Əli kitob **handeydəbe**. Ğeyd: Vey vaxt tələffuzədə y eqinedə. Məsələn: Əli kitob handedəbe.

Mı (az) kitob **handeydəbim**.

Tı kitob **handeydəbiş**.

Əv kitob **handeydəbe**.

Əmə kitotob **handeydəbimon**.

Şımə kitob **handeydəbiyon**
(**handeydəbişon**).

Əvon kitob **handeydəbin**.

5. *hite, ome, rəse, harde* sıxanon dəvardə dəvombıkə zəmonədə oko bıdən.

VƏTƏN ÇİÇƏ?

Ruji Həsənə dədə Elşənış bə boğ bardəbe. Dədə deştə həmroon sohbət kardedəbe, Elşənən de əğilon hənək kardedəbe. Elşən vite-vite ıştə dədə tonu ome – parsışe:

Dədə, ha dədə, Vətən çiçə?

İn sıxanon konco məsə, ki votəşe bəti?

Əyo bıə əğilon qəp jeydəbin. Votedəbin ki, Vətən miğəddəse. Hiç çiy dənırəsım.

Həsənə dədə, bə dumot şe, fikriş karde, oxoadə cəvobış doe: – Elşən çəmə kəmon heste?

– Ha, dədə, heste.

– Çəmə kə çiçi kutisə dutə bıə?

– Zəmini kutisə, dədə.

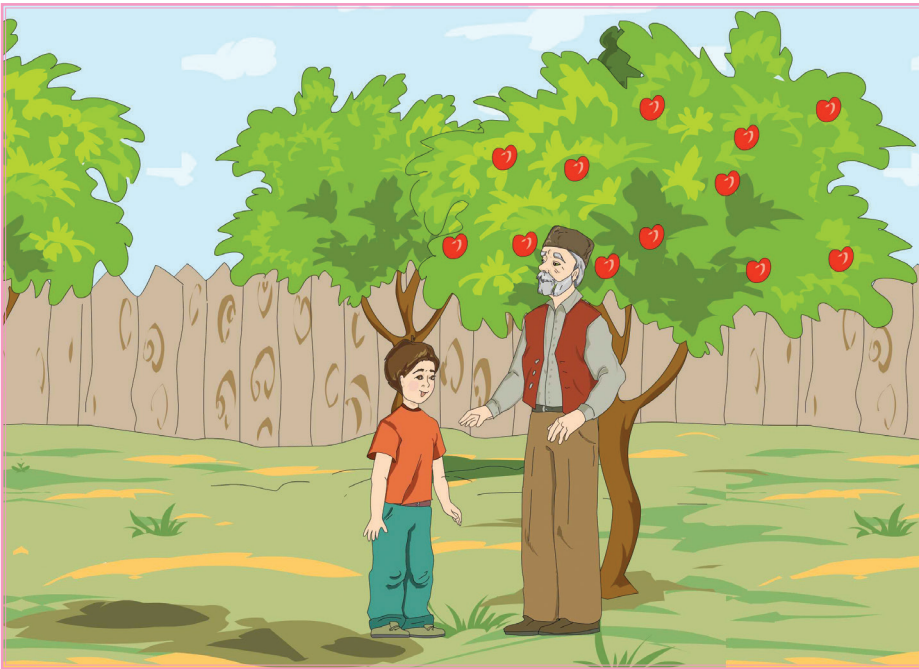
– Ay səğ bibi, in zəmin hejo Vətəni zəmine. İştı vində in kəon həmə vətəni zəmini kutisə dutə bıən. Bızın, çəmə jiyə in şəhərdə çiç hestebu həmə vətəni zəminonin. İsə çəmə niştə boğən vətəni zəminədə eğandə bıə.

– Dədə, bəvədə in şəhərən çəmə vətəne.

– Çəmı balə, çəmə jiyə in şəhər çəmə vətəni i poəe. Oxo çəmə Vətən yole. Çəy xəyli şəhəron, diyoonış heste. Paniyon, vişon, bandon, əkinə sahoniş heste.

– Dədə, ha dədə, daştədən, vişədəən vətən bedə?

– Boçi bedəni, çəmı balə?

- Oxo daştədə, vişədə odəm jiyedəni. Odəm niyyə vırənən hiç vətən bəbe? Oxo tı sati vote ki, çəmə jiyə vırə vətəne.
- Votime, roste. Diyəkə çəmə ə daşton, boğon, əkinə sahon həmə bə i vırə vətən hisob bedə. Çəmə Vətən isə Azərbaycan.
- Dədə, bəvədə əmənən çe vətəni i poəmon? Bəmənen vətən vote bəbe?
- Həsənə bobo bəştə nəvə sıxanon sira:
- Bəmə vətən ne, şəhrvand vote bəbe, çəmı balə.
- Bobo, bəs şəhrvand çiçe?
- Im vey yolə sıxane, çəmı balə. Şəhrvand bə vətəni soybi, bəy cəvobdeh bıə odəmon votedən. Bə vətənədə jiyə, əy piyə, mihofizə kardə, bəy gəyğü nişo doə, ıştə jimoni çəy roədə gıbon doe hozı bıə odəmon şəhrvand hisob bedən.
- Bobo, sati “xəlğ” vote, bəs xəlğ çiçe?
- Tı, mı, əv, isti pıə, isti moə, isti hovə, isti boə. Bə həmə şəhrvandon ivirədə xəlğ votedən. Diyəkə, azərbayconojon həmə bə i vırə Azərbaycanı xəlğə. Har xəlğiyən ıştə vətən, ıştə zıvonış bedə. Vətənış bıə xəlğ har çiy ofəye bəzine. Bəroən bə vətəni moə votedən, əy mığəddəs hisob kardedən.
- Dədə, bəs mığəddəs çiçe?
- Ən əzizə çiy, ənəqinə çiy mığəddəse. Əy nə havate bəbe, nə se, nə bə co kəsi baxşe bəbe.

Qaçay Koçərli

Luğət

dədə – yoləpıə, bobo
Şəhrvand – vətəndoş

DƏSPARDƏYON:

1. Bə mətni omuj omə parson cəvob bıdə.
  - 1) Elşəni vətən sıxanış konco məsəbe?
  - 2) Elşəni ıştə dədəkuş çiç omute piyedəbe?
  - 3) Çe Elşəni dədə bəy vətəni yoliyətiş çiko izoh karde?
  - 4) Həsənə dədə çəknəyiş izoh karde ki, bə ki şəhrvand votedən?
  - 5) Elşəni həni kon parsonış doe?
2. Vətən boçi mığəddəs hisob bedə? ıştə fikri izoh bıkə.

ÇE AZƏRBOYCONI ĞƏLON

Tarixən vey vironədə çe deşmeni hıcumonku ıştəni mihofizə kardero insonon ıştə jiyə əroziyədə sədd iyən ğəlonşon dutə. Azərbaycani əroziyədən bə jıqo ğəlon rə-rə rast ome bedə. Band iyən kuy səpe bılində vironədə vırəbəvirə bıə in ğəlonədə deşmeni diyəromandə vınde bedəbe. Bə şəhər omə roon nəzorətədə oğətə iyən deşmeni həmlon vəy qətero in ğələ divoon səpe bırconən dutedəbin. Çe ğələ dəşəco bəletədə hıvoskon mandedəbin.

Çe Azərbaycani ən məşhurə ğəlonədə qıləy Şuşə ğələ. In ğələ kəynə dutə bey həxədə dəğığə məlumot ni. Səvonondə nıvıstedən ki, monqol-tataron bə Azərbaycan dımınə hurrəcədə in ğələşon rıjniyə.

Şuşa ğələ barzə bandə əroziyədə vırəbəvirə bıə. Qaraboği xan Pənahəli xani in ğələş 1753-nə sori doeşe bərpo karde. Peş ğələ bərpo be in vırə çe Qaraboğ xaniyəti mərkəz be. Bə ğələ çe imi bəpeşt Pənahabad nom doə be. Xəyli vaxt in ğələşon bənə Pənahabadi zıne.

Şuşa ğələ çe Azərbaycani memarəti ən ğəşənqə nımunonədə qıləye. Çe ğələ se qılə bə iyən şəhəri de xarici aləmi əloğənin kardə pardış heste.

Azərbaycani əncəx bandə əroziyonədə ne, həməni dıyokənoədə dutə bıə ğəlonəş bıə. Çe in ğəlonədə ən məşhurə qılə çe Boku Dıləşəhərədə bıə Kinə ğələ. In ğələ tarixən vey ğədime.

Çe in ğələ marağinə cəhətonədə qıləyən çəy dılədə bıə ovə çole. Çoli de dıyo ovi fayə hiç qılə əloğəş ni. Isət in ğələ bənə muzey fəoliyyət nişo doədə.

Azərbaycani panyə əroziyədən xəyli ğəlon hestin. Çəvonədə qıləyən ıstənnəni Masallı əroziyədə vırəbəvirə bıə iyən V-VI əsronədə dutə bıə Arkoni ğələ. In ğələ miyonə əsronədə həmişə hərbi iyən strateji əhəmiyyətış bıə.

Şuşa ğələ

Kinə ğələ

Nadir şahı vəfoti bəpeşt İronədə mərkəziyə hokumət zeyf bedə və Azərbaycanədə co-coə xaniyətiyon bə meydon omedən. Çəvonədə qıləyən XVIII əsri oxoədə bə meydon omə Tolışə xaniyətiye. Arkoni ğələ çe Tolışə xaniyəti iqtisadi cəhəto ən inkişaf kardə əroziyonədə qıləy bıə.

Arkoni ğələ təxminən 50-60 metr barziyədə bıə qeşə təpə əroziyədə vırəbəvirə bıə. Hozoədə çe ğələ xərobətiyon mandən. Bənə co ğələ abidon Arkoni ğələən de mıdofiyə məğsədi dutə bıə. Arkoni ğələ həxədə vey nıvıştə bıə. Səidəli Kazımbəyoğlu 1869-nə sorədə bə ğələm sə “Səidiyyə” (co nomış “Cavahirnəmey-i-Lankon”) kitobədə handedəmon: “In ğələ çe Tolışə xan Mir Mustafa xani bəxti astovə viriski doe bənav çe mərhumi amu zoonədə bıə Mir Əhməd xani jiyə vırə bıə.

Arkoni ğələ 1804-1813-nə soron İminə Urusi – İroni mıhoribə əsos canqı məydononədə qıləy bıə. Dırozə soron ıstətnə Masallı rəyoni mərkəz, sərşəhər bıə Dəştvənd – Ərkivan, 1930-nə sori ıstə mərkəz funksiyə bə ıstətnə Masallı şəhəri doəşe. Həminə vaxt Arkonədə bıə məşhur Ğələ vıjorən bə Masallı ovoştıniyə bıə.

Arkoni ğələ

Luğət

Hurrəc – axın, hıcum, hərbiyə əməliyyot

Hıvoskə – adətən de silohi hıvos kəşə, mıhofizə kardə odəm

DƏSPARDƏYON:

1. *Daşt* sıxani məno yolonku xəbə bısən iyən əy cumlədə oko bıdə.
2. *In vırə bə ğələ vıjoron oqordıniyə* cumlədə doə bıə “*ğələ vıjor*” sıxani ibey izoh bıkə. Əy mətnədə de sıə ranqı doə bıə sıxani ibey mıqoyisə bıkə. İstə fikri izoh bıkə.
3. Mirmustafa xani həxədə internetədə məlumot qırdə bıkə esse bınıvışt.
4. Mətnədə bıə feilon bıvıjin, çəvon kon zəmonədə bey mıəyyən bıkə.

ÇƏMƏ MƏHOLİ TƏBİYYƏT

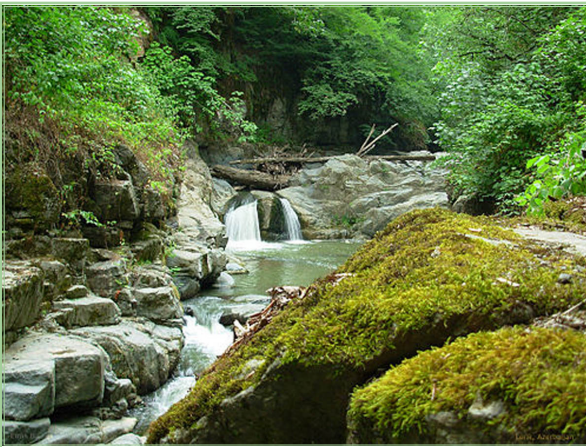
Çəmən vətəni – Azərbaycanı təbiyyət vey qəncine. Əv bənə sehrinə gıvvə həmişə insoni bəştə okorniyədə. Azərbaycan bənə bandon kişvəri zinə bedə. Çəmən Respublikə ərozi çe kobəsoniku Yolə Qafqaz, gərbiku Rukə Qafqaz resə bandon, cənubiku isə de Tolışə bandon əhotə bən. Çe məmləkəti miyonə poədə tobə Kaspi dıyo şərg sahili Kur-Araz çoləriyə vırəbəvırə bı. Bandonku bə dəon emə şulon, har sıgı bındə qılə, bənə biyə honiyon bə iyəndı umjən qınıyedən ruon bə əməl omedən. Qədə ruon bə Araz, Arazən bə Kur emədə. Kur isə bə Kaspi ru bedə.

Çe Azərbaycanı in gəşənqətiyon bə həmə dınyo məşhure. Əncəx yodo bekarde əbini ki, çe təbiyyəti səxa həmişənin ni. Bəpe, bə təbiyyəti çökə mınosibət nişo bıde, həyvnonon, pərəndon, bejənon çe xətoonku mihofizə bıke.

Çe bejənon iyən həyvnotot aləmi mihofizə kardero çəmən respublikə əroziyədə 12 qılə goroğ, 4 qılə milliyə park soxtə bı. Milliyə parkondə insonon təsərrufatə fəoliyyəti xəyli məhdud kardə bedə, goroğonədəsə jıqo fəoliyyəti gədəğən bedə.

Çəmən Respublikə ən yolə goroğonədə qıləy Gızıləğac goroğ. Iyo çe Avropəku iyən Asiyəku omə pərəndon ıştə zımıstonı dəvoniyedən.

Şirvan parkədə isə əsosən, ceyranon bedən. Co qılə goroğonədə isə bejənon mihofizə kardə bedən. Məsələn, Bəsitçay goroğədə xəyli çinarə do heste. Təəssuf ki, in goroğ xəyli vaxt çəmən deşmenə hamsiyon – erməniyon işğol kardə əroziyədə mande. Bə in səbəbən bəy ciddi ziyon qınıyə.

Hirkon milliyyə parkədə isə çe dinyo florədə nadirə doonədə biə ambur, bələl, azat, Lankoni akasiyə, Hirkoni şumşad iyən co ğeymətinə doon mihofizə kardə bedən.

Azərbayconı co vironədən jıqo ğoroğon hestin. In ğoroğonədən xəyli bejənon, doon, həyvnonon iyən pərəndon mihofizə kardə bedən. Vətəni təbiyəti mihofizə karde çəmə miğəddəsə ğarze.

Luğət

Qəncin – vey milkin, sərvətin

Kobəson – şimal

Çoliyə – çe diyo fayəku bə ji vırəbəvirə biə həmo; pani

Səxa – səxavət

Şulə – çe ruyku co biə iyən bılındə vırəku şırhaşırı emə ov; şələlə

Florə – çe mıxtəlif bejənon cəm

DƏSPARDƏYON:

1. İştı zınəy, boçi ğoroğon iyən milliyyə parkon soxtedən?
2. Azərbaycani florə həxədə yolonku xəbə bısən iyən internetədə məlumot pəydo bıkə qədə esse bınıvışt.

Yodədə oqət:

Tolişə zıvonədə dəvardə zəmonı formonədə qıləyən dəvardə biə zəmonə. Məsələn, Zinə bın vaxt Əli kitobış handəbe. Yəni kitob handeş orıxnıyəbe.

Mı (az) kitobım handəbe.

Tı kitobı handəbe.

Əy kitobış handəbe.

Əmə kitobmon handəbe

Şımə kitobon handəbe

Əvon kitobşon handəbe

LANKONI XAN SARƏY

Lankoni gəşənqə memarəti abidondə qıləyən “Xan sarəy”-e. In bina XX əsri əvvəlondə çe Tolişə Xanon şəcərədə biə Mir Əhməd Xani doəşe dute. Har sor iyo 10 həzosən vey turist omedə. Çe bina gəşənqəti iyo oməkəson bəştə cəlb kardədə. Odəmon bəştə cəlb kardə səbəbondə qıləyən Xani kə duteədə əyo həm gərb, həmən şərğ memarətiku istifodə kardə beye. Bina se mərtəbə. İminə mərtəbə çe Mir Əhməd xani gəbul, iyən mehmoni otəğ biə, dıminə mərtəbə bə Mir Əhməd Xani jen, Tuğba xanımı aid biə, seminə mərtəbə çe hodikardəkəson otəğ iyən silahi ambo biə.

Çe in sarəy vey marəğinə dute tarixış heste. Jıqo ki, Mir Əhməd Xani jen Tuğra Xanım Qırcıstoni Tiflis şəhərədə biə “Zaqafqaziyyə gəşənqəti mısobiğə”də iminə vırəş qətə. Bə in səbəb Xani bəştə jeni nomış in sarəy ejə. Sarəyi dutoero Xani memaron çe Fransəo vardəşe. In saray 1913-nə sorədə hozı biə. Sarəyi dutoero lozim biə materialon de kəştı çe Bokuo, Avropəo vardə biə. Sarəy həm de kərpici, həmən de sipiyə sığə dute biə.

1916-nə sorədə Mir Əhməd Xani bə rəhmət şe bəpeşt Səvet Hukuməti bina çəvon dastikuş sə, Tuğra xanımsən çe kəyku becardə. Səvet Hukuməti vaxtonədə bina bənə idorə təkı oko doə biə. 1977-nə sorədə doə biə gəreri əsosədə sarəy bənə “Lankon kişvərşunasəti Muzey” ko kardəşe. 1979-nə sorədə bəy “Tarix Məholşunasəti Muzey” nom doəşone. Həmən geyd karde lozime ki, in bina Lankonədə iminə veymərtəbəninə bina biə.

Xan sarəy 1991-nə soriku “Lankoni Tarix Məholşunasəti Muzey” nomi jiyədə fəoliyyətədə. İyo donzə qılə otəğ heste. Otəğonədə se qılə bo inziboti koonro istifodə kardə bedə. İ qılə otəğədə çe muzeyi fond oqətə bedə. Qıləy otəğ bo rəsm iyən bərpo otəği təkı istifodə kardə bedə. Mandə otəğon isə ekspozisiyyə otəğonin.

Çe muzeyi şəş həzo benc sa həştə se ekspozisiyyə heste. İyo etnoqrafik, numizmatika, arxeologiya, heykəltarəşəti iyən co əşyon niğə karde bedə.

Muzeyədə şəş qılə baxşpo heste: təbiyət, ğədimə dovr, miyonə əsrən, nuə dovr, ən nuə dovr iyən miosirə dovr. İyo de ımon i vırədə həməən çe Lankoni məşhure odəmon aid bıə şəxsi sənədon oqətə bedən.

Muzeyədə umummilliyə lider Heydər Əliyevi jimoni, çəy ko fəolıyyəti nişon kardə nımoıyışqon heste.

Luğət

Memarəti – çe binon layihə doe, dute iyən bədii cəhəto tərtib karde sənət; arxitektura

Hodikardəkəs – qıləy vırə adətən de silohi hodi bıkə, keşik kəşə odəm; ğərəvulbıkəş

nımoıyışqo – bə camaati nişo doero miəyyən ğaydədə noə bıə, və ya ehaştə bıə şeyon iyən çəvon nımoıyış kardə bıə vırə

etnoqrafik – bə etnoqrafiya aid bıə, de etnoqrafiya anqıl bıə

numizmatika – osınə pulon omutə elm

arxeoloji – bə arxeoloqiya aid bıə

noğo karde – təhlükəku, zərbiku iyən co şeyonku mihofizə karde, mıdofiyə karde, çe betəhlükəti təmin karde; hifs karde, oqətə

eksponat – muzeyədə nımoıyış kardə bıə məmulot

DƏSPARDƏYON:

1. Mətnədə de sı doə bıə sıxanon sərrəst bıkə.
2. Lankonədə həni kon tarixiyə abidon hestin? İnternetədə çəvon həxədə məlumot qırdəkə, esse bııvıışt.
3. İştı zınəy, muzey bə çiçi lozime iyən muzeyon ziyarət karde bə odəmi çiç doədə? Tı kon muzeyondə bıəş?
4. Mətnədə bıə feilon bıvıjın. Çəvon kon zəmonədə bəy miəyyən bıkə.

Yodədə oqət:

Zərf hərəkəti mıxtəlif cəhəto izoh kardədə iyən çe hərəkəti əloməti, zəmonı, vırə, miqdori bequli kardədə.
Vey (çanədə?) hande

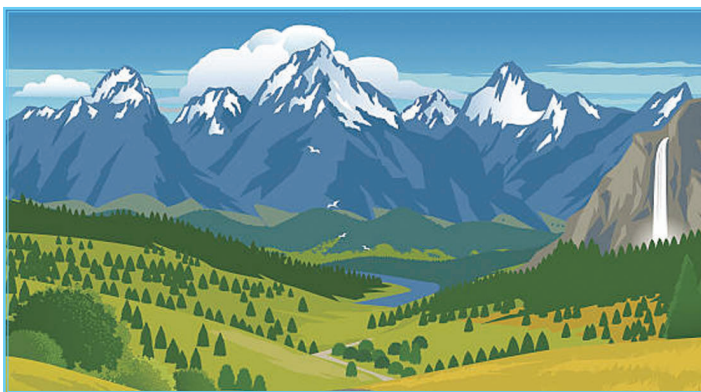

ÇƏMƏ BANDON

*İyəndisən barze, duze,
Bənə şoni çəmə bandon.
Doon kandulə kandımuze,
Həmə şone çəmə bandon.*

*Honi votlandən bəştı çəşon,
Bəçəy arsi ərəsni şon.
İştı tonu, ha bivoton
Vəhişt vonəe, çəmə bandon.*

*Voa iştı səy kələğəye,
Kavua vişə iştı şəye.
Dovna vile, roy bin çəye,
Ru kəşone, çəmə bandon.*

*Ə zəmin ki, çəmə heste,
Dastəxone, bəmə vəse,
Çayə kulon həmyə daste,
Çəvon cone, çəmə bandon.*

Vəlişah Əliyev

Luğət

Dastərxon – 1. Haşiyə, kəno; 2. surfə

Kələğəy – pəlu

DƏSPARDƏYON:

1. Şair çəmə bandon voteədə kon bandon nəzədə qətedə? Çəy həxədə esse bınıvışt.
2. Mətnədə de s1 doə b1ə bəndi izoh bıkə. Şairi çiç vote piyedəşe?

3. Kon resədə doə b1ə sıxanonku cumlə soxtə əbını.

- A) Utu, qardpesıpın, elektrik, ko karde.
- B) Əli, mişor, taxtə, bırıniye.
- C) Qaraboğ, Azərbaycan, ərozi.
- D) Leyla, dast, vıl, dastə.
- E) Boğ, diyə karde, merd, kitob.

4. “Hejo həminə ruj bə məhlə tojə omə zoə ...” bə noxton vırə kon sıxani nıvışte lozime?

- A) dust bimon
- B) bə ro dəşimon
- C) dəmə tanış be

**Yodədə
oqət:**

Har qılə sıxan bə mıəyyən nıtği poə aid bedə. Nıtği poon bə dı vırə co bedən: əsos iyən koməqkorə nıtği poon. Şəş qılə əsos nıtği poə heste: isim, sifət, aşmard, əvəzəkə, feil, zərf.

Bə hərəkəti izoh bıke əsos nıtği poə zərf votedən. Zərf bə *çiko?* *çikonəy?* *kəynə?* *konco?* *çanədə?* parsonədə qılıy cəvob doədə.

Çoliyə bıhand iyən bə parson cəvob bıdə.

Band bandisən barz bedə,
Huşə-huşə darz bedə,
Tı çiç bıdoş əy bəseş,
Dınyo har ko ğarz bedə.

Vəlişah Əliyev

5. Çoliyə kon misroədə bə iyəndı antonim b1ə sıxanon oko doə b1ən?

6. Çoliyədə oko doə b1ə əvəzəkon pəydo bıke. Əvoni cumlədə oko bıdə.

7. “darz” sıxani mənə yolunku xəbə bısən iyən əy cumlədə oko bıdə.

8. Çoliyə oxonə cumlə izoh bıke. İştı zınəy, dınyo har ko çiko ğarz be bəzıne?

HAFTRANQƏ

(əfsanə)

Ruji dınyo həmə ranqon bə i vırə qırdə bedən, kon qılə həməysən vey gəşənq iyən vocib be barədə mıbohisə kardedən.

Bə sohbət iminə havzə ranq bino kardedə:

– Ən vocibə ranq mınim, bəro ki mı çe jimoni, təbiyəti ranqım.

Abiyə ranq etiroz kardedə:

– Tı qıləy zəminisə pevılo bıəş. Bəs mı?! Mı həm osmoni, həməən dıyo ranqım.

– Zardə ranq bə abi cəvob doədə:

– Şımə çiç qəp jedon: Mı bə dınyo qami doə ranqım, çe həşi ranqım.

Noncə ranq çe zardi sıxani bırnıyedə:

– Bəs mı? Mı çe xəşəconəti ranqım. Votə bəbe ki, həmə vitamininə meyvon ranq məhz nonce!

Sı bın sıxanon tov vardedəni:

– Az şımə həməysə vocibə ranqım, mı xuni ranqım, hiç xun nıbo jimon bəbe? Mı, çe təhlukə iyən cəsorəti, otəşi iyən canqı, eşgi iyən piye ranqım!

Vənəşə ranq bə sıxani omuj bedə:

– Şımə həmə dılədə qıləy mı səçinə bıəm! Mı çe zuy simvolim! Həmə podşon, hıkmoron məhz mınşon səçinə!

Jıqonə, həmə ranqon binoşon karde bo dave, iyəndı rəncidə karde. Hay qıləy tərəfo zikkə jedəbe ki, ən vocibə ranq mınim. İkərədə osmonədə çəxməxi sədo omedə iyən voşə tılon bino kardedən bo eqıne. Həmə imi vində ranqon çiç be bəsə dəşədənin, bino kardedən iyəndı ğoc karde.

İberdəm çe voşi sədo omedə:

– Ha ranqon, çe ın dave səbəbış çiçe? Zınedəniyon ki, şımə həmə bo co-co məğsədi ofəyə bıəyon? Şımə har qılə boştəno ən vocibə ranqiyon. Isət har qılə dastbədaşt bıqətən çemı tonə boənən.

Ranqon ıştə çe ın hərəkətiku xəcolətşon kəşe, dastbədaştşon qəte bə osmon rost bin.

Voşi bəvon votışe:

– Çe imi bəpeşt har kərə peş voş voe şımə jıqo holədə bə zəmini kurə ebəvoeyon iyən çe imi bəpeşt bəşmə piyəjenə nənə hanə bəvoten.

Luğət

Haftranqə – piyəjenə nənə hanə

Abi – oje kavu, mavi

None – bə sıə ranqi jə zard, məndələni ranq

Rəncidə karde – bə iyəndı xoto qıniye

Səçniye – hay bə qıləy xosyətiro, keyfiyyətiro fərqin be

DƏSPARDƏYON:

1. İştı zınəy, kon ranq ıştə fikirədə həxədəbe? İştə fikri izoh bıkə.
2. İştı ən vey piyə ranq kome. İştə ən vey piyə ranqi həxədə esse bınıvışt.
3. Mətni bıhand. Çe ranqon xosyəton bınıvışt.

- 1) Xəşəconəti ranqe. Vote bəbe ki, həmə vitamininə meyvon ranqe ...
- 2) Zuy simvole. Həmə podşon, hıkmədoron məhz ın ranqi səçniyedən ...
- 3) Təhlukə iyən cəsorəti, otəşi iyən canqi, eşği iyən piye ranqe ...
- 4) Bə dınyo qami doə ranqe, həşi ranqe ...
- 5) Həm osmoni, həmən dıyo ranqe ...

BƏÇƏMƏ MƏHOL ƏVƏSOR OMEDƏ

Əvəsor omeədə təbiyyət deqiş bedə. Har tərəf bə havzəti dəqətə bedə, vıl-zizon okardedən. Əvəsori ome çəmə Vətən – Azərboyconədə bə Nəvuzə id eqıniyedə. Nəvuz – “nuə ruj” sıxanikue. Həmonə ruj, yəni martə manqı 21 vey kişvəronədə çe tojə sori ome ğeyd kardedən. Həmonə rujədə ruj de şəvi bərobər bedə, zımıston orəxedə. Çe nəvuzə idi xəyli adət-ənənönış heste. Bo idiro kəon təmiz kardedən, çand curə şini patedən. Tobə idə ruji moğnon sı kardedən, səməni noedən. Şanqone əğılon bo kışti ğande şedən. İdə ruji həməkəs ıstə tojə oləton tankardedə bə idəqardış şedə. Həmonə ruji bəd bəkəsonən dust bedən, bə iyəndı “Şımə nuə ruj mobarək”, “Nuə soron mobarək” votedən. Həməkəs ıstə avlodon, nezə odəmon iyən noxəşinon ziyarət kardedə. Votedən ki, har ki idi çikonəy dəvonon haft sor idi jəqo dəbəvone. Əvə çəmə xəlg ın idi çok dəvonero i manq bə nav tədoruk vindedə bə idi hozı bedə. Çe idi bənav ço qılə çəşənbə heste: Ov, Otəş, Həvo iyən Zəmini çəşənbə.

Ovə çəşənbə çe Nəvuzə idi iminə çəşənbə. Çe zımıstoni orəxe həməysən bə nav ovədə ıstəni nişo kardedə. Çe bandi biyə qədə-qədə ov bedə, ruonədə, cuonədə ov tojə bedə. Ovə çəşənbə ruji hələ rujoboni insonon ovi kutisə şedən, de təmizə ovi ıstə çəş-dimi şıstədən, bə iyəndı ov peşandedən, çe ovi kutisə ıstəni şodoedən.

Otəşə çəşənbə çə nəvuzə idi diminə çəşənbə. Otəş çə həşi simvole. İnsonon zinedən ki, çə imi bəpeşt həşi həniyən vey bebəşe. Bın çəşənbədə insonon haft qılə otəş sənoedən. İştəni çə otəşi kutisə şodoedən.

Həvoə çəşənbədə həvo qədə-qədə bino kardedə bo tasbe. Bo əvəsori lap kam mandədə. Tatə vavazon qınedən. Im çə əvəsori buy vardədə. İnsonon bovə kardedən ki, ın çəşənbə vavazon pekardedə.

Zəmini çəşənbə çə idi nezi geyd kardə bedə. Bə ın çəşənbə kulə şəv, kulşənbə şəvən votedən. Ğədimə insonon zinedəbin ki, əvəsor omeədə kaştəmoni vaxte. Əve oxonə çəşənbə bənə idi geyd kardedəbin.

In çəşənbədə navnəni çəşənbədə kardəyon həmə tikror kardedən. Otəşi kutisə vaştədən, bə surfə ən çəkə xorəkon noedən. Surfədə de “s” hərfi bino bıə haft qılə çiy bedə. Çəvonədə qıləyən səməniye. Kuləşəvi bəpe surfədə hukmən moy bibu. Çə ın rujiku əğılon bino kardedən bo kişti ğənde, moğnə je, nəvuzə idi geyd karde.

DƏSPARDƏYON:

1. İştı zınəy, “kışti” çiçə? Əy çiko ğənde bəbe? Yolonku bın həxədə xəbə bısən esse bınıvışt.
2. İştı zınəy, səməni çiçi simvole? İştə fikri izoh bıke.
3. İdə şəvi tı çiç kardedəş? Bın həxədə esse bınıvışt.
4. Boçi insonon fikir kardeən ki, nəvuzə idədə çiç karde əy haft sor tikror bəkaş? İştə fikri izoh bıke.

Yodədə oqət:

Əncəx qramatikə mənəş bıə sıxanon koməqkorə nıtği poonin. Koməqkorə nıtği poon:

Sıxanon iyən cumlon bə iyəndi dəbastedən;

Sıxanon və ya cumlon təsiri vey kardedən.

Koməqkorə nıtği poon əleydə cumlə uzv bedənin və cumlədə bə hiç qılə parsi cəvob doedənin. Kali koməqkorə nıtği poon de əsosə nıtği poon omoniməti təşkil kardedən. Məsələn,

Bıdə (koməqkorə nıtği poə, pars doe bedəni) iştə koy bıko.

İmi bə Həsəni bıdə (çiç bıko? əsosə nıtği poə).

PƏLƏNQƏ NEÇİ

Dədə Kərimi bə sohbətış jıqo bino karde:

– Çəmə vişonədə pələnqi nıbe zinedəyon. Əncəx navkonə vaxton hestebən. Çıl-penco sor çe ımı bə nav çe diy nezi qıləy pələnqşon vindəbe. Çəy tarsiku hiç ki bə vişə şedəmbə. Ruji məsime ki, diy kəno pələnqi se qılə zandəqoş ancə. Ağlım sədə beşe. Tifanqım peqəte şim. Çe kəyku tobə vişə xəyli ro hestbe. Dəy ovaştım. Bə ji dıroz bıə de sığın-tavinə bandi dovne roy bə vişə dılə şedəbim. Həşi bino bıəbe bo zard be, ovon bo siyo be. Bə qırdı-kəno diyə kardedəbim ki, pələnqi ıştə çəşədə vanıdəm. İ kərən çiçim vinde? Diyəroədə dıqlə çəş bənə məşəli vəşədəbe. Diyəm karde, pələnqbe. Əyən mınış vindəbe. Deştə pəncon rıkno-rıkno zəmini otır-otır kardeydəbe, çanqır jeydəbe.

Tikəyən şəbim ki, iberdəm pələnq ıştə vırəku vaşte burə je-je çemı kutisə ome. ıştə peştım bə qıləy sıgə dəhaşte, tifanqım bəçəy tərəf qəte. Pələnqi qıləy nəcibə xosiyətış heste: bə hıcum bino kardə vırəku se kərə çe neçi kuti ıştəni şodoədə. Çe ın se kərədə hiç qılədə neçi karde nızino, rık kardedə şədə. ıştə mandə vırəku dı kərə ıştənış şodoe. Seminə kərə kam mande çemı kutisə eqıno. Tifanqım rost karde bə həvo, pələnq çemı kutisə omeədə həvoədə çəy sinəku nışonım se. Pələnqıku qıləy teləzikkə beşe ki, çəy sədoku bandı-ku larze. Çəşonım siyo be, muonım biz-biz be. Əv, dı-se po bə tərəf qıləy siyoteğə kuli bınədə eqınıyəbe nərə jeydəbe.

Dı dəğə bədiqə **ıştə conış asparde**. Nez bim. Ə iqidə həyvoni kışte pəşmon bim. Dılım purğıbo be, çəşonım pur be. Tifanqım bə qıləy tərəf şodoe, çəy vədə bə zono niştım. Çəy səm bəştə daston arəm se, dimədəm-çəşədəm maçəm karde.

Pələnqi pusti lu karde bəpeşt bə kə oqardım. Hamsiyon həmə bəçəmı sə qırda bin. Votim ki, çəmə zəminədə qıləy iqid hestbe, əvən çe ın rujnənıku jiyedəni. Çe ımı bəpeşt çəmə məhol iqudi dimi əvindini.

Saati çe ımı bə nav sakit iyən motijə holədə mandə ın pir həni çəmə nəzərədə rost bəbe.

Abdulla Şaiq

Luğət

Neçi – Vəşyənə həyvon, pərəndə je və ya qəte, həmçinin moy qəte ko

Də – Dı qılə bandi və ya tərə arədə, iyən paniyədə dırozə niğilə çolə

Dovnə – bandi, odimə, umumən bılındə vırə jinə tərəf

DƏSPARDƏYON:

- Dədə Kərim pələnqi kışte bəpeşt boçi pəşmon bəbe? Bə tı çəy vırədə bəbiş çıkonəy hərəkət əkeş? İştə fikri izoh bıkə.
- “In pir həni çəmə nəzərədə rost bəbe” cumlə çıkonəy dərəsedəş? İştə zınəy, muəllifi de ın cumlə çıçış vote piyedə. İştə fikri izoh bıkə.
- Mətnədə sıə ranqədə doə bıə sıxani ibey de kon sıxani deqiş karde bəbe?

A) mırdol be	B) bəji be	C) marde
D) kıştışone	E) conış doe	
- Kon sıxani ibeyədə “se” sıxan məcoziyə mənoədə oko doə bıə.

A) kitob se	B) tərbiyə se	C) telefon se
-------------	---------------	---------------
- Mətnədə bə kon parsi cəvob ni?

A) Çəmə məholədə pələnq bedə?	B) Pələnq ıştəni neçi kuti çand kərə şodoədə?	C) Pələnqi pust ki lu kardışe?
D) Merd boçi pəşmon be?	E) Əhvolot kon sori bıə?	

NATƏ SIĞON

Tikəy bədiqə dıyo miyonədə buruğon dəmandin bo çiyə. Bə nez şe-şe buruğon tonon dıyo dıləo beşə tavnən bə çəş qınıyedəbin.

Qularə xalə əğilon bə sə dənoedəbe:

– Bə in vırə “Natə siğon” votedən. Da sor çe imi bə nav iyo sıvoy in tavnon hiç çiy nıbe. Kəştın çe tavnon tonoku de ehtiyoti dəvardədəbin – şedəbin. Lakin çəmə nat nəvə qeoloqon kəşfşon karde ki, iyo, dıyo bınədə   heste. Çə rujnəku binoşon karde iyo bo buruğon eğande. Odəmon dıyo miyonədə kulokə həvoonədə bə hiç çətinəti iyən xəto diyə kardədən, nat be kardədən.

Kater bə dıyo miyonədə çand kilometr dıroz bıə pardi rəsədə Lalə ıştə pıəş vınde. Əy ıştə dastonış çəşon kutisə noəbe bə kateri diyə kardədəbe. Lalə de şoy-şoyış zıqqə je:

– Çemı pıə əməni çəş kardədə!

– Kater bə japə nez be. Lalə pıə bığəsırəş karde – votışe:

– Satıjo şımə roy bə çəşimon. Xəş oməyon!

Əvon de çe pardiku bə dıyo ehaştə bıə şındı bə pe rost bin.

Lalə de pardi kuti osonəroy oğande vındeədə de təəccubiş ıştə pıəku parse:

– Dədə, çe pardi kutisə poyızən dəvardə?

Pıəş sıre – votışe:

– Im poyiz ni, bə imi estakada votedən. De dıyo miyoni diroz bıə ın roy vindedəş? In ro həmə buruğon i kardə. Dəçəy kuti qədə poyizon şedən. Yolə bo maşınon ovdımön kırıyedən. “Kuçon”şonən eğandə.

Niyazi de təcəcubiş parse:

– Iyo kuçəən heste?

– Bəs çikonəy? Həttə kuçonədəmon dımərtəbəninə kəonmonən heste. Çokışə əve ki, bışamon, deştə çəşon bıvindənən.

Çe Lalə pıə de Qulərə xalə bə nav eqının. Əğilonən binoşon karde çəvon dumo de estakada şe. Tikəy şəbin ki, yəndı tonə dutə bıə dımərtəbəninə kəonşon vinde.

Niyazi votışe:

– Kuçə bino be.

Lalə pıə çe Niyazi sıxanış təsdığ karde.

– Rəste, vindedon dıyo kuçon çe gəşənqın! In binonədə umumiyyə hıtəxonon, dukonon, klubon iyən co idoron hestin.

Əvon kəon vəyku dəvardin ujen bə rostə ro beşin. Çe ın roy rost iyən çəpə tərəfədə buruğonşon kandəbe. Lalə pıə əvonış bə qıləy tojə kandə bıə buruğış barde.

– Imruj dıyo kekandon ın çoli təhvıl doedən. Maştənəku natbekardə briqada əy bə ko dəbəno. Dıyoədə natə çol kande odəmonku gəhrəmonəti tələb kardedə...

Xalidə Hasilova

Luğət

Natə sığon – dıyoədə estakadan kutisə dutə bıə şəhər

Qeoloq – çe qeoloqiya mıtəxəssis

Qeoloqiya – zəmini soxtəmonı, tərkiibi, tarixi iyən foydəninə kandemonon vırəbəvırə be həxədə elm

Kəştı – qəmi

Tav – bandi sığə poə

Kater – Nezə məsofədə ko kardero bıə motorinə qədə kəştı, qəmi

Estakada – Dıyo bınədə nat iyən gəz becardero kutisəş natə buruğon iyən co təsisot soxtə bıə osonə posunon səpe mandə diroz iyən yolə pard

Ton se – nez be

Bo – bo kırniye, bardero har çiy

Ovdım – bo qıləy ko kardero lozim bıə təchizot iyən ləvozimot

Hıtəxonə – Adətən i qılə mıəssisədə ko kardə odəmon, yaxud i qılə məktəbədə handə tələbon i vırədə jiyə kə

Buruğ – Nat, yaxud mədənə ovon bekarero de xısusı usulon kandə bıə çol

kekand – mədənədə çol kandə fəhlə

DƏSPARDƏYON:

1. “Natə sığon” həxədə həni çiç zinedəş? Yolonku bın həxədə xəbə bısən, yaən internetədə məlomot qırdəkə qədə esse bınıvışt.

2. Mətnədə bə sıə vırə kon sıxani nıvışte lozime?

A) ov

B) tul

C) nat

D) qılı

E) ğızıl

3. Qiton mıəyyən bıkə.

1 “Nuş bıbo”

A) Bə noxəşinə odəmi votedən

2 “Şımə ko ovand bıbo”

B) De qıləy koy məşğul bıəkəsi votedən

3 “Xıdo şifo bıdo”

C) Bə xorək hardəkəsi votedən

4 “Çokə ro”

D) Bə ro dəro qınəkəsi votedən

5 “Xıdo ğıvvət bıdo”

E) De qıləy ko məşğul bıə kəsi votedən

4. Bə yolon sıxani omuj omə yolon sıxani pəydo bıkə.

Həromə mol qəv bəsute.

A) Hərom ome, həlolış barde.

B) Həromə moli bərəkətış əbını.

C) Həromə tikə xırtədə bəmande.

5. Kon cumlədə “lalə” sıxan bənə xısusiyə ismi oko doə bıə.

A) Lalə çe bandı dovnə har vırəş etənəbe.

B) Lalə mayə manqi vey vırədə bedə.

C) Lalə çəmə diyədə jiyədə .

ÇE BƏHLULİ MEHMON

Rujon i ruji bə Bəhluli kə mehmon omedə. Jıqo bedə ki, həmonə ruji Bəhluli ıstəniyən bə qıləy yolə məclis vanq kardedən. Bəhlul ıstə mehmoniyən deştə bardedə, əncəx roysə bə ğonəğə asbardedə ki, məclisədə ıstə vırə bızınə, qıləy vırədə bınıştə ki, əy hiç ki neştəno. Qıləyən xəbə nısənon qəp niyəno, qıləy çiyşon nıpiyo nıdo.

Ğonəğ votedə.

– Bə çəş.

Bəhlul bə həmonə vırə rəseədə mehmon rərəy şedə çe məclisi penə sədə niştədə. Bəhlul isə boştə qıləy minosibə vırə pəydo kardə niştədə. Şəhəri zənqinə odəmon, məloon, tociron bə məclis qırdə beədə hər kəs i kərə bə merdi votedə:

– Boyli, tikəy bə ji bınışt, bəmənəon vırə bıbo.

Jıqo-jıqo, mehmon i kərəən vindedə ki, lap kəybə ğəvədə niştə.

Bəle, məclis həmə qırdə bedə, hardı-həş bino bedə. Oxoədə bə miyon zımıstonı vardedən. Zımıstoni tonə çəxo nıbe qoroş, vəkil bə kəsoybi votedə:

– Boyli, bıvot qıləy çəxo bıdon.

Çe Bəhluli mehmon rərəy ıstə cıfədə çəxo becardedə bə miyon şodoədə. Podşo vindedə ki, ım qıləy ğəşənqə çəxo ki, hiç çəy xəzinədə jıqo çəxo ni.

Podşo qədə-qədə bə vəzirə votedə:

– Vəzir, bə çəxo çəşim eqınıyə.

İsət qıləy sıxan bəvotem, tı-nən təsdığ bıkeş. Podşo çəxo peqətedə bə daşt votedə:

– Camaat, ım çəxoşon çemı xəzinəo dızdiyə, çand vaxtbe nəvedəbim, pəydo karde zınə-dənıbim, ıstə çok be pəydom karde.

Merd çanədə ğəssəm hardedə ki, çəxo çemine, podşo əhəmiyyət doedəni. Əmr kardedə ki, merdi dənəon bə zındon.

Bəhlul vindedə ki, merdi ko xərobe, maştə əy çe darə doyku ebəhaştən, əve, votedə:

– Podşo səğ bıbo, ın odəm çemı ğonəğə, hiç nıbo ıset əy vadə, çemı kədə bımando maştə bomem əy bəti təhvıl bədom.

– Bəhlul, rozi əbim, əmmo tarsedəm şanqo əy omutoş.

– Bəhlul ğəssəm hardedə ki, bə ğonəği hiç çiy əvotnim.

Podşo rozi bedə. Bəhlul mehmanı bə kə vardedə. Ğəssəm harde qoroş bə mehmanı hiç çiy votedəni. Soədə ıştə aspı tonu omedə ıştə dimi bey qətedə votedə:

– Ay asp, bətim nıvotə ki, bə məclis şeədə ıştə vırə bızın, ıştıku jə çı nıpiyeşone, mədə?! İset har çı bıə dəvardə. İştə quşon okə, çok bıməs. Maştə podşo tını ehaşe piyeədə bıvotiş:

– “Ey camaat, çemı pıə vey zənqinə tocirbe. Rujon i ruji əv, ticarətiku bə kə de xəyli puli oqardeədə, əy roysə de çəxo kıştedən pulonən dızdiyedən. In çəxoən çəy sinə kutisə bedə. Mı ıştə pıə kıştəkəsi pəydo kardero har məclisədə ın çəxo bə məydon şodoedəm ki, bunım bəy ki soyb bebəşe. İset bın çəxo podşo soyb beşe. Şukur bə Xıdo ki, ıştə pıə kəştəkəsım pəydo karde. Bızın, çemı pıə kıştəkəs iyən çəy pulun peqətəkəs podşoebən”.

Bəhlul ın sıxanon voteədə mehmon məsedəbe... Şanqo hıtın. Maştənəy Bəhlul mehmanı bə podşo təhvıl doədə. Podşo doədə car kəşe. Məydoni darə do hozı kardədən, ğonəği bo ehaşte bardeədə merd votedə:

– Ey podşo, bəmı izin bıdə çəxo çe konco sey qəp bıjənom.

Podşo icozə doədə, merd bino kardədən şanqo çe Bəhluli votə sıxanon bo tıkror karde. Podşo vindedə, əqəm bə çəxo soyb beşo, camaat əy conı hisob bəka. Bəroən ıştə fikri deqiş kardədən – votedə:

– Ey camaat, ın merd rost votedə, əmmo ko tikəy bə dəpuşiyəti eqınıyə. Çemı xəzinəku qın bıə çəxo co vırədə pəydo bıə, çe ın merdi çəxosə bə çəxo oxşəş doe qoroş əmə jıqo zınomone ki, həmonə çəxoe. İset məlum bıə ki, ın çəxo hejo çe ın merdiye.

Luğət

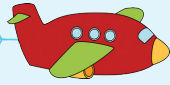
Mehmon – ğonəğ

DƏSPARDƏYON:

1. İştı zınəy, mehmon ıştə səhvi dərəse? İştə fikri izoh bıkə.
2. Podşo boçi çəxoş həni nıpiye? İştə fikri izoh bıkə.

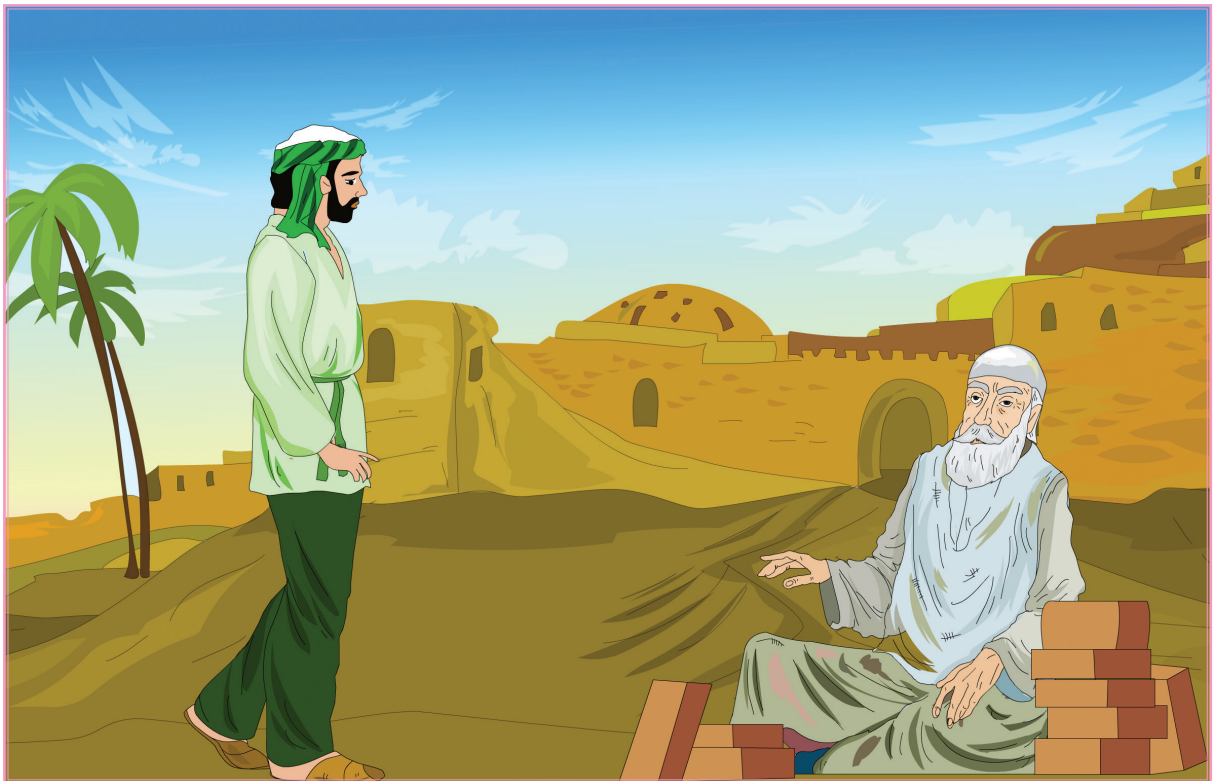

KƏRPICBİRƏ PİRONİ HEKOYƏ

Şam şəhəri tərəfədə qıləy piron bəşəriku co bıəbe, bo ıştəno aləfo, sevıxo olət dutedəbe, bənə huri jiyedəbe. Əv, har ruj kərpıc əbiri, ıştə har rujnə nunəpuli ğəzənc əke. Hiç kəsiku mınnət peənəqəti, bə hiç kəsi dast onəke. Ruji piron ujan deştə koy məşğulbe, ak-ovi dılədə tuli de sımə bəyəndı jedəbe, kərpıc bırıyedəbe. Bın vaxt royku qıləy qədəsər iyən zəğərə cıvonə zoə dəvardedəbe. Əy vındışe ki, piron vey əziyyət kəşedə. Cıvon ome - mande çe pironi vədə votışe:

– Sıxani rosti, mı bəti mot mandəm. Bın piyə vaxtədə, bəşəv-bəruj de sımə iyən de tuli bə canqış, kərpıc bırıyedəş. Bə jıqo zilləti əncəx ğulon tov harde bəzinen. İştə ğəlibon şodə bə otəş bısut. Ki ıştıku i tikə nuni niyo bəka. Əlbəttə, hiç ki. Oxo, tobə kon vaxti sığ-kəssəq bəhəsəş, nunə pul bebəkaş. In ko pironi ko ni. Tı boy çe in qonə koyku daşt bıkaş. Boştə axirəti dınyo ğəzənc kardero ko bıka. In ko çe cıvonon koe, bıdə in koy hejo cıvononən bıvındon.

Pironi bə cıvoni mənənin-mənənin diyəş karde – votışe:

– Çemı balə, tı hələ **cıvoniş**, bəmi ağıl mədə. Mı ın sənətım bəro omutə ki, bə hiç kəsi mehtoc nıbm. Dast o nıkəm nunə pul nıpiyom, xəcolət nıkəşom, de ıştə dastı zəhməti rujiqor dəvonım. Deştə dastı çəşım si, dılım şo bıbo. Tikəy fik bıkoş, bəzineş ki, səhv kardedəş iyən ıştı məsləhət çok ni.

İn sıxanon məsə cıvonə zoə xəcolətış kəşe, çe pironikuş uzr piye iyən bəştə roş dəvom karde.

Nizami Qəncəvi

Luğət

Sevix – bot. torə, pencər

Qədəsər – məc. ıştəku rozi, vey iddionin, tərs

Qədəsərəti – ıştəku rozıyətı karde, vey iddionin, tərs be

Zəğər – kok, yoləruz; ıştəku rozi

Exrocət – rəziləti, nomerdəti, beşərəfəti

Şımşı – xəncərisə yol, şat, yaən lokin, i qəviş bırıyə avjor; ğılın

Pipişkon – pironon, piyəmerdon

Bo – bo barde, kırniyero harçı; şələ.

Bə – kəybə

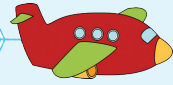
DƏSPARDƏYON:

1. Mətnədə de sı doə bıə sıxani de kon sıxani əvəz karde bəbe?
2. Cıvoni səhv çiç be? Boçi əv oxoədə peşmon be? ıştə fikri izoh bıka.
3. Bə mətni omuj omə yolon sıxani pəydo bıka.

- A) Pironiku vote, cıvoniku karde.
- B) Bə əğili ko bıvot, çəy dumo bıvit.
- C) Tənbələti ozo vey bəka, ko karde conı sof bəka.
- D) Zəmin bəvot: «Bıkışt mını, bəjikəm tını!»
- E) Çe diyəroku diyə kardeədə canq hoston bəçiye.

4. Şeirədə sıə ranqədə bıə sıxanon antonimi pəydo bıə.

MUƏLLİM

Çemı dasti əqətiş,
Bəmı hər fon oəmutiş.
Hiç “oqınim” **nəvotiş**,
Xosyətədə **nam**, həlim:
Çemı xosə muəllim!

Bə har kəsi oşkoe,
İştı ko xəyə koe.
İştı ro Xıdo roe,
Ruhı sof, conı səlim,
Çemı xosə muəllim!

Şəvi-ruj zəhmət **bıkəş**,
Bəmənə Həşi bıəkəs!
Çəmə roədə ruşnə bıəş!
Soyə inson, sırə dim:
Çemı xosə muəllim!

İlqar Miyonkuj

Yodədə oqət:

Sıxani ifodə kardə mənə həmonə sıxani leksikə mənə. Sıxani bə kon nıtği pəə aid be, bə kon parsi cəvob doe iyən cümlədə bıə rol çəy qrammatikə mənə.

Məsələn: “kitob” sıxani leksikə mənə çəy bo handero vositə beye.

“Kitob” sıxani qrammatikə mənə çəy bə *çiç?* parsi cəvob doe, isim be iyən cümlədə bənə mubtədo oko doeye.

SƏDAQƏTİNƏ DUSTON HƏXƏDƏ

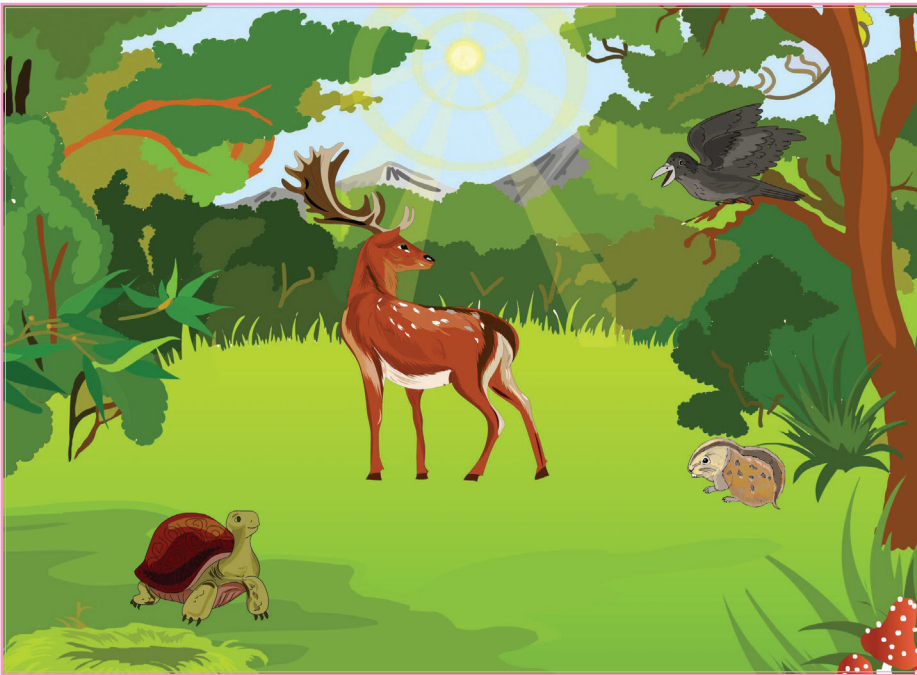
Vey-vey navko kəse, muş iyən lo deyəndı dust bin. Əvon ğəzo-bələoku diyəro qıləy vırədə vırəbəvırə bedən. Duston ıyo əvəsor, tovıston, zımıston rohət jimon dəvoniyədəbin. Ruji ceyranən bəvon ğoş be əvon ço dust bin. Əvon maştəvo hay bə qıləy vırə şədəbin, çoştəni bə ivırə qırdı bedəbin, bəştə sə oməyon qəp jedəbin. Əvon i mıddət jıqo ıştə rujonşon dəvoniyə.

Təsodufən ruji ceyran deştə duston bə vindemon nıome. In vəziyyəti dustonı şonrohət karde. Duston de təşvişon bə lo vote:

– Rərəy bıpər çe beçorə ceyraniku xəbə biyə. Xıdo nıko, bəlkəmən neçiyəvoni əviş qətə.

Lo rərəy bə həvo rost be, har tərəfi nəve. Lo tikəy şəbe ki, berəhmə neçiyəvonı şonvinde. Əy ceyrani dast-poş dəbastəbe həşi jıtonoş şodoəbe – şəbe. Əmmo neçiyəvon ijən bo şikori nəvedəbe. Lo bə ceyrani dılvandış doe, rərəy pərə bəştə dustonı şon xəbə doe. Duston ın xəbə məsədə muş bə zıvon ome – voteşe:

– Tı mını bınə ıştə pəron kutisə bıbə çe ceyrani tonə. Mı çe domi toğon bəkoşem ceyrani xilos bəkam. Duston çe muşi fikşon ğəbul karde – bə ro dəqınin. Əvon tikəy bədiqə ıştənşon bə ceyrani rosniye. Ceyrani həni nə hol, nəən səbrı şon mandəbe. Muşi bəştə dandononı şon zu doe çe domi toğonı şon koşe. Kam mandəbeki muş ıştə koy səkə, kəse ıştənı şon bəvon rosniye. Duston bə kəse bin hərəkəti vey ğeyzin bin – votışone:

– Im çı koe tı qətə? De kon fiki iyo oməş, oxo ıstıku bəmə çı foydə? Qirəm ıstət neçiyəvon iyo bo əmə bəvitemon tı bəçi dast ebəqıneş, ımən bəmə vey yolə dard bəbe, bəpe əmə bəvədə boştı xilos karde boəmon. Kəse nışınə cəvobış doe:

– Dustonədə qıləy darədə beədə ə qılə nəvedəsə ım çı dustiyəti be? Xıdo bə dusti gəzzəb bəka ki, əv, ıstə dusti darədə bəno. Təki çemı se qılə dust ozod bıbu, çemı ko hosone, bıdə çıko bedəsə bıbu.

Duston ıstə sohbətşon sə kardə nıbe ki, neçiyəvon ome beşe. Muş, ceyran iyən lo rərəy arədə beşin. Neçiyəvon bə ceyrani dəbastə vırə omeədə hiç çış nıvinde, qıləy kəse bın tərəf-bə tərəf qardədəbe. Neçiyəvoni kəseş bə kisə şodoe – bə ro dəqınıye. Bın vaxt lo həvoədə pərə bə neçiyəvoni kardəyonış diyə karde iyən ımınış bəştə duston xəbə doe. Muşi bo kəse peroxniyero planış fikr karde iyən votışe:

– Ha ceyran ıstə mande vaxt ni. Tı ıstəni bənə şılı nişo bıdə iyən neçiyəvoni vədə bıqard. Bıdə fik bıko ki, tını rə qəte bəzıne. Əv, torbə bə ji bino de tını qəte məşğul beədə mınən kəse pəbəroxniyem. Tobə çəmə vite səbr bıkeş, çəyo tı ıstə conı xilos bıkeş bəmə gəş bıqınış.

De roy duston ozod bin de şoy-şoy bə dumo oqardin.

Çe ın məsəli əsos ideyaş heste. Əqəm de kisə dustiyəti heste, əv gəmin beədə tınən bəpe gəmin bıboş. Həmişə bəpe ıstə dustıku xəbə bıqəti. Əv kədəri dılədə beədə tı bəpe hərəbaxt holədə nınevi.

Qasım bəq Zakir

Luğət

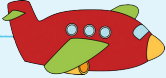
Neçiyəvon – de neçiyəti məşğul bıə odəm

Nışınə – no-peqət nıkarde, fik nıkardə

DƏSPARDƏYON:

1. İştı zınəy, çe kəsi hərəkət rostbe? Bəs tı çe kəsi vırədə bıəbiş çiç əkeş? İstə fikri izoh bıke.
2. Dustiyəti çıko bənine? Bəs ıstı ən nezə dust kiye? Bın həxədə qədə esse bınıvışt.
3. “*Məkaşt bəlo, mədiv bəlo*” – yolon sıxani movzu mıəyyən bıke.
A) ibey   B) ağıl   C) tərbiyə
4. Kon cumlədə “şin” sıxan təm mənoədə oko doə bıə.
A) Vətən bo har kəsi şin bedə.
B) Tel qəp bıjən şinə sıxan əməsni.
C) Çəmə soədə bıə sefə doy sef vey şin bedə.

HƏLMƏ İYƏN SƏLMƏ NƏĞİL

*Qıləy nəğil heste, da-ponzə kəlmə;
Dıqlə ğazbe: Həlmə, iyənən Səlmə.*

*Hiç deyəndi əvon şo bedənibin,
Həmən çe yəndiku co bedənibin!*

*Hiç deyəndi suluk kardedənibin,
Hiçən ki, bə ivirə çardedənibin.*

*Həlmə votedəbe eqınəmon bə ru.
Səlmə votedəbe peşəmon bə ku,*

*Həlmə votedəbe, ruədə hard veye,
Bə ru bişəmon, kuədə dard veye!*

*Həmən ruy ovədə dəbəniştəmon,
Lapcum bəhamon, bə ov bəniştəmon.*

*Səlmə cəvobiş doe, ruədə vağ heste,
Bəqəte əməni, in coni bəse!*

*Çokişe rost bıbəmon bə bandi baş,
Əyo dıqlə hovə, obəkəmon kəş.*

*Dıkəs bəpərəmon, pərvoz bəkəmon,
Hələ boştə soybi vey noz bəkəmon!*

*Pərəndə bəvinden həmmə əməni,
Kaqon pəxılətiku bəmərdən həni.*

*Sukon çəvon tono bəben be hurmət,
Cəmi di bəvinde çəmaku xışmət!*

*Ğazon həsbəhsdəbin, soybşon ome,
Qıləy veziş hestbe, bəçəvon rome.*

*Çand saatbe bəvon   nəvedəbe,
Ğeyziku sutdəbe, həm təvedəbe.*

*Əvonış rə barde, dənoeşe bə lon,
Londə itkə mande beşu ğazon con.*

*Im, qıləy nəğilbe, həm qıləy hikmət,
Kəy ğazon əpərnin Xıdoku həlbət!*

*Nıznişone bə ru bışon, ya bə ku,
Soybşon ome beşe, dasədəşən çu.*

*Bə ru evoe kardışone kıvləti,
Londə təmom be çəvon şənbozəti.*

Bəxtiyar Ruşin

Luğət

Ku – band

Vaq – neçi

Pərvoz karde – pəre

Pərəndə – pəre zınə kijə

Xışmət – dil obe, vindeku xoşhol be

Kıvləti – tənbeləti

Şənbozəti – iştəni pekırniye

DƏSPARDƏYON:

- De sı doəbiə cumlon izoh bıkə.
- Bə kavuə vırə kon sıxani nıvışte bəbe?
A) çok   B) bərk   C) lok   D) ğəşənq   E) kam
- Mətnədə bənə antonimi oko doə biə sıxanon pəydo bıkə.
Əvoni cumlədə oko bıdə.

Yodədə oqət:

Cumlədə sıxanon de miyyəyən restə omedən. Tolişə zıvonədə, sıxani restə sərbəste. Əncəx vey vaxt muhtədo, əsosən, cumlə əvvələdə, xəbə cumlə oxoədə omedə.

Qeyd: Bəzən xəbə cumlə oxoədə nıome bəzine.

PİRON İYƏN ÇƏY ZOON

(nəğil)

Qıləy hestbe, qıləy nıbe. Şifoninə aləfonku dəvo iyən həvatə qıləy piron hestbe. In piyəmerd vey çokə odəmbe, noxəşinon mıolıcə əke, kosibonku pul peənəqəti. Çəy dəvon ğəbul bıkə odəmonən vey rə çok əbin. In dəvoon hozı karde ğaydon iyən tərkiibi qıləy əv əzini. Çəy çə zoəş hestbe. Ruji pironi bəştə zoon votışe:

– In ko səbr tələb kardədə. Vaxt bome, şımənədə ki əsl səbr nişo bəka, çə dəvo hozı karde sırron bəy obəmutem.

Çə piyəmerdi dəvoon şohrəti məsə Siyodim nomədə qıləy siyodilə odəm bə ğəror omedə ki, çə dəvo hozı karde sırron omuto. Siyodim ıştən-boştə fikir kardədə ki, çə dəvo hozı kardey sırron omuto, insonon məcbur bəben ki, çəyku dəvo bısənən. Bəvədə əvən dəvo bə bohəə ğeymət bə odəmon bəhvate, rə qıləy vaxtədə sərvətmand bəbe.

Ruji zoon kədə nıbeədə Siyodimə odəm omedə piyəmerdi kəyku vitvoniyedə. Əncəx piron ıştəni qın kardədəni, bə qıləy qədə koğəz dıqlə kəlmə nıvıştədə.

Şanqo zoon bə kə oqardeədə vindedən ki, pıəşon kədə ni, əncəx mizi səpe qıləy koğəz heste. Çə koğəzi kutisə ın sıxanon nıvıştə bıən: “Siyodimə odəm”. Boon bəsə dəşədən ki, çəvon pıə əy vitvoniyəşe. Boonədə ən yolə qılə dəmandə bo bəme – votedə:

– Vay, diyəkə bəçəmə sə çiç omə! Isət əmə be pıə çiç bəkamon?!

Dıminə boə dəmandə bəy dılvandı doe:

– Məbəm, çemı boə, çe ğısmətiku vite əbını.

Seminə boə isə:

– Mı isət bə Siyodimi nişo bəkam mı kim! – votışe çe kəo beşe. Hiç ıştə rukə boə “Çəşkə! Qıləy çokə plan hozı bıkəmon çəyo bə i vırə bışamon” voteyšən nıməse.

Siyodimi kəy ətrofədə çotərəfə tələ noə bıəbe. Seminə boə çe tələon bə qıləyni eqınıyedə.

Ən rukə boəsə nıştə fikir kardedə ki, çikonəy bıkə, çiç bıkə... Ən əvvəl çe Siyodimi həxədə çok-çoki məlumoton qırdə kardedə, qıləy plan hozı kardedə, çəyo bə ro dəqınıyedə. Omedə mandedə çe Siyodimi kəy kəno çəş kardedə ki, əv kəynə kəyku bebəşe. Siyodim kəyku beşədə tikəy bə kəno dəvardədə. Rukə zoə çe tələon vırəş çok omutəbe, əve bə kə rohət dəşədə, ıştə boə iyən pıə xilos kardedə. Çe ımı bəpeşt əvon həmə bə ivırə bəştə kə oqardedən.

Piron ıştə zoon bəştə sə qırdə kardedə votedə:

– Çemı balon, bəşməm votəbe: şımənədə bə əsl səbr nişo karde zınəkəsi çe dəvoon sırrı obəmutem. Bın koədə ən rukə boə de səbrış hərəkət karde: nıbəme, bıəyonış ğəbul nıkarde, aşış nınışte, de ğəzəbış hərəkət nıkarde. Təmkinin be, niğilə fikriş karde, çəyoən rostə roş vıjniye. Bəroən azən ıştə sırrı bəy obəmutem.

Ə boonən ıştə səhvi dərəsin, bəştə pıəşon etiroz nıkarde. Çə rujiku həmə bə ivırə hərəbaxt jiyəyn.

Luğət

Piron – piyəmerd, vey sinninə odəm

DƏSPARDƏYON:

1. Mətnədə bə sıə ranqi doə bıə vırə kon sıxani nıvışte bəbe?

- A) vılo kardə   B) qırdə kardə   C) hozı kardə
D) rost kardə   E) şo kardə

2. Boon çikonəy dərəsin ki, Siyodimi çəvon pıəş dızdıyə?

3. Boçi pironi dəvo sırrış əncəx bəştə oxonə zoəş vote? Tı çəy vırədə bıəbış kon boə əvıjniş? ıştə fikri izoh bıkə.

İ MAVLƏ OV

(nəğil)

İ zəmonon Dəclə ruy kənoədə qıləy xoşniyyətə sultan jiyədəbe. Xəlği vey piyədəşbe əv. Həməkəs çəy çökiku qəp əjəni.

Ətrof əroziyədə har tərəf səhro be, insonon bo peşome ov pəydo karde nəzının, çə voşi ovi qırdə əken peəşomin.

In daştəonədə qıləy kosibə jənı-şuə jiyədəbe. Əvon anədə kosibbin ki, bo harde tikəy nun pəydo karde zinedənıbin. Fəğırə jən həni tov harde zinedənıbe bə kosibəti. Əve ruji bəştə şuəş vote:

– Çe soltanı kardə çokiyon zıvononədə əzbərin. Qasbi, bəy ıştə vəziyəti qəp bıjənəmon, bəmə qıləy çərə bıko. Bəşeş çəy tonə?

– Çok, jən, bəşem. Əncəx az mehmon şedəm, ıştənən bə soltani huzur. Əyo oxo teylədaşt şe əbını. Az deştə çiç bıbəm?

Jeni votışe:

– İ mavlə ov ki heste?! Əy bəbaş. Ovi gədər erjin çiç heste çəmə məholədə? Xıdo zinedə çə Soltani peşomə ovon çikonəyin.

Bə jənı-şuə fikrşon karde ki, çəvon məholədə ov çətin pəydo bıə çıye, əv, gızılısən erjine.

Piyəmerdi i mavlə ovış peqəte – dəro qınıye bə soltani huzur. Merdi ıştə baxşışış edaşte bə Soltani iyən ıştə vəziyətış qəp je. Soltani çe pironi vardə ovış ğabul karde, vey məmnun be. Çəyoən mavlə dilə de telı doşe pur karde-oqordınışe bə piyəmerdi. Piron vey şo be. Bə kə oqardeədə Soltani votışe bəy:

– Çe daştı roon vey norohətin. Bə kə şeədə ıştə roy çe Dəclə ruy tonoku eğandiş.

Bə soltani sıxani əməl kardə piron de həmonə roy bə dumo oqarde. Əv, bə Dəclə ruy kəno rəseədə mot mande, ıştən-boştəş fikr karde:

– Bə koy diyəkə, ıyo çanədə ov heste. Soltanən ın ovi kəno jiyedə. De şırhaşırı eşurə ruy vırədə çemı i mavlə ovi çı ğeymətiş heste?!

Əy heyrətış karde ki, çikonəy be, Sultanı “ıştı vardə çiy hejo i mavlə ove?” nıvotışe, əmmo çemı doə hədiyyəş de hurməti ğabul karde.

Piyəmerdi bə sultani bıə məhəbbət həniyən vey be.

Soltanən, əlbəttə, dərəsebe ki, boştəno ən vocibə çiy bə co kəsi baxşə bardə odəmən vey yolədilə odəme. Əve ə odəm ıştən bə ən yolə baxşə layiğe.

Luğət

Mavlə – ovə ğab

DƏSPARDƏYON:

1. ıştı zınəy, çe Dəclə ruy nezi jiyə podşo boçi ovış bənə baxşışi ğabul karde? Oxo əy bə ovış ehtiyoc nıbe? ıştə fikri izoh bıkə.
2. Tı çe podşo vırədə bıəbiş çiç əkeş? Merdi bə dumo oəqordoniş, ya bəy baxşış ədeş? ıştə fikri izoh bıkə.
3. Mətni iminə cumlədə bıə mibtədo iyən xəbon bıvıjın. Mibtədon jıtono i, xəbon jıtono dı qılə riyə bıkəş. Əvoni bəştə dəftər ovoştən.

Yodədə oqət:

Mibtədo de xəbə bə şəxsi qoroş omuj omedə. Yəni mibtədo bə kon şəxsi aid bedəbu xəbəən bə şəxsi aid bedə. Məsələn:

Mı (Az) bə kə şedəm.

Əmə bə kə şedəmon.

Tı bə kə şedəş.

Şımə bə kə şedəyon. (şedəşon).

Əv bə kə şedə.

Əvon bə kə şedən.

SI QILƏ ODƏM

(nəğil)

Çe podşo Ayaz nomədə qıləy koməqkorış hestbe, əy hejo tarif əke. Zəmon dəvarde-dəvarde ın tarifon bino kardedən çe podşo odəmon norohət karde. “Boçi bə Ayazi anədə hurmət kardedən? Əv çəmə kon qıləsə sanqine oxo? Jıqo bəy hurmət kardedən jıqo bızın si qılə vəziri ağıl bəçəy sə qırdə bıə” votedəbin – şikoyət kardedəbin. Nəhoyət, ın vot-vojon bə podşo quş rəsədən.

Podşo hisob kardedəbe ki, bə har kəsi bəçəy sərıştə iyən ğabiliyyətiyro ğeymət noedən. Əncəx ın məsələ izoh tələb kardedəbe. Əve podşo bə bevəcə fikr eqinə odəmon dərs doero çəvonədə si qılə deştə peqətedə, bo neçivonəti karde beşədə. Neçivonəti vaxtədə podşo vindedə ki, çəyo qıləy kərvon dəvardədə. Podşo bəştə odəmon qıləyni aspardedə ki, çe kərvoni çikonco omey omuto.

In odəm oqardə iyən xəbə doedə ki, kərvon çe Rey şəhəriku omeydə. Podşo çe kərvoni bəy şe xəbə seədə əv dırdiləti dilədə ıstə çəşi mijon ekuedə, cəvob doe zinedəni. Bəroən podşo bə co odəmi əmr kardedə ki, kərvoni bə kovrə şey xəbə bısəno, bəy bıvoto. In odəm çe kərvoni bə Yəmən şe omutedə bə dumo oqardədə.

In səfə podşo bə kərvoni çiç bardey marağ nişo doedə. Dımınə odəm bın parsi cəvob doe zinedəni. Seminə bəq şedə çe kərvoni har curə mol bardey omutedə, əncəx həniyən vey çe Rey piyolə bardey omutedə. Podşo çe kərvoni çe Reyku kəynə beşe parsedə. Əncəx çəy ın pars becəvob mandedə.

Podşo de in minvoli ıřtə tono bıə si kəsi həmə qılə-qılə kərvoni dumo vıǵandedə. Har kərən şə odəmon bə podşo doə parson tam cəvob doe zinedənin.

Co ruji qıləyən kərvon dəvardədəbən de roy. Podşo bın səfə Ayazi ıřtə tonu vanq kardedə, əyən eyni ğaydədə kərvoni tonu vıǵandedə. Ayaz bə kərvoni aid bıə har çiy omutedə bə dumo oqardedə. Podşo bəy si qılə pars doədə. Ayaz bə parson həmə cəvob doədə. Podşo ıřtə dimi bəřtə odəmon qətedə - parsedə:

– Isə vindeone? Ayazi çe si kəsi bə si kərə omutəyon bə i kərə omuıře oqarde. Bızın, Ayaz bəy doə ğeyməti layıǵe.

DƏSPARDƏYON:

1. Çe podşo odəmon çəş boçi Ayazi peqətedənıbe? ıřtə fikri izoh bıkə.
2. Podşo hisob kardedəbe ki, bə har kəsi bəçəy sərıřtə iyən ğabiliyyətiyro ğeymət noedən. ıřtə zınəy, podşo fikr rost be, ya ne? ıřtə fikri izoh bıkə.
3. Cumlon duməyəndıti pəydo bıkə.

- 1) Ayaz bə parson həmə cəvob doədə.
- 2) Podşo çe kərvoni çe Reyku kəynə beşe parsedə.
- 3) Podşo vindedə ki, çe royku qıləy kərvon dəvardədə.
- 4) Podşo vıǵandə odəm çe kərvoni bə Yəmən şe omutedə bə dumo oqardedə.
- 5) Podşo si qılə noroziyə odəmi peqətedə, bo neçivonəti karde beşədə.
- 6) Podşo odəmon çe Ayazi bə nav řeku norohət bedən.

4. Bə nımunə diyəkə, cədvəli pur bıkə.

sı, tarso, vil, əv, mı, ko karde, řəhər, kam, əmə, dəporniye, kitobxonə, kisib karde, kıvol, kıvoləti, kəynə, kırdi, kam, pot, qulməçə

Sıxan	Pars	Aid bıə nıǵı poə
<i>sı</i>	<i>Çıko?</i>	<i>Sifət</i>

Yodədə oqət:

ıqlə cumlədə dı qılə mıbtədo iyən xəbə hestebu, həmonə cumlon kaftə cumlonin. Kaftə cumlon de verquli (intonasiyə) iyən de koməqkorə cumlə uzvon bə iyəndı dəbastə bedən. Məsələn, Kəybə o be, muəllim bə sınıf dəşe.

Cumlon bə iyəndı dəbastə sıxanon bastəyonin. Məsələn, Mı veyım vote, əncəx əy quşıř nıdoe.

I ISKAN ŞIT

Həsəni kişvərədə təhsil de puli be. In lodə ranqəvunə zoə məktəbi xarcon doero qəsəbə kuçon nəvedəbe, kəonədə hırdəvat həvatedəbe.

Ə ruji hiççiş həvate nızıne. Vəşi-təşiku səş dəjedəbe. De əhvoli bə məktəb şe nəzini.

Bə qıləy kəybə nez ome, kuşe. Qıləy cıvonə jeni kəybəş okarde. Jeniku nun piyero dimiş dəje, ovış piye. Jen dərhol dərəse, şe bəyoş i iskan şıt varde. Lodə zoə şıtış peşome, parsışe:

– Xanım, iskani şıt bə çande?

– Bə kəybə omə mehmoni şıti həvoy doedəmon, çemı balə.

– Boşməno dıvo-səno bəkardem, – votışe, lodə zoə beşe-şe, jeni şinə rəftor, mehrivonə diyənon Həsəni yodədə həkk bin...

Soron dəvardin. İ kərə çəvon qəsəbədə Xədicə nomədə qıləy nimovə jənşon varde bə noxəşxonə. Yolə doxtori miyoinəş karde əv, jen əy nızınəon, doxtori həminə mehrivonə diyənoniş yodo bekarde nıbe...

Doxtori ıştə zuvişkiyə həmə mioliconiş səfərbər karde, jen xəş be. Doxtori personalo jeni xarcon hisobiş piye, çəy jiyo geydoniş barde, noşe bə zərf, edoştışe bə katibə.

Noxəşini xəş bey zınə katibə xarcon nıvıştə bıə zərfiş bə Xədicə dıroz karde. Xədicə famedəbe ki, xarcon vey bəben. Əve bə ğəror ome ki, de yolə doxtori qəp bıjəno, deştə pensiyə puli ın xarcon hissə-hissə pərdaxt bıko.

Zərfiş okarde, hisob bə rosti yol be, bənem xarcon jiyo nıvıştə bıə: “Hisob pərdaxt kardə bıə de i iskan şiti.”

In ğeydon handə Xədicə binoş karde bo zo-zo bəme:

– Az əy vində dəyğəku, bəmı oşnə ome. Bəs boçi zınəmni əv, ha Xıdo?! Əv həminə ranqəvunə dimə lodə zoə be! Tı barzon barziş, Xıdo! Tı behafizə niş, Tı rəhminiş, xəymandiş, ha Xıdo!

Xədicə ıştə çəşə arson oqəte zinedənibe.

Allahverdi Bayrami

Luğət

Lod – arığ

Ranqəvun – ranqış, tərovətış vitə çiy; ranqış vitə odəm

Hırdəvat – osoniku, astəku, pustiku iyən co çiyonku soxtə bıə hırdə çiyon (bənə dıqmə, şonə i.c.ç.)

Diyən – İnseni daxili vəziyyəti, hissiyatın, xosiyətiəks kardə dim, zahiri sima, vindemon

Nimov – sinnin

Pərdaxt – ğarzi oqordıniye

DƏSPARDƏYON:

1. Noxəşxonə ğarzon ki doəşbe? İştə fikri izoh bıkə.
2. İsti zınəy, de i iskan şiti çe noxəşxonə puli doe əbi?
3. Mətnədə xısusiyə ismon pəydo bıkə. Əvoni bə dəftər bınıvışt. İştı zınəy, ın sıxanon boçi de yolə hərfi nıvıştə bedən. İştə fikri izoh bıkə.

Yodədə oqət:

İsmon dı cur bedən: umumiyyə iyən xısusiyə ismon.
Xısusiyə ismon cumlə har vırədə omeədə de yolə hərfi nıvıştə bedə. Bə xısusiyə ismon inseni nomon, bə heyvonon doə bıə nomon, çe osmoni cismi nomon, okeanon, dıyoon, ruon, şəhəron, diyon iyən co çiyon nomon aidin. Məsələn, Məhəmməd, Mars, Kaspi, Boku.

KAFTE İYƏN MUJNƏ

(nəğil)

Qıləy hestbe, qıləy nıbe. Qıləy kafe hestbe. In kafe qıləy əvəsorə ruji bo ov peşome şedəbe. Bə ru rəseədə vindişe ki, qıləy mujnə eqını bə ov conkənoş kardedə. Kafe rərəy bə mujnə koməq ome. Əy bəştə tıkiş qıləy livə qəte bə ovış şodoe. Əncəx livə çe mujnəku diyəro eqınıye. Çe ruy rubiə mujnəş xəyli diyəroş barde. In səfə kafe bəştə çanqış qıləy çulə qəte bə ovış şodie. Mujnə rərəy bəsə çulə petiriye. Jıqonə əv, xilos be. Bə sahil beşedə mujnə votışe:

– Mını çe mardeku roxniye. Ruji bəbe, mınən bəti koməq bəkam.

Kafe bə mujnə sıxani sıre:

– Tı bomıro vey qədəliş. Bəmı çıko koməq bəkaş?

Kafe hiç çiyış nıvotə – pəre şe.

Həminə vaxtiku xəyli vaxt dəvarde. Ruji kafe doy sədə ıştə vırədə rohət hitəbe. Qıləy neçiyəvon xəyli vaxtbe əy rımuz kardedəbe. Piyedəşe ki, kafe hitə vırədə beədə əy bijəno.

Neçiyəvon lınqə anqışton sape bə doy nez be. Bın vaxt mujnən həmonə vırədəbe. Əv rərəy ıştənış bə neçiyəvoni rosniye bəçəy anqıştəş qıləy ğıç je. Neçiyəvoni çəxməxiş okorniye, əncəx kafeş je nızine. Bə tıfanqi sədo kafe oğo be. Əy mujnəş vınde. Dərəse ki, mujnə çəy conış roxniyə. Əve votışe:

– Vey səğ bıbı, dust.

Luğət

rımız karde – bə nuəkilə kəsi dumo eqniye, çe çəşo vanıdoe; çəş karde

DƏSPARDƏYON:

1. İsti zınəy, kafe ıştə səhvi dərəse? İştə fikri izoh bıkə.
2. Tı çe kafe vırədə bıəbiş bə mujnə koməq əkeş?
3. Kon cumlədə zərf ni?
  - A) Maştə əmə bə Boku bəşemon.
  - B) Tovistonədə şəvon çe rujonsən kırt bedən.
  - C) Çəmə vişon vey ğəşənqin.
4. “Çe muəllimi sıxanon bəy vey təsir kardəşbe, ... ıştənış bə vırə nınoe” cumlədə bə noxton vırə kon sıxani nıvişte lozime?
  - A) bəro ki
  - B) iyən
  - C) əncəx

Yodədə oqət:

Cumlə uzvon de mıxtəlif sıxonon iyən sıxani ibeyon ifodə bedən. Həmonə sıxanon bə mıxtəlif nıtği poon aid be bəzinen.

Cumlə uzvon dı cur bedən:

I. sər uzvon (*muəttədə, xəbə*);

II. dıminə dərəcəninə uzvon (*təmoməkə, təyin, zərflıq*).

5. Jitono doə bıə cumlondədə cumlə uzvon pəydo bıkə.

1. Əmə bə kə rəseədə, Arif hıtedəbe.
2. Azərboyconı vey ğəşənqə vıronış heste.
3. Çemı dust Əli Bokuədə jiyədə.
4. Əmə həmə ıştə Vətən – Azərboyconmon bənə ıştə moə piyeda.
5. Əmə tolışə zıvoni omutedəmon.
6. Boku çe Azərboyconı sərşəhəre.
7. Lankon Azərboyconı ğədımə şəhəronədə qıləye.

ÇE HƏMƏDONI HAKİM

Bə Həmədön qıləy yolə rut-bəninə hakim omedə. Məsədə ki, ıyo qıləy səxavətinə merd jiyedə. Həminə merd de ıştə surfə, de ıştə mol-mılki xarc kardey bə har vırə məşhurbe. In səxavəti soyb bə fəğır-fuğəraən dast qətedəbe.

Hakim qıləy kosibə olət tankardedə şedə bə səxavətinə merdi kə. Deştə səxavəti məşhur biə in merd bəy hiç qılə bəxşiş doedəni, bəçəy pişvoz beşedəni, əy çok dəro kardedəni.

Maştənəy hakim ıştə libosi deqiş kardedə, de telə toği dutə biə, ənoə vili ranqədə biə tojə oləton tanqkardedə, ujen şedə bə merdi kə. Həmonə merd rərəy bəçəy və beşedə, çəy dasti qətedə, dıvo kardedə, mədhon, tarifon votedə:

– Bəti in kə-bə ğıbon bıbo. Bəpe ıştı kəybədə ğərəvul bıkəşom.

Merd rərəy curəbəcürə neməton hozı kardedə. Bə surfə zəj, mıv, pəsə kəbob dəçiniyedə. Hakim in vəziyyəti vindeədə bəçəy və dəçinə biə in xorəkon ıştə oləton kutisə dəçiniyedə.

Kəsoyb de təcəubi votedə:

– Im çiçe? Im bəçəmə adəton zidde.

– Hakim cəvob doedə:

– Az zinəən ıyo oməbim, əncəx isti in səxavətiku hiç qıləy əlomətım nıvinde.

İsə çemı telə toğinə olətonı vində ıştə səxavəti kisə qəv okardə. Tı in ziyofəti bəmı ne, bəçemı oləton doedəş. Bıdə in xorəkonən çemı oləton bəhon.

Seyid Əzim Şirvani

DƏSPARDƏYON:

1. Səxavətinə merdi bə hakimi boçış hiç çi nıdoe?
2. Dımınə ruj çe merdi fik boçi deqiş be?

Buraxılış məlumatı

Talış dili 4

Ümumi təhsil müəssisələrinin
4-cü sinifləri üçün talış dili fənni üzrə

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Rasim Arif oğlu Heydərov**
Aqil Gülağa oğlu Cəfərov
Elvin Səfər oğlu Səmədov

Nəşriyyat direktoru	Rəhilə Soltanqızı
Redaktor	Əbülfəz Rəcəbli
Dil redaktoru	Allahverdi Bayramov
Kompüter dizaynı	Nigar Feyzullayeva
Korrektor	Vüqar Mirzəyev
Texniki redaktor	Ruslan Mahmudov
Rəssam	Dilbər Əhmədova

© Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi: 2023-013

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab nəşriyyat həcmi 9,3. Fiziki çap vərəqi 13. Formatı 57×82 ¹/₈.

Kəsimdən sonra ölçüsü: 195×275. Səhifə sayı 104.

Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 12-14. Ofset kağızı. Ofset çapı.

Sifariş .Tiraj . Pulsuz. Bakı – 2023.

Əlyazmanın yığıma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 07.02.2023

Çap məhsulunu hazırlayan:

Çaşıoğlu Eİ MMC

Bakı şəhəri, M.Müşfiq küçəsi 2A.

Çap məhsulunu istehsal edən: